

Barnevernets PUFF

Sigrud Nordstoga (red.)

Barnevernets PUFF
Forskning og praksis -
hånd i hånd

Høgskolen i Agder 2003

Sammendrag:

Artiklene i dette heftet er hentet fra ulike aktiviteter i Barnevernets PUFF. Den første artikkelen er en kort presentasjon av PUFF, samarbeidsprosjektet mellom Høgskolen i Agder og det lokale praksisfeltet. Flere av artiklene trekker fram forskjellige erfaringer fra praksis i barnevernet og noen av disse er tidligere publisert i fagtidsskrifter. To av artiklene drøfter opplæringsprogrammet for fosterforeldre, Pride. En artikkel beskriver en etterundersøkelse av ungdom som har vært på institusjon og en annen drøfter samværsordninger mellom barn på institusjon og foreldre. Fra forskningsarbeidene foreligger flere artikler som beskriver ulike metodiske tilnærminger til forskning både på de profesjonelles arbeid og på ungdoms oppfatning av å være i barneverntiltak. De profesjonelles utfordring i arbeid med seksuelle overgrep belyses også. "Evaluering i barnevernet" er et selvstendig prosjekt i PUFF. Utdrag fra dette drøftes i Anne Halvorsens artikkel. Heftet avsluttes med en artikkel av Trygve Wyller om etikk i samværsordninger mellom barn under omsorg og foreldrene.

Skriftserien nr. 105
Sidetall: 167

ISSN: 1503-5174 (elektronisk utgave)
ISBN: 82-7117-523-8 (elektronisk utgave)

© Høgskolen i Agder, 2003
Serviceboks 422, N-4604 Kristiansand

Design: Høgskolen i Agder

Emneord:

1. Barnevern
2. Samarbeid
3. Erfaringer fra praksis
4. Erfaringer fra forskning

Innhold

Introduksjon

Sigrid Nordstoga	
Barnevernets PUFF - Hvordan ble vi til?	4
Hvem er med i PUFF?	5
Hva vil vi?	6
Hva har vi gjort?	7
Litt om rapportens innhold	10

Erfaringer fra praksis

Inger Marie Gundersen	
Livshistorie og identitet	13
Kontinuitet og identitet	14
Hvilken betydning har så narrativet for det forsømte barnet?	15
Selvforståelse og dialog	16
Narrativ forståelse og samværsrett	21
Men hvilken plass har så samværsordninger i et narrativt perspektiv?	22
Oppsummering	23
Inger Haus	
Kan omsorg læres?	26
PRIDE- opplærings og oppfølgingsprogram	27
Hva fosterhjem er	28
Hva er omsorg?	28
Private eller offentlige omsorgspersoner?	30
Litteratur	34
Knut Hødnebo	
Opphold på ungdomsinstitusjon	35
– hvordan har det gått senere i livet?	35
Innledning	35
Utvalg og metode	37
Ungdommenes situasjon etter utskrivning	39
Kommentarer til gjennomgått etterundersøkelse:	45
Ungdommenes erfaringer med østre	47
Oppsummering	53
Thom Jakob Kleggetveit	
Så mange hadde jeg, så mange mista jeg – så mange fikk jeg igjen	55
Rekruttering	57
Pride i Aust-Agder	60
Hvor mange mennesker kontaktet oss og hvor kom de fra?	60
På hvilken bakgrunn kontakter de oss?	61
Informasjonsmøte	62
Egenpresentasjonsskjema	62
PRIDE-søknad	63
PRIDE-prosess	63
Rekrutteringsvegen og frafallspunkter	64
Plassering av barn i PRIDE-hjem	66
Evaluering av PRIDE-opplæringen	68
Oppsummering og konklusjon	69
Vedlegg	70
Litteratur	71
Felix Kuhn	
Fra Kafka til CAF	72
Tidsånd i fylkesbarnevernet	72
CAF (The Common Assessment Framework) – en kvalitetsmodell for offentlig sektor	73
Kontinuerlige tilfredshetsmålinger og deskriptive vurderinger gjennomført i fylkesbarnevernet i Aust-Agder	75
Enkelte komponenter fra CAF-modellen integrert i kvalitetsprosessen i fylkesbarnevernet ....og litt i lys av Kafka	77
Avslutning	87

Evaluering av praksis

Anne Halvorsen

Introducing Individual Plans and Evaluation Routines	89
in the Child Welfare Services?.....	89
Introduction.....	89
Short outline of the child welfare service of Kristiansand.....	91
The objectives of the IPE-project.....	92
The planning process.....	92
A short outline of the IPE-system.....	93
The next phase – uncertainty.....	96
What do we know about change in organisations?.....	97
Change strategies.....	100
Literature:.....	101

Forskning i praksis

Solveig Sagatun

Forskningsprosess - Metodiske refleksjoner.....	103
Forord.....	103
Innledning.....	103
Metateoretisk ståsted.....	104
Miljøarbeidertiltaket.....	106
Metode for innhenting av data.....	109
Forskeren som forskningsredskap.....	114
Medrefleksjon.....	116
Forskningsamtale og hjelpesamtale.....	118
Litteratur.....	119

Siri Søftestad

Arbeid med overgrepsutsatte barn- en overkommelig utfordring?	121
Særtrekk ved arbeidet med seksuelle overgrep mot barn.....	122
Beskrivelse av informantene.....	123
Endringsprosesser i et før-nå-perspektiv.....	124
Den faglige arena.....	125
Den strukturelle arena.....	127
Den personlige arenaen.....	128
Mestringsstrategier.....	131
Faglig trygghet i kjent landskap.....	132
Litteratur:.....	133

Åse Vagli

Utforskning av samtaler og samhandlinger i barnevernets praksisrom	135
Introduksjon.....	135
Forskningstradisjonen.....	135
Chicagokolen i sosiologien, interaksjonisme, fenomenologi og forbindelsen til sosialt arbeid.....	136
Noen grunnleggende trekk ved den interaksjonistiske tilnærmingen.....	137
Oppsummering av generelle trekk ved forskningstradisjonen.....	139
Presentasjon av eget arbeid - en studie av det indre hverdagslivet på et barnevernskontor.....	140
Erfaringer etter deltakelse på barnevernskontoret.....	143
Nærhet og distanse.....	145
Samtaleavskrift.....	147
Hva er det som foregår?.....	150
Hardship talk.....	152
Dobbelhetssituasjon.....	153
Moralsk renselse.....	154
Faktaetablering.....	155
Noen oppsummerende punkter.....	156
Bøker som det er referert til i selve artikkel- teksten.....	157

Etikk

Trygve Wyller

Etikk og biologiske foreldres samvær med barn etter omsorgsovertakelse.....	158
Presentasjon av forfatterne:.....	166

Sigrid Nordstoga

Barnevernets PUFF i handling og skrift

PUFF er et begrep som huskes og gir mange assosiasjoner. De som ikke kjenner til prosjektet assosierer ofte til *Puff, the magic dragon*, den kjente barnevisen som ble gjenopplaget på 60 tallet. Sammen med det lille barnet drar PUFF, den magiske dragen ute på en lang sjøreise og de to finner på utrolige ting sammen. Sammen skaper de magi.

Men, vårt PUFF gir først og fremst innhold til samarbeidet mellom det lokale barnevernet og høgskolen. PUFF skal være et puff til å komme i gang, til å utvikle noe spennende og meningsfylt som vi ikke visste hva kom til å bli da vi startet. Puffet hjelper oss framover. PUFF er også en puff, et sted for å sitte ned for å tenke litt, et lite hvilested med bare sånn passe komfort, slik at vi ikke blir sittende stille for lenge.

Når vi tygget på forkortelser og jaktet på nicknames, kom PUFF som en forløsende utblåsning (puff) vi alle enes om, og når vi nå gir dere svaret på det som mange spør om, hva står det for egentlig, så skjønner dere at det ligger hardt arbeid bak for å få satt ordene i riktig rekkefølge. Vi snakker om BARNEVERNETS PRAKSISRETTA UTVIKLINGS - OG FORSKNINGSFORUM. Det er ikke alltid så lett å omtale PUFF på grunn av mangetydigheten og den magre akademiske gjenklagen. Noen sier derfor, "det såkalte PUFF samarbeidet, eller bare "samarbeidsprosjektet med barnevernet". Uansett, her er vi: Med dette heftet vil vi med stolthet presentere noen utsnitt av det vi har arbeidet sammen om i PUFF.

Hvordan ble vi til?

Mange av de som arbeider på sosionomutdanningen har tidligere erfaring fra barneverntjenesten i distriktet og forskningsinteressene er sterkt knyttet til barnevernfeltet.

Å arbeide i det praktiske barnevernet fører med seg et sterkt engasjement som ikke så lett slipper tak selv om en har stilling på en utdanningsinstitusjon. Tilhørigheten til feltet, tidligere kollegaer og interesse for barnevernproblemstillinger har vært en sterk drivkraft for et

engasjert barnevernmiljø på HiA. Samtidig som praksisfeltet så at flere erfarne barnevernarbeidere tok hovedfag og "havnet" på HiA, kom ønsket om et mer forpliktende samarbeid. Det ble vist til gode erfaringer fra et samarbeid mellom Agder distriktshøgskole og russektoren i Vest-Agder fylkeskommune, og nå var det ønske om å etablere noe tilsvarende innenfor barnevernet. Barneverndirektør i Fylkesbarnevernet i Vest-Agder, Ivar Kjellevik, var initiativtakeren. Han fikk raskt med seg helse- og sosialdirektøren i Kristiansand kommune representert ved Bonde Hedding og deretter Lars Dahlen. Idéen var å utvikle et felles prosjekt som alle parter hadde nytte av, der forskning, utdanning og praksis kunne dra veksler på hverandre. Etter et års tid med forberedelser ble prosjektet etablert 01.04.2000. Prosjektet er et spleiselag ved at alle parter bidrar med et visst beløp, for tida kr. 50.000 pr. år, for å drive og utvikle prosjektet.

Hvem er med i PUFF?

Prosjektet startet med Fylkesbarnevernet i Vest-Agder ved Ivar Kjellevik og Tove Lill Bolstad, Barneverntjenesten i Kristiansand Kommune ved Svein Ove Ueland og Jan Haugen og Institutt for samfunnsvitenskap ved HiA ved instituttleder, på det tidspunkt, Anne Marie Støkken og Sigrid Nordstoga som har hatt koordineringsansvaret. Etter et års tid hadde prosjektet etablert seg såpass godt at en fant grunn til å invitere andre instanser med, og særlig var vi opptatt av å inkludere Aust-Agder i samarbeidet. Etter hvert kom fylkesbarnevernet i Aust Agder med ved barneverndirektør Pål Frydenberg og til sist kom barneverntjenesten i Arendal med, ved barnevernleder Kjell Fjermedal.

Fylkesmannens direkte kontakt til BFD og tilsyn med barneverntjenesten ønsket vi også inn i prosjektet. Fylkesmannen mente det ikke var riktig av dem å betale for å delta og dermed fikk de en observatørstatus i gruppa. De er nå representert ved Hans Gaanes fra Aust-Agder og Brede Skaalerud fra Vest-Agder.

Styringsgruppa består pr. okt 2003 av:

- Fylkesbarnevernet i Aust Agder v/ konst. barneverndirektør Ebbe-Krohn Holm
- Fylkesbarnevernet i Vest-Agder v/ konst. barneverndirektør Øystein Flom
- Barneverntjenesten i Arendal v/ barnevernsjef Kjell Fjermedal
- Barneverntjenesten i Kristiansand v/ barnevernsjef Svein Ove Ueland
- Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag v/professor Anne Marie Støkken, Høgskolelektor Sigrid Nordstoga og prosjektleder Anne Halvorsen.

Som observatører deltar:

- Fylkesmannen i Aust-Agder v/ Hans Ganes
- Fylkesmannen i Vest-Agder v/ Brede Skaalerud

Framover ønsker vi å knytte oss sterkt opp til det statlige regionale barnevernet, samt å innlemme flere kommuner i Agder- regionen i PUFF-samarbeidet.

Hva vil vi?

Prosjektet skal være et bindeledd mellom høgskolen og praksisfeltet. Vi vil utvikle et samarbeid som kan bidra til en bedre integrering av utdanning, forskning og praksis. Det skal skje ved seminarer, utforming og drøftinger av forskningsprosjekter og innspill på utdanningsinnhold. Dette kan bidra til at forskningen blir mer praksisrelevant og at praktikere får interesse og kjennskap til den forskningen som drives, samt at utdanninger legges mer opp til praksisfeltets behov. Videre ønsker vi å skape interesse og en felles arena for fagutvikling og evaluering av barneverntjenesten i det kommunale og det fylkeskommunale barnevernet.

Det er også et mål å få oversikt over relevant forskning og fagutvikling slik at den gjøres tilgjengelig i samarbeidsprosjektet. Instituttet kan også stille med kontorplass for personer fra praksisfeltet som skal arbeide med forskning eller annet arbeid som krever skjerming fra daglige gjøremål. På den måten ønsker en også å trekke folk fra praksisfeltet inn i det faglige miljøet på høgskolen. Med utgangspunkt i dette samarbeidet vil vi også generere nye utviklings- og forskningsprosjekter som kan knyttes opp mot PUFF.

Hva har vi gjort?

PUFF har nå eksistert i 3 1/2 år og det er styringsgruppa som bestemmer oppgavene innenfor PUFF. Styringsgruppa trekker opp tema, kommer med ideer og legger planer for det neste året. Da vi startet, ble vi enige om å ha en holdning om at vi måtte tillate at prosjektet ble utformet etter hvert, et "veien blir til mens vi går" prinsipp. Det har vi gjennomført, og veien har blitt både lengre og breiere enn vi kunne forestille oss i starten. Den viktigste erfaringen har vært at denne sammensetningen av etater og personer har hatt slagkraft når det gjelder å generere nye prosjekter. Det har gitt som resultat at vi har fått en fulltids forskerstilling samt 20 % professor stilling til evaluering av barnevernet i Kristiansand kommune og fylkesbarnevernet i Vest-Agder. Sørlandets kompetansefond finansierer evalueringen sammen med en delfinansiering fra de impliserte etatene. Prosjektet er satt til tre år. Seniorforsker Anne Halvorsen, som har mange års erfaring fra Agderforskning, er engasjert i stillingen og nå knyttet til Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag. Denne muligheten til å arbeide på full tid med evaluering direkte inn mot praksisfeltet, men med base på høyskolen, skaper mange ringvirkninger. Det skapes en interesse og oppmerksomhet omkring ulike metoder og problemstillinger knyttet til evaluering av sosialt arbeid både i vårt fagmiljø på instituttet og i kommunen og fylkeskommunen. En konkret ringvirkning er at Anne Halvorsen har utarbeidet og gjennomfører et 10 studiepoengs kurs om evaluering for masterstudiet i offentlig administrasjon.

Videre fikk også HiA forsøksmidler fra SOFF, Sentralorganet for fleksibel læring i høyere utdanning, med PUFF som styringsgruppe, til å utvikle et nettbasert videreutdanningskurs på 30 studiepoeng for barnevernarbeidere. Styringsgruppa deltok i utformingen av det faglige innholdet og i rekruttering av studenter. Studiet heter: *Barnevernets praksis - kilde til kunnskapsutvikling*. Ideen med kurset er at studenten skal ta tak i problemstillinger fra arbeidsplassen og bruke så langt mulig arbeidsplassen som studiested. Halvparten av studiet er en prosjektoppgave som skal være direkte til nytte i barnevernarbeidet.

Seminarrekken i PUFF startet med et seminar om bruk av private miljøarbeidere i barnevernets regi der kommunen og fylkeskommunen la fram sine tiltak, samtidig som Anne Marie Støkken la fram et forskningsprosjekt om samspillet mellom det offentlige og private barneverninstitusjoner. Seminarene er videre brukt til å få innblikk i problemstillinger knyttet

til doktorgradsarbeider blant HiA ansatte, bl.a har Åse Vagli, Solveig Sagatun og Solveig Botnen Eide presentert utdrag fra sitt avhandlingsarbeid. Utover dette har vi hatt et dagsseminar med Agnes Andenæs fra NOVA som la fram resultater fra den landsomfattende undersøkelsen fra barn i alderen 6 – 12 år som bla tatt under omsorg. Fylkesbarnevernet i Aust- og Vest-Agder hadde bidratt med data til denne undersøkelsen. Videre hadde vi et seminar om statistikkføringen i barnevernet, her fikk vi hjelp av Jarmund Veland fra Senter for atferdsforskning og Liv Bente H. Friestad fra HiA.

Styringsgruppa ønsket etter hvert oppmerksomhet omkring mer grunnleggende problemstillinger i barnevernet, om hvilke verdier og hvilke kulturelle føringer i tiden som barnevernet er en del av. Professor Trygve Wyller fra Universitetet i Oslo hadde to seminar dager våren 2003 knyttet til refleksjoner om barnevernets virksomhet i lys av teorier om det moderne. Dette vakte så stor interesse og engasjement at styringsgruppen ønsket å videreføre denne serien i en mer forpliktende form, og fra høsten 2003 og våren 2004 har vi lagt opp til en sammenhengende seminarrekke med Trygve Wyller. Etatene har valgt ut bestemte kollegagrupper som skal følge seminarene og fordype seg i problemstillinger knyttet til tema mellom samlingene.

Et vellykket eksperiment i PUFF har vært å arrangere skrivekurs for barnevernarbeidere. Dette initiativet kom fra barneverndirektøren i Aust-Agder, Pål Frydenberg, som lenge hadde ønsket at barnevernet kunne gi ut en årbok som beskrev deler av virksomheten. Det er en svakhet at praktikere i barnevernet i for liten grad får tid til å systematisere og skrive ned sine erfaringer. Slik kan viktige erfaringer fra praksis bli den enkeltes personlig eiendom ved at den ikke blir nedskrevet og stilt åpen til diskusjon. Det var et av skrivekursets mål å få fram praksiserfaringer. Noen av bidragene publiseres her, ett bidrag er inne i prosessen for publisering i Embla og andre bidrag er fortsatt underveis i skriveprosessen.

PUFF har i disse tre årene fulgt med på og kommet med innspill til forskningsprosjektet til Anne Marie Støkken og Børre Nylehn om bruk av private barnevernsinstitusjoner. Allerede i utformingen av søknaden til Norges forskningsråd kom representanter i styringsgruppa med kommentarer til utformingen av problemstilling og perspektiv. Videre bidro de med tips og tilgang til informanter, samt til drøftinger underveis og gjennomlesing av utkast til boka, *Et velferdsmarked i vekst*. I PUFF var vi både kry og stolt

da Anne Marie valgte tema fra dette arbeidet som tiltredelsesforelesning som professor våren 2003. BFD deltok med politisk rådgiver Ruth Stenersen.

Som en del av det mål å knytte nærmere bånd mellom barnevernsforskningsmiljøet på HiA og praksisfeltet, har vi hatt mulighet til å stille kontorplass til disposisjon. Siri Søftestad, fra Fylkesbarnevernet i Vest-Agder, har fått midler fra R- BUP til to forskningsprosjekt. Ett, om hva som bidrar til at personer i forskjellige hjelpetjenester holder ut over tid i arbeid med seksuelle overgrep og et annet, om hvilke opplevelser barn beskriver i ettertid fra da overgrepene ble kjent. Begge prosjektene veiledes av Anne Ryen og Siri har kontorplass på HiA og selvfølgelig tilgang til databaser og bibliotek tjenester. Det var også med glede at HiA kunne tilby Tore Mikkelsen, fra Fylkesbarnvernet i Vest-Agder, kontorplass til å skrive et kapittel om MST i en kommende bok om nye metoder i barnevernet.

I PUFF har vi også laget en hjemmeside, http://www.hia.no/oksam/sam-vit/bv_h00.php3, først og fremst med informasjon om konferanser og nyttige lenker til forskningsmiljø nasjonalt og internasjonalt. Hjemmesiden er for øvrig blitt godkjent som en lenke i BIBSYS under emneportalen: *barnevern og tiltak for barn og unge*. Før vi avslutter denne korte presentasjon må vi nevne et utviklingsarbeid som er i gang når det gjelder å systematisere erfaringer omkring brudd i fosterhjem. Inger Haus og Gerd Øvland Andersen fra Fylkesbarnevernet i Vest-Agder og Torstein Laug fra Kristiansand kommune arbeider med en systematisk gjennomgang av data som de sitter inne med omkring fosterhjem som ”sprekker”.

Den store utfordringen for PUFF framover er innføring av forvaltningsreformen i barnevernet fra 01.01.2004. Vi ønsker å ha en sentral plass i det regionale barnevernet og er fra BFD blitt forespeilet forskningsmidler i forbindelse med reformen. Vi vet i skrivende stund ikke hvordan dette blir utformet og fortsatt er det slik at veien blir til mens vi går, - og vi går...

I begynnelsen av oktober 2003 gikk turen til England. Der traff vi representanter for forskningsnettverket "Making Research Count". Det er et nettverk mellom 9 universitet som hver for seg har et lokalt samarbeidsnettverk med praksisfeltet innen helse- og sosialtjenesten. Organiseringen var forbausende lik vår egen og oppgaven var å gjøre forskningen kjent og

relevant for praksisfeltet. Vi har knyttet kontakt med University of Warwick og University of York. Kontaktene skal utvikles videre.

Litt om rapportens innhold

Denne rapporten inneholder ulike bidrag fra forskjellige aktiviteter i PUFF. Den gir et inntrykk av mangfold og spennvidde, slik vårt arbeid er. Først vil jeg fremheve barnevernarbeidernes eget stoff som de har arbeidet med i skrivekurset. Skrivekurset oppstod som et ønske fra lederne om å stimulere barnevernarbeidere til å skrive mer og drøfte sine erfaringer. Det viste seg at flere satt inne med viktige data og materiale som "ventet på" en anledning for utskrivning. Skrivekurset fikk derfor et tosidig fokus, både på skriving og på framstilling av data. Det siste gjelder artiklene til Knut Hødnebø, Thom Jakob Kleggetveit og Felix Kuhn. Alle tre presenterer og drøfter data fra sitt arbeid henholdsvis som styrer på et ungdomshjem, som ansvarlig for opplæring av fosterforeldre og som ansvarlig for kvalitetsutvikling av fylkesbarnevernet i Aust-Agder.

Knut Hødnebø trekker opp tre like etterundersøkelser fra samme institusjon i årene 1992, 2000 og 2002. Slik får han fram interessante og nyanserte utviklingsdata i løpet av en ti-års periode. Thom Jakob Kleggetveit har systematisk registrert familier som har gjennomgått undervisning- og rekrutteringspakka PRIDE, og prosessen fram til å bli fosterforeldre. Flere familier faller fra underveis i rekrutteringsprosessen og Kleggetveit spør om det er de mest kompetente familiene som til slutt blir fosterforeldre. Han mener også at innføring av PRIDE i Aust Agder har bedret kvaliteten på fosterhjemsarbeidet. Felix Kuhn har arbeidet med innføring av kvalitetssikringsmodellen CAF (The Common Assessment Framework) i fylkesbarnevernet i Aust-Agder. Han viser til bruk av modellen i ledergruppa og blant medarbeiderne i institusjonsbaserte tiltak. Underveis i framstillingen kommer han med små sitat fra Kafka,s, "Prosesen", som bidrar til ettertenksomhet og refleksjon på et raffinert vis. Han konkluderer imidlertid med at innføring av forskjellige kvalitetsmodeller hjelper lite hvis ikke fokus rettes mot kvaliteten som ligger i relasjonen mellom menneskene i organisasjonen.

Tre artikler har blitt publisert i tidsskrift. Den første er skrevet av Inger Marie Gundersen. Hun har kalt artikkelen *Livshistorie og identitet*. Hun skriver om

samsværsordninger mellom barn under omsorg og foreldre i lys av teorier om narrativ teori og selvoppfatning. Hun bruker erfaring fra sin praksis som miljøarbeider på institusjon som utgangspunkt.

Den neste er skrevet av Inger Haus og hun stiller spørsmålet: *Kan omsorg læres?* I likhet med Thom Jakob Kleggetveit har også Inger Haus arbeidet med PRIDE. I denne artikkelen drøfter hun perspektiv knyttet til kursing og opplæring av fosterforeldre og i hvilken grad nødvendige omsorgsegenskaper i offentlig regi kan læres. I det samme perspektivet reiser hun spørsmålet om den enorme ressursinnsatsen som iverksettes omkring opplæringsprogrammet står i rimelig forhold til utvikling av en bedre omsorg hos fosterforeldre.

Den siste publiserte artikkelen er skrevet av Siri Søftestad. Den bygger på hennes forskningsprosjekt: *”Fra nybegynner til kompetent praktiker”*, og tar for seg spesielle utfordringer ved å arbeide med seksuelle overgrep. Artikkelen belyser hjelpearbeiderens endringsprosesser i egen utvikling mot en mer kompetent praktiker. Dette sees i lys av den tabuiserte siden ved å arbeide med en slik problematikk.

Evalueringsprosjektet i barnevernet, som ledes og drives av Anne Halvorsen, har allerede rukket å bli presentert på tre nordiske konferanser dette året. Det paperet som presenteres i denne samlingen ble lagt fram på den 20. Nordiske Socialhøgskolekonferansen i Helsingfors i august 2003. Paperet belyser brukermedvirkning i evaluering knyttet til bruk av individuelle tiltaksplaner i det kommunale barnevernet. De ulike aktørene, både private og offentlige, som er involvert i de enkelte sakene, skal gis mulighet til å komme med tilbakemelding om utviklingen i saken i forhold til de mål og planer som ble lagt til grunn i tiltaksplanen.

I to artikler får vi innblikk i doktorarbeidene på instituttet. Både Åse Vagli og Solveig Sagatun beskriver og drøfter grunnlaget for den metodiske inngangen til sine prosjekt. Åse Vagli knytter seg til en interaksjonistisk og etnografisk forskningstradisjon. Gjennom analyser av barnevernarbeidernes samtaler seg i mellom får hun fram hun interessante trekk ved barnevernarbeiderens konstituering og forståelse av eget arbeid.

Solveig Sagatun knytter sitt arbeid til en sosialkonstruksjonistisk tilnærming. I sin artikkel drøfter og eksemplifiserer hun sin metodiske tilnærming knyttet til data i avhandlingen. Avhandlingen har som formål å forstå unge gutters bestrebelser på å gjøre seg større og fremstå som unggutter i vår tid. På samme tid fokuserer også avhandlingen på foreldrenes og miljøarbeideres forståelse av å utøve omsorgsoppgaver for de samme guttene.

Til slutt har vi vært så heldige at vi har fått lov til å legge inn ett foredrag av professor Trygve Wyller. *Etikk og biologiske foreldres samvær med barn etter omsorgsovertakelse* handler om hva en praksisnær etikk kan innebære. Ved hjelp av et kort case leder Wyller oss inn i en spennende drøfting av problemstillinger bak konstruksjonen av en slik historie. Hva påvirker fortellingene i barnevernet? Hva med fortellerstemmen selv? Er barnet omgitt med relasjoner slik at barnets subjektivitet blir det tilstrekkelig ivaretatt? Dette er problemstillinger han tar opp i denne artikkelen. Han drøfter caset i lys av Skjervheims beskrivelse av den treledda relasjon. Wyller er kritisk til et syn om at etikk er det som virker godt. Etikk skal styrke den profesjonelle dømmekraften, mener han.

Dette er en liten smakebit på det som PUFF har stelt med i disse tre årene. *PUFF, the magic dragon*, er fortsatt på reise, har barnet om bord, og søker stadig nye farvann.

God lesing!!

Inger Marie Gundersen

Livshistorie og identitet

Denne artikkelen er publisert i Embla 8/2003

En historie om selvet er først og fremst en historie om historier. De fleste av oss har vårt første møte med historier i barndommen. Den første samlede fremstilling av menneskelige handlinger får vi gjennom fortellinger, folkeeventyr og familiehistorier. Historiene fortsetter å oppta oss blant annet gjennom romaner og biografier. Historiene griper oss i kinosalen, i teateret og foran TV-apparatene. De blir på samme måte et viktig redskap når vi skal gjøre oss forstått i den sosiale verden vi lever i. Vi forteller lange historier om vår barndom, vår familie og vårt forhold til dem som står oss nær. Videre forteller vi om vår oppvekst og studietid, vår første kjærlighet og hva som har påvirket vår tenkning og våre synspunkter om ulike emner o.s.v. Historiene vi forteller kan være av eldre eller nyere dato, de kan være gode eller dårlige, og det kan sågar dreie seg om hverdagshendelser som mer dyptgripende opplevelser og erfaringer. På fagspråket kaller vi disse for narrativer.

I de aller fleste av livets situasjoner tar vi i bruk historieformen for å identifisere oss i forhold til andre mennesker og oss selv. Bruner (1986) mener sågar at mennesker har en genetisk betinget trang til å forstå i form av fortellinger. Vi bruker historiene som midler til å gjøre oss selv forståelige. ”En typisk velformet beretning er en fortelling som har en fortsatt sammenhengende identitet over tid” sier K.J. Gergen i boka ”Virkelighet og relasjoner”. Når vi tar i bruk narrative konvensjoner skaper vi derfor en sammenheng og retning i livene våre; med andre ord en ”rød tråd” som er betydningsfull. Hvor dramatisk en begivenhet i livet oppleves avhenger langt på vei av dens plassering i historien. Det er relasjonene mellom begivenhetene som blir viktig, ikke nødvendigvis begivenhetene i seg selv. (K.J.Gergen, 1997) Vår selvoppfattelse blir dermed et produkt av en sosial prosess. Gergen hevder også at jo bedre vi er i stand til å konstruere og rekonstruere vår egen historie, jo bedre evner vi å få relasjoner til å fungere. Det er derfor mange sosiale fordeler forbundet med å få sine ”historier” til å henge sammen.

Selv-beretningene tjener til å forene fortiden med nåtiden og videre peke på det fremtidige forløp. Hvorvidt et menneske har suksess med å fastholde en gitt selv-beretning, er langt på vei avhengig av andres velvillighet til å fremheve bestemte ting i fortiden i relasjonen til vedkommende. Et eksempel på dette kan være når et barn forteller sin mor at hun har vært en ”dårlig mor”. Barnet kan da potensielt ødelegge morens stabile beretning om seg selv som ”en god mor”. På denne måten kan identiteter aldri kun være individuelle og statiske. De vil alltid være forbundet med en rekke tette, gjensidige relasjoner. Relasjoner som rommer en dynamikk avhengig av hva som skjer her og nå og mellom oss. (K.J Gergen, 1997)

Kontinuitet og identitet

Fra et fenomenologisk perspektiv kan en si at det narrative har betydning for identiteten. Narrativet muliggjør organisering av erfaringer i tid og sted, samt fastholde en erkjennelse. Dette fordi det gjør oss i stand til å gjenskape den prosess vi gjennomgikk mens vi gjorde erfaringene. Når vi videre får plassert erfaringene inn i en kontekst av forutgående og etterfølgende begivenheter, blir det skapt en forståelse og en sammenheng. På denne måten kan en si at forståelsen begrunnes i den kontekst som utgår fra den personlige historie. Men handlingen eller hendelsene vil ofte endre beskrivelse gjennom relasjonen til etterfølgende reelle eller forestilte begivenheter. Vi er da tilbake til det faktum at en persons beskrivelse av og forhold til sin forhistorie, langt på vei er avhengig av om denne har ført til, eller vil føre til progresjon eller regresjon i personens personlige narrativ, - nemlig livet. På denne måten kan mennesket bli i stand til å betrakte seg selv som ”herre over” den kjede av hendelser som fortellingen utgjør. Individet får gjennom dette en forståelse av å eksistere som identitet i fortid og i nåtid, samtidig som narrativets form også vil gjøre det lettere å planlegge fremtiden. Hvis vi trekker narrativ tilnærming inn i vårt arbeid med barn som er under barnevernets omsorg, vil denne tilnærmingen blant annet kunne bidra til at vi ser nytten og verdien i å hjelpe barnet med å rekonstruere og konstruere sin forhistorie. På denne måten vil vi kunne hjelpe barnet med å sortere og ordne viktige hendelser i deres liv, samtidig som vi hjelper barnet med å forstå og se sammenhenger slik at fremtiden virker mer oversiktlig og forutsigbar. (Polkinghorne, 1988)

Konklusjonen på dette må bli at det ideelt sett bør være en sammenheng mellom fortid, nåtid og fremtid i en persons livshistorie.. En sammenhengende identitet forutsetter et sammenhengende narrativ hevder Polkinhorne.

I et miljø- terapeutisk perspektiv bør det altså være viktig å ivareta denne sammenheng med tanke på en positiv individuell progresjon. I like stor grad vil det være vesentlig med tanke på individets mestringsevne og styrking av denne. Å være herre over situasjonen handler langt på vei om å begripe og forstå. Uten denne begripeligheten blir vi dårlig i stand til å håndtere store og små hendelser i livet. Begripeligheten fordrer en tilknytning til den fortalte fortid, som videre sikrer fremtiden en validitet. Når det gjelder fortellingens validitet vil det alltid knyttes usikkerhet til denne. Fortellingene er med andre ord ikke alltid i overensstemmelse med ”virkeligheten”. Den kan bygge på en livsløgn, men narrativet kan allikevel overleve på en urealistisk måte. Derimot vil omgivelsene samt de relasjoner vedkommende inngår i spille en større eller mindre rolle i utformingen av det personlige narrativ. Da snakker vi om at omgivelsene før eller siden vil ”realitetsteste” historiene, og dermed øke sannsynligheten for at narrativet kommer mer i overensstemmelse med ”virkeligheten”. Men en virkelighetsbeskrivelse kan også utformes på mange måter uten at den blir direkte usann. Hvordan man enn snur og vender på dette er det i alle fall sikkert at inndragelse av et narrativt aspekt vil betinge en inndragelse av selve konteksten. (Polkinghorne, 1988). Dette er noe å tenke over når vi møter menneskers beretninger.

Hvilken betydning har så narrativet for det forsømte barnet?

Et av de etiske dilemmaer og spørsmål som vi ofte vil komme til å stå overfor, er hvorvidt og hvor langt på vei barnet *har rett* til å definere sin egen historie? Når et barn blir plassert i en barnevernsinstitusjon vil vi som miljøpersonell få en rekke opplysninger og informasjon om forhold vedrørende barnet. Denne informasjonen vil ofte inneholde både generelle og mer detaljerte beskrivelser av hendelser og mangelfull omsorg. Noen ganger kan slike beskrivelser være svært alvorlige og graverende, og dette gjør selvsagt noe med oss og våre tanker om barnets forhistorie, situasjon og behov fremover. I slike tilfeller kan vi ofte møte et barn som i sin fortelling vil komme til å benekte de faktiske forhold fordi de ofte er forbundet med vonde traumer. Det kan da bli nødvendig å nevne alternative muligheter i forhistorien for barnet, samtidig som vi hjelper til med å nyansere historien som blir oss fortalt. Dette stiller

store krav til både varsomhet og sensitivitet. Såkalte fakta som eksempelvis trer frem i rapporter og utredninger kan være omtrentlige, og ha mye subjektiv vurdering i seg. Dette fordi vi alltid vil komme til å vektlegge ting ulikt ut fra hva vi mener er vesentlig. Og vi vet hvordan journalnotater og lignende kan klebe seg til en identitet. I vår iver etter å få tak i sannheten om og årsakene til ulike problemer hos barn og deres familier, bør vi av den grunn søke å balansere mellom forsiktig realitetstesting og en respekt for narrativets terapeutiske funksjon.

Når vi i vår hverdag møter barn som har opplevd svik, tap og manglende omsorg i oppveksten og av den grunn blir separert fra foreldre og familienettverk for en kortere eller lengre periode, blir det viktig å hjelpe barnet med å skape en beretning som blir begripelig og håndterbar. Det å søke å formidle sannhet for enhver, vil kunne føre til at forhistorien for barnet blir svært uhåndterlig og smertefull å skulle leve videre med. Når det allikevel til tider blir nødvendig å realitetsorientere et barn i forhold til tidligere opplevelser, blir det etter min mening en viktig oppgave å modulere, fremheve og samtidig vektlegge komponenter i forhistorien på en slik måte at barnet til syvende og sist blir i stand til å akseptere og mestre tankene på det som har hendt. Med det mener jeg å si at barnet må kunne "leve med" sin fortid, men bli hjulpet med å finne en begripelig sammenheng som gir mening tross alt. Jeg har tidligere referert til Gergen som hevder at narrativet langt på vei henger sammen med menneskets identifikasjon og identitet. For også å kunne hjelpe barnet med å holde fast ved en sammenhengende identitet over tid, bør vi være varsomme med å knuse alle barnets "livsløgner", men prøve å finne en balanse mellom realitetstesting og sunn fiksjon.

Selvforståelse og dialog

En tradisjonell oppfatning i psykologien er at selvet innehar en kjerneidentitet. Det vil si at mennesket blir betraktet som å ha et samlet syn på seg selv og sin identitet som en mer eller mindre stabil konsistens, hvorfra en kan måle om handlinger er sanne eller falske. Den mer radikale sosialkonstruksjonisten K.J Gergen (1997) setter derimot fokus på de relasjonelle forståelsesprosesser fremfor faste indre selvoppfatninger.

Hvis vi tenker oss at selvet blir realisert i møter med andre, blir det nærliggende å tenke at et menneske har flere historier å fortelle. Ved deltakelse i kultur og sosiale

sammenhenger vil vi derfor nødvendigvis gå inn i relasjoner med et stort utvalg av fortellingsformer.

Gergen hevder også at vi konstruerer våre livserfaringer på mange forskjellige måter. Vi kan velge å fremstå som en helt eller et offer, for å si det noe forenklet. Hva vi velger vil langt på vei være avhengig av den relasjonelle konteksten vi befinner oss i. Det er her dialogen får en avgjørende betydning i forhold til selvforståelsen til det enkelte menneske. For at et menneske kan konstruere sitt selv som det ene eller det andre, vil det dermed være svært avhengig av støtte fra omgivelsene. Denne støtten kan innta en slags birolle og gi bekreftelse på personens egen selvforståelse. For videre å kunne fastholde identitet som eksempelvis helt eller offer, er dette av avgjørende betydning. Dette illustrerer hvordan andre mennesker langt på vei blir vevd inn i og påvirker våre fortellende konstruksjoner. Ut fra dette kan en trekke konklusjonen at identiteter ikke bare er individuelle, men eksisterer i det som rommer gjensidige relasjoner. (Bae, B., 1995)

Hvordan kan vi påvirke barnets fortellende konstruksjoner?

De fleste av oss som enten er foreldre eller jobber med barn, har erfart at barn elsker å høre fortellinger om seg selv i hovedrollen. Det kan ofte dreie seg om en bestemt fortelling som barnet har valgt og som det elsker å høre fortalt gjentatte ganger. Hvorfor barnet ønsker denne repetisjonen, er fordi barnet antakelig ønsker å minnes denne historien og dens innhold spesielt godt. Et eksempel kan være moren som forteller sitt barn;

..... om hvor redd hun var den gangen Lise på 4 år forsvant hjemmefra, og ingen visste hvor hun var. Familie og naboer lette etter henne i flere timer, og mor begynte å gråte av fortvilelse og redsel. Og så til slutt den enorme lettelse og glede det var for alle da de endelig fant Lise i god behold, ivrig opptatt med å mate svaner ved et vann et stykke hjemmefra...

Denne historien vil kanskje Lise høre om og om igjen fordi den blant annet minner henne på at hun er et verdifullt og elsket barn. Når vi i vårt arbeid med barnevern samtaler med barn, vil vi til tider bli delaktige i slike betydningsfulle historier fra barnets liv. Hvis vi ikke da er oss bevisst den betydning disse beretningene har hatt og fortsatt kan ha for barnets selvfølelse, er faren til stede for at vi i for liten grad ivaretar dette aspektet.

I min jobb som miljøterapeut ved et barnehjem møtte jeg ved flere anledninger en fortvilet bestemor til en liten gutt som bodde hos oss. Hennes fortvilelse gikk ut på at hun fryktet at gutten gradvis skulle tro at farmor hadde sviktet og glemt ham, og at saksbehandler og vi som i øyeblikket hadde omsorgen for ham, ikke kom til å anerkjenne hennes betydning i barnets historie. En velkjent, men ikke desto mindre viktig problemstilling. Min oppgave ble i første omgang å lytte til farmors historie, for senere å observere henne sammen med barnet i besøkssituasjoner i institusjonen. Hver gang farmor kom på besøk, observerte jeg en positiv og påfallende endring hos barnet.

De to hadde dessuten mye å snakke om som vi andre ikke hadde del i, men som barnet fikk bekreftet og plassert gjennom regelmessige møter med henne. Farmor kunne også formidle gaver, hilsener og tanker fra andre i familien som gutten hadde et forhold til, og på den måten bidra til å opprettholde en kontinuitet i barnets relasjon til sine omgivelser. De fleste av oss forstod at kontakten med dette familiemedlemmet var viktig for barnet, og det var derfor vår oppgave å legge forholdene til rette for å opprettholde en fortsatt kontakt med henne og ta henne med i betraktning.

Vi la også merke til at gutten kun hadde med seg et enkelt fotografi av mor da han kom til oss. Vi visste at han hadde hatt sparsommelig kontakt med far i perioder, men undret oss allikevel over at han ikke hadde noe bilde av ham. . Da dette ble etterlyst hos guttens farmor, gikk det kun kort tid før hun sendte barnet et flott album. Dette album skulle vise seg å bli en viktig innfallsport for samtaler med barnet, og gjennom barnets fortellinger også et sterkt bidrag til guttens opplevelse av seg selv som en virkelig person. Dette understreker på nytt det faktum, at omsorgen for barnet også langt på vei må omfatte omsorgen for deres historie.

Ofte tror vi at det vi minnes og husker kun er en individuell sak, og at tankene kun er våre egne. Eksemplene ovenfor minner oss i alle fall på at det er de relasjonelle prosessene som i høy grad danner minnene våre. Eksemplene er enkle, og det dreier seg her om et lite barn. Noen vil kanskje si at dette hører barndommen til, og at slike prosesser fungerer annerledes hos voksne. Slik tror jeg ikke det er. Vi er alle mer eller mindre avhengig av tilbakevendende bekræftelser fra våre omgivelser, og deres påminnelser om hvem vi er i de ulike kontekstene vi inngår i.

Hvordan kan vi som arbeider med offentlig omsorg bli bedre på å være forløsere for barns fortellinger?

Ved måten vi lytter på, vil mange hevde. Når vi som voksne lytter til barns fortellinger og ytringer, påvirker vi også deres beretninger. Med det mener jeg å si at barnet til enhver tid vil være sensitiv overfor lytteren. Et barn vil kanskje fortelle noe til en bestemt voksen, men slettes ikke til en annen. På den måten blir lytteren den som langt på vei kan stoppe fortellingen, eller som kan forløse, justere og/eller oppmuntre den. For oss som arbeider med barn som har levd over tid i kaos, dreier det seg ofte om å hjelpe barnet med å finne og ivareta en sammenheng i livshendelser, samtidig som vi prøver å justere disse slik at verden blir mer begripelig og håndterbar for den enkelte.

Når et barn på radikalt og ofte traumatisk vis må flytte fra sine foreldre og sin familie, møter de oss med en bagasje som inneholder både gode og dårlige minner. Spørsmålet blir da hvordan vi forvalter dette, og hvordan vi videre møter barnet i denne situasjonen. Når vi skal hjelpe et barn med å plassere og bearbeide de dårlige minnene, bør vi tenke på hvilken plass de bør ha i barnets bevissthet og i hvilken sammenheng de skal fremstå. Dette byr på utfordringer hvor vi blant annet må være i stand til å foreta avveininger og kunne evne å balansere mellom narrativets helende funksjon og i hvor stor grad barnet har behov for å vite og forstå de harde fakta. En narrativ tilnærming vil allikevel vektlegge det meningsfulle fremfor det faktabaserte i barnets fortelling og livshistorie. I dialog med barnet har vi altså en viktig birolle og støttespillerfunksjon å ivareta. Denne funksjonen bør vi være oss bevisst med tanke på at vi faktisk her kan styrke eller svekke barnets identitets- og selvfølelse, som videre vil kunne påvirke barnets evne og vilkår for mestring videre i livet.

Hva er det historien hjelper oss til?

Det unike ved fortellingen er at den som oftest har en klar begynnelse og slutt. Den knytter dermed ulike hendelser og handlinger sammen som fører til at begynnelse og slutt danner en årsakssammenheng. Etter strengt logiske forklaringer vil det ikke være mulig å kunne forklare den ene handlingen som et resultat av en annen. (Polkinghorne, 1988) Det er også her viktig å presisere at fortellingen ikke kun handler om årsak, men også om mening. Når et barn som er under barnevernets omsorg deler sine beretninger med oss, spør vi ofte: ”Hva skjedde?” Hvis vi videre ønsker å finne meningen bak, vil vi kanskje også stille spørsmål om *hvorfor* og

hvordan det kunne skje. På denne måten får vi frem forskjellen mellom hendelsene i fortellingen som dens ”story” som er historien som blir fortalt, ved å gi hendelsene en meningsfull sammenheng. Relasjoner mellom begivenhetene blir dermed viktig å få frem for barnet, samtidig som vi må utvise stor varsomhet og respekt for det som blir oss fortalt. Et narrativt perspektiv handler derfor mer om å søke sammenheng og mening og noe barnet kan tro er riktig. Vi spør derfor ikke bare etter sannheter i fortellinger, men også etter noe som vi kan innbille oss er riktig. Ved å bruke en narrativ forståelse og tilnærming til vår omverden, må vi ”suspend disbelief” (stanse/begrense tvilen) da det dreier seg mer om troverdighet enn om empirisk gyldighet. (Bruner 1986) Selv om barns fortellinger både kan være ”virkelige” og ”innbilte”, mister de allikevel ikke sin kraft som barnets historie. Hvis en skal trekke det enda lenger, kan en på et vis si at fortellinger alltid vil være fiktive, fordi de uttrykker en versjon av mange, nemlig fortellerens versjon.

Historien hjelper oss først og fremst til å skape en sammenheng og kontinuitet i livene våre. Vi skaper langt på vei vår egen identitet ved bruk av fortellingens mønster, og det er viktig å vite hvilke roller og hvilke årsaksforklaringer vi gir oss selv og andre som grunnlag for hvem vi er. Er vi et offer, eller klarer vi å håndtere livet ut fra egne forutsetninger? Fortellinger kan altså hjelpe oss til å sette fokus på hva som er mulig i livet fremfor alt som virker fastlåst. Det kan videre gjøre oss bedre i stand til å mestre de utfordringer som livet uansett vil by på. Når vi kan hjelpe barnet til lettere å kunne begripe og forstå sin livshistorie, vil den for barnet også bli enklere å akseptere og leve med. Det er dette vi blant annet gjør når vi hjelper barnet med å organisere og ordne hendelser i livsløpet deres. Jostein Gaarder sier i et intervju:

” Hvis jeg skal gripe mitt liv, må jeg også begripe min historie. Og min historie begynte ikke med meg. Det historiske fellesskapet som vi alle er en del av, handler om våre egentlige røtter.” (Aftenposten 8.mai 1993)

Når det videre dreier seg om vilkår for mestring, vet vi at dette avhenger av faktorer som blant annet tilhørighet, kompetanse, egenverd og motstandskraft. At det finnes *en* positiv faktor å bygge på i barnets omgivelser, vil kunne være tilstrekkelig til å bety et vendepunkt i forhold til en god utvikling for barnet. (Bunkholdt, 2001) *En* ting som går bra, kan derfor komme til å endre et barns oppfatning av seg selv og hva som er mulig. Samtidig som støtte på ett område også kan hjelpe et menneske til å takle motgang på et annet område. Og kanskje enda viktigere; det kan utfordre omgivelsenes negative forventninger til barnet.

Når vi vet at selvbildet er en overordnet koordinerende størrelse i et menneske, og at barn som opplever omsorgssvikt oftere enn andre føler seg mindre verdifulle og kompetente, burde det være av stor viktighet for oss å bygge opp under alt i barnets livsverden som kan nære deres selvbilde. Åpenhet og bevissthet i forhold til det narrative aspekt, vil her kunne være til god hjelp.

Narrativ forståelse og samværsrett

”Du kan ta barnet ut av familien, men du kan ikke ta familien ut av barnet” (Gilligan, 1995)

Disse ordene markerer betydningen av de biologiske bånd. Men hensynet til barnets behov for kontinuitet og stabilitet etter en omsorgsovertakelse kan bli ivaretatt på mange måter, og det er ulike nivåer av inngrep i forhold til brudd med den biologiske barn- foreldrerelasjonen. Adopsjon eller tilbakeføring representerer ytterpunktene, men som en løsning midt imellom fremtrer fosterhjemmodellen. Fosterfamilien er allikevel den mest komplekse ordning i forhold til et relasjonelt perspektiv.

Ved omsorgsovertakelse vil det settes i gang en prosess som kan komme til å endre alle involverte parter relasjoner. Vi vet at et fosterhjem heller ikke kan gi noen garanti om en varig og endelig omsorgsbasis for barnet, og vil derfor kunne resultere i ytterligere brudd og dermed true kontinuiteten. Hvis det parallelt med dette foreligger en mangelfull kontakt med eller dårlig oppfølging av samvær med biologisk familie, vil dette nødvendigvis representere en risikofaktor for barnet.

Men vi vet dessverre også at foreldre i perioder kan være både uforutsigbare, fraværende og upålitelige. Det skjer derfor iblant at barnet befinner seg i en slik situasjon at samvær med den ene eller begge foreldre i perioder ikke lar seg gjennomføre. I slike tilfeller vil hensynet til stabiliteten for barnet måtte prioriteres, fordi samvær med biologisk familie vil kunne innebære en risiko for barnets utvikling. Vi vet også at det er avgjørende viktig hvordan møtene mellom barn og foreldre blir tilrettelagt, om samvær skal oppleves som positivt eller negativt. Hvis situasjonen og konteksten føles kunstig og ukomfortabel, vil utbyttet av samvær bli minimalt for begge parter. Som vi ser kan det være mange og store

utfordringer forbundet med å tilrettelegge for kontakt og positive møter mellom barn og nær familie etter et brudd.

Men hvilken plass har så samværsordninger i et narrativt perspektiv?

Til tross for de utfordringer vi som nevnt møter, vil det i forhold til en narrativ forståelse allikevel bli viktig å beholde et langsiktig syn på verdien av familieband. Vi vet noe om sammenhengen i livshendelser over tid, og vi vet at et sammenhengende narrativ er vesentlig for en sammenhengende identitet. I tillegg påstår K.J Gergen at jo bedre vi evner å konstruere og rekonstruere vår historie, jo bedre evner vi å få relasjoner til å fungere. Med denne viten blir vår rolle langt på vei å hjelpe barnet i å skape mening i sin situasjon som fosterbarn. Det er uansett ikke opp til den enkelte å finne opp mening, samtidig som mening ei heller kan tilegnes på mekanisk vis. Det meningsfulle blir heller ikke skapt en gang for alle, men må til stadighet skapes på nytt.

Vi vet at barns syn på familieband og familiekontakt kan endre seg over tid. Når vi møter barns syn på samværsrett, bør vi være klar over dette. Ved å fastholde et narrativt perspektiv vil det om mulig bli tydeligere for oss å se verdien av å prioritere kontinuiteten og langsiktigheten. Vi må med andre ord også være åpne for ulike løsninger og se etter muligheter fremfor barrierer. Undersøkelser viser også at en forholdsvis stor andel av fosterbarn etter noen år ønsker å bevege seg tilbake til sin biologiske familie. Å tilrettelegge for gode samværsordninger vil derfor kunne bidra positivt til å bygge og vedlikeholde de nødvendige broene mellom fortiden og fremtiden. For barnet kan båndene og forhistorien også ha en viktig praktisk og symbolsk verdi.

En fostermor jeg snakket med fortalte at hun så det som en viktig oppgave og en langsiktig tjeneste for barnet å samle og arkivere fotografier av personer og hendelser som hadde betydning i barnets liv. Hun mente at for mange barn førte mye flytting og uro til at verdifulle minner kom på avveier og dermed gikk tapt. Ved å ivareta fotografiene følte hun at hun bevarte viktige deler av barnets liv på en trygg måte. På denne måten sørget hun for at barnet ved en senere anledning kunne vende tilbake til deler av sin arkiverte livshistorie. Dette er kanskje en solskinnshistorie, men burde etter min mening ikke bero på kun et tilfeldig og flott initiativ fra en person. Fotografier fanger fragmenter av barnets opplevelser og identitet,

og skulle være like dyrebare som verdigjenstander som oppbevares i museer. Vi trenger kan hende bare å spørre oss selv hva vi ville sette alt inn på å redde hvis det oppstod brann i boligen vår... Flertallet, ville nok ha prioritert fotografier. Bilder har derfor en stor sosial verdi for de fleste av oss. For små barn som ikke har så lang historie bak seg, blir tilgjengelige fotografier en viktig faktor med tanke på å skulle holde minnet og bevisstheten om mor og far ved like. Det kan videre påvirke kvaliteten og utbyttet barnet får av fremtidig samvær med dem. Også med tanke på de barna som med tiden er innom ulike omsorgstilbud i institusjoner og fosterhjem, vil foreldre og biologisk familie med de mangler de måtte ha, allikevel utgjøre det stabile punktet i barnets tilværelse.

Samværsavgjørelser trekker opp løsninger for fremtiden, og vi bør derfor langt på vei forholde oss til det tilknytningsforhold barnet har til foreldre og familienettverk. Vi må vurdere hvor verdifullt det er å ta vare på dette og ha tanker om hvordan man ønsker at dette skal utvikle seg fremover. Erfaringene i barnevernet avdekker både suksesser og begrensninger i så måte. Det er mange historier, interesser og sterke følelser involvert når et barn skal plasseres utenfor hjemmet. Som nevnt kan mye gå galt, men poenget er heller ikke å påstå at samvær og samværsordninger kan fungere optimalt i alle tilfeller.

Narrativ teori kan allikevel gi oss en økt forståelse for betydningen av menneskers behov for en sammenhengende og begripelig historie, og dermed kunne bidra til at vi vektlegger overgangen mellom det kjente og ukjente på en slik måte at kontinuiteten blir dominerende i forhold til diskontinuiteten i det plasserte barnets liv.

Oppsummering

Mitt valg av fortellingen som ”studieobjekt” bunner i en tanke om at denne kategori og form kan gi meg tilgang på kunnskap om forhold som annen type kunnskap ikke gir. I denne artikkelen har jeg derfor prøvd å forstå og formidle at fortelling, livshistorie og identitet er tre essensielle faktorer som hver for seg og sammen kan skape grunnlag for mening og mestring. Å skape historie er videre en relasjonell prosess, som utfordrer den enkelte av oss i å skape forståelse og mening i livene våre. Å sette *et* perspektiv i forgrunnen, må nødvendigvis sette *andre* i bakgrunnen. Jeg har valgt å fokusere på et narrativt perspektiv, fordi jeg mener at fortelling er en nyttig kategori for å studere ulike former for meningsdannelse i prosesser.

Dessuten tror jeg at det å fokusere på fortellinger kan gi meg tilgang til noen *personlige stemmer* i den profesjonelle konteksten jeg arbeider i. I møte med barn som av ulike grunner har opplevd brudd i sine historier, tror jeg en narrativ tilnærming kan bidra til å skape orden, helhet og konsistens i barnets livsverden. Men det innebærer at vi som omsorgspersoner evner å lytte etter meningen bak alle ordene.

Dialogen gir oss som sagt muligheter til både realitetstesting og narrativ forståelse. Hvis vårt fokus retter seg mot å styrke barnets evne til å mestre sin forhistorie, vil vi nødvendigvis også forstå at det blir viktig å finne en fornuftig balanse mellom virkelighet og fiksjon. Det overordnede mål bør være at barnet blir i stand til å akseptere, håndtere og leve med sin beretning.

Den teori og forskning som jeg i denne artikkelen har redegjort for, viser oss langt på vei betydningen av å ha en sammenhengende historie, og derigjennom betydningen av narrative. Det som er fremkommet presiserer at narrativet ikke kan stå alene, men er avhengig av både fortelleren, tilhøreren og innholdet i den dialog som finner sted. Om en slik relasjon finner sted, mener jeg å kunne si at narrativ tilnærming vil kunne gi gode og fruktbare resultater for den enkelte, samtidig som den også vil mane oss alle til etisk refleksjon. Jeg tror imidlertid det vil være viktig å drive mer forskning og foreta flere undersøkelser på dette feltet i fremtiden. Imens vil det uansett være både nyttig og nødvendig å arbeide videre med narrativitetens etikk i forhold til barnevern. I barnevernets praksisfelt vil måten vi både lytter og samtaler på være avslørende i forhold til å vurdere vår evne til å ivareta subjektiviteten i forhold til den enkelte klient. Mange viktige beslutninger bygger også på den enkelte barnevernsarbeiders dømmekraft og skjønnsutøvelse. Vi kan med andre ord risikere å bli både medspillere og motspillere i den direkte kontakten med barnet. Vår etiske refleksjon vil videre bety at vi må spørre oss om hvilke verdier og interesser som skal bli styrende for vår tilnærming til barnet. På dette området kan vi alltid prøve å bli bedre.

Barnevernet vil nødvendigvis møte en rekke utfordringer i arbeidet med oppfølging av barn i forhold til å skulle ivareta en fortsatt sammenheng i livshistorien. Spørsmål om hvem som skal ha ansvar for å skape en helhetlig forståelse og sammenheng vil nødvendigvis dukke opp. Videre vil det også stilles spørsmål omkring fosterforeldrenes kompetanse og forståelse for dette aspektet. Fra praksisfeltet har jeg underveis redegjort for noen eksempler som jeg mener er med på å underbygge narrativenes helende funksjon.

Det daglige fokus på regelverk, jus og likebehandling i barnevernfaglig arbeid kan i perioder komme til å dominere bildet på en slik måte at det vil skygge for andre tilnæringsmetoder. Det er innlysende at regelverk som sikrer likebehandling og ivaretar rettighetene til den enkelte må følges opp. Jeg etterlyser likevel en litt større oppmerksomhet i forhold til det å gi den enkelte saks særegenhet og historie litt mer plass og betydning. For de av oss som har levd våre liv innenfor den såkalte ”normalen”, vil begreper som livshistorie og kontinuitet være selvfølgelige variabler som inngår i det å være hele mennesker. Når det gjelder de barna vi møter i jobben vår, er situasjonen ofte at disse selvfølgelighetene langt på vei er truet. Selv om vi aksepterer at en sammenhengende historie er av betydning for menneskets identitets- og selvfølelse, hersker det fortsatt tvil og uenighet i fagmiljøene om narrativenes terapeutiske funksjon. Og noen vil kanskje med rette etterlyse ytterligere dokumentasjon og mer forskning på området. Selv om vi som til daglig arbeider med barneskjebner allerede innehar betydelig kunnskap om barns liv og utvikling, er det viktig at vi fortsetter å stille spørsmål i forhold til vår egen praksis og våre prioriteringer. Vi bør heller ikke slutte å undre oss.

Min ambisjon med denne artikkelen har blant annet vært å prøve å kombinere teori og eksempler fra hverdagen, og samtidig påpeke at denne koblingen er nødvendig for å utvide vår forståelse. Målet med å påpeke betydningen av en narrativ tilnærming, har videre vært å tilføre noen nye tanker og erfaringer til de vi allerede har, slik at vi forhåpentligvis kan bli enda bedre på å hjelpe.

LITTERATUR

- Bae, B. *Det interessante i det alminnelige*. Pedagogisk Forum. Oslo 1995
- Bruner, E. *Life as a narrative*. University of Illinois Press. Chicago 1987
- Bunkholdt, V. *Barnevernpsykologi*. Oslo. 1990
- Gergen, K.J. *Virkelighet og relationer, - tanker om sociale konstruksjoner*. Dansk psykologisk Forlag. København 1997
- Gilligan, R. *Making a Success of Fostering – What We Need for the Adults*. Irish Foster Care Association. Dublin 1993
- Polkinghorne, D.E. *Narrative Knowing and the Study of Lives*. Springer. New York 1995

Inger Haus

Kan omsorg læres?

Denne artikkelen er publisert i Embla nr. 9/2002

Opplæring av fosterforeldre gjennom kurs og veiledning er kostbart og krevende. Fylkesbarnevernet i Vest-Agder har de senere år økt ressursinnsatsen stort for å ivareta de økte krav og forventninger til opplæring av fosterforeldre, men det er grenser for hva som kan oppnås. Omsorg kan bare i begrenset grad læres.

Som ansatt over flere år i Vest-Agder Fylkesbarnevern, Fosterhjemstjenesten, registrerer jeg at opplæring og kursing av fosterforeldre er arbeidsoppgaver som får økt oppmerksomhet, krever økte ressurser og stadig blir avdelingens satsningsområde. Spesielt etter innføringen av PRIDE- programmet for opplæring av fosterforeldre (1997), har arbeidsoppgavene knyttet til igangsetting og gjennomføring av forberedelses- og opplæringskurs, samt ulike oppfølgingskurs krevd mer og mer av avdelingens ressurser. Nye PRIDE-kurs oversettes jevnlig fra engelsk til norsk med tanke på at de skal iverksettes av fylkesbarnevernene rundt i landet.

Å drive kurs etter PRIDE-modellen er svært ressurskrevende, både med hensyn til personell, tid, plass og penger. Avdelingen har økt i antall ansatte og engasjerte personer av den grunn. For i tillegg til kursvirksomheten skal selvfølgelig også andre oppgaver gjennomføres, som for eksempel å formidle plass i fosterhjem for konkrete barn, gi veiledning og utvikle nye familiebaserte tiltak.

Det er i liten grad stilt spørsmål ved og vurdert seriøst om innsatsen på kurssiden står i forhold til ressursbruken. Oppnår vi det vi ønsker? Får vi, gjennom økt kursing og profesjonalisering av fosterforeldre, familier som er bedre omsorgsgivere enn det andre foreldre er? Hovedspørsmålet blir: Kan omsorg læres ?

PRIDE- opplærings og oppfølgingsprogram

PRIDE er et kompetansebasert opplæringsprogram utviklet i USA og etterhvert tatt i bruk i flere europeiske land. Formålet med PRIDE-programmet er å kvalitetssikre fosterhjemsomsorgen. Gjennom et standardisert, strukturert opplegg, skal familier rekrutteres, forberedes og velges ut med tanke å drive fosterhjemsarbeid. Oppfølgingsprogrammets formål er å videreutvikle og øke fosterfamiliens profesjonelle utvikling.

PRIDE vektlegger betydningen av at opplegget skal følges systematisk og programmessig. PRIDE er bygd opp med tanke på at det skal gi opplæring, være en praktisk håndbok og samtidig være en modell/metode for å vurdere familiers ferdigheter for å kunne bli fosterforeldre. Helt konkret er PRIDE- innførings og opplæringsprogram bygd opp omkring ti temaer a tre timer på hvert tema, samt fire hjemmebesøk og skriving av livsbøker og rapporter. Oppfølgingsprogrammet, som er rettet mot familier som har fosterbarn, har ni ulike moduler/kurs. Foreløpig er det kun to, snart tre kurs som er oversatt til norsk. Alle PRIDE- kurs skal holdes av to kursledere; en barnevernsarbeider og en fosterforelder (Pride 1999).

PRIDE-ideologien sier at alle barn har behov for å være en del av en familie og få høre til i en familiesammenheng. Og for å sikre at barn som plasseres i fosterhjem får den gode omsorg de trenger, må styrking og kvalitetssikring av fosterhjemsarbeidet vektlegges. Dette skjer gjennom å tilføre fosterforeldre nødvendig kunnskap, skolere og dyktiggjøre dem. Familiene skal bli kjent med seg selv og sammen med kurslederne skal de vurdere sin evne til å oppfylle fem ferdighetskategorier. Dette er ferdigheter knyttet opp til det å se og ivareta barn og barns behov, støtte barns familierelasjoner og arbeide som medlem av et profesjonelt team. Intensjonen bak innføringen av PRIDE-programmet er at fosterforeldre, på lik linje med sosialarbeidere, skal kvalifiseres, forberedes, utvikle seg, bli utvalgt og bli godkjent for dette arbeidet. Og som fosterforeldre skal de betraktes som likeverdige partnere med andre instanser, være medlemmer av et profesjonelt team, utrustet for det å kunne verne om, oppdra barn og styrke familiene. (Pride 1993).

Hva fosterhjem er

”Fosterforeldre skal velges blant personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem.” Dette er å finne i Lov om barneverntjenester § 4-22. I Fosterhjemstjenesten i Vest-Agder har vi presisert dette målet, det vil si det gode fosterhjem slik:

- Det er et hjem hvor:

Barnets egenart og behov for omsorg og utvikling blir ivaretatt. Barnet trives og kjenner seg inkludert.

- Det er et hjem som:

Løser oppgavene i samsvar med forutsetningene som er lagt til grunn for oppholdet / varigheten av plasseringen. Det skjer ikke utilsiktet flytting / brudd.

(Vaf 1999).

Barnevernet ønsker, nesten alltid, å ha en fosterfamilie å velge ut til et barn som ikke lenger kan bo hjemme. Vi har tro på det private, vanlige familieliv. Vi vektlegger betydningen av det tette og nære, ser verdien av intimsfæren, tror på relasjonene som utvikles mellom medlemmer av en familie, tror på kjærlighet og omsorg som oppstår mellom mennesker som vil leve sammen. Vi tror på dette familieliv som legende og hjelpende krefter for barn som skal videre i livet og strever mot sitt eget gode liv.

Institusjoner gir også omsorg, men intimiteten er der ikke på samme måte som i en familie. Institusjoner er gjennomorganisert. Hverdagen er strukturert, og det er mange å ta hensyn til. De voksne er flere, de er ansatte og utfører arbeidet som en jobb. De er profesjonelle omsorgsarbeidere, med faglig kunnskap og forhåpentligvis mye medmenneskelighet. Vi ønsker oss omsorg fra en alminnelig familie til et barn, for ivaretagelse av barnets behov for omsorg og utvikling.

Hva er omsorg?

Vetlesen (1996) er en av flere som er opptatt av begrepet omsorg og hva omsorg faktisk betyr for oss mennesker. Han problematiserer også det tvetydige i omsorg som et privat og et offentlig anliggende. Omsorg, sier han, er noe helt grunnleggende ved vår eksistens og vårt menneskeliv. Omsorg er grunnstrukturen ved vår tilværelse, og omsorg er en del av livet gjennom alle faser. Å være avhengig av og å trenge omsorg er allmennmenneskelig. Vi er

som nyfødte helt avhengige av å bli vist omsorg for i det hele tatt å komme inn i og klare oss i tilværelsen.

Omsorg handler om å gi til den som trenger, ikke bare fordi den andre har behov for det, men fordi det betyr mye og beriker vårt eget liv. Omsorg menneskeliggjør tilværelsen vår. Omsorg starter i det nære og handler om å knytte følelsesmessige bånd til noen.” Å yte omsorg skjer, og må skje, som en ren gave, som en enveisbevegelse uten utsikt til gjenytelse.” (Ruyter og Vetlesen 2001, side 36).

Omsorg handler om forholdet mellom mennesker som ikke representerer noen andre enn seg selv. Det er mennesker som i sine følelser og omsorg for hverandre blir verdifulle og umistelige for hverandre. Samtidig er det slik i vår velferdsstat at flere og flere omsorgsoppgaver gjøres til en offentlig sak, f. eks. slik det er i barnevernet. Barnevernet har plikt til og ansvar for å sikre god omsorg for flere og flere barn. Omsorg delegeres til ulike offentlige instanser og blir en profesjon som det betales for. Det mellommenneskelige møtet blir en arbeidsrelasjon. Omsorg spesialiseres og gjøres om til et yrke.

Ruyter og Vetlesen (2001) drøfter forskjellen mellom god og dårlig omsorg og sier at dette er nært forbundet med relasjonen mellom giver og mottaker. Det er givers intensjoner og spesielt givers måte å utføre sine omsorgshandlinger på som avgjør kvaliteten. Kvalitet handler til syvende og sist om det grunnleggende at noen virkelig bryr seg og vil den andres beste. Ekte omsorgshandlinger fordrer at giver har egenskaper som preger samhandlingen med den som trenger hjelp. Dyktighet og teknisk kunnskap er vel og bra, men omsorg krever en innlevelse og delaktighet i en annens ve og vel som er av følelsesmessig, ikke teknisk karakter.

Fjørtoft og Skorstad (1998) er opptatt av etikk i sosialt arbeid. De problematiserer forholdet mellom det private og det profesjonelle omsorgsarbeid. De fokuserer blant annet på forholdet mellom medmenneskelighet og hverdagskunnskaper på den ene siden og på spesialkunnskaper og fagkunnskaper på den andre siden. Økt profesjonalisering og vitenskapeligjøring av hverdagskunnskaper, får konsekvenser for den mellommenneskelige relasjon. Teoretiske kunnskaper er nødvendige, men ikke tilstrekkelige. Det er for eksempel vanskelig å bli gode foreldre ved å lese seg fram til det. De som arbeider med mennesker må opptre som personer, ikke bare som profesjonelle.

Private eller offentlige omsorgspersoner?

Alle nye fosterfamilier blir orientert om at de gjør sitt private hjem om til et offentlig hjem, når de tar imot fosterbarn. Barnevernet krever innsikt og beslutningsmyndighet over det som skjer i hjemmet, langt utover det de kan gjøre i andre privat hjem. Fosterfamilien skal samarbeide med andre om det å gi omsorg til barnet. Familien får godtgjøring for oppgaven. De inngår en avtale om oppdraget, og avtalen kan sies opp. Det skal lages tiltaksplaner for barnets opphold i hjemmet, planer for god omsorg. Familien er blitt offentlig engasjerte omsorgspersoner.

På samme tid er målet for det offentlige barnevern at barnet i størst mulig grad må bli møtt, sett og inkludert i familiens liv på linje med familiens øvrige barn. Ønsket er at fosterbarnet skal få en tilknytning som gjør at det alltid vil kjenne trygghet for at det har en base å søke omsorg, råd og hjelp hos også når barnet er blitt voksen og har flyttet ut. Vi håper på relasjoner som bygger opp og som varer ved, også etter at avtaler og godtgjøring og tiltaksplaner har opphørt og all kontakt med barnevernet er avsluttet. Vi ønsker barnet inkludert i en familiær, tett, nær og privat omsorg, i en familie engasjert av det offentlige til å gi omsorg. Samtidig ønsker barnevernet at familiene skal ha kunnskap og innsikt, utover det som er å forvente å finne hos vanlige familier, for eksempel om tema som utviklingsforstyrrelser, oppdragelse, relasjoner, sorgreaksjoner med mer. Vi øker innsatsen stort på kurssiden og har stor tro på formell kompetanseheving. Noen fosterfamilier blir engasjert som omsorgspersoner i lønnet stilling, godt betalt og med tett oppfølging av det offentlige. Fosterhjemsomsorgen blir mer og mer spesialisert. Vi har fosterhjem som er beredskapshjem, familiehjem, oppdragshjem, korttidsfosterhjem og ungdomsfamilier. Fosterhjemmene skal velges ut, og de skal godkjennes. De har lovfestet rett til opplæring og veiledning. Fosterhjem er en offentlig arena for barneomsorg og samtidig en privat sfære som det offentlige søker etter og vektlegger betydningen av.

”Vi passer sammen”

Jeg vil begynne med å trekke fram et eksempel, en fosterfamilie jeg har fulgt over mange år. De er familiehjem, det vil si fosterhjem for flere fosterbarn. De har god økonomi og får jevnlig oppfølging. De har minimalt med kurs. De har vært fosterhjem i mange år og har etter hvert fått flere utflyttede voksne fosterbarn. Disse tidligere fosterbarn søker tilbake til

familien, ser på dem som sin hjembase og søker hit når de trenger omsorg, støtte og veiledning. Kontakten kan i perioder være daglig for noen, mens den for andre dreier seg om å ha et sted å være i høytider og andre spesielle anledninger. Å være fosterhjem er blitt en naturlig del av denne familiens liv, også for deres barn og barnebarn. Familiens nåværende fosterbarn gir mye uttrykk for glede, utvikling og trivsel og fosterfar sier:

”En skulle tro at barna som er kommet til oss er plassert etter en vurdering av våre gener, for vi passer så godt sammen.”

Er god fosterhjemsomsorg knyttet til barns opplevelse av å være spesielt ønsket og utvalgt av familien sin? Hos denne familien handler mye om gode relasjoner i positiv utvikling. Fosterforeldre som er gode på omsorg involverer seg i fosterbarnets liv. De bryr seg, lar seg følelsesmessig engasjere og blir opptatt av barnets ve og vel. De ser personen de har foran seg, viser innlevelsesevne, skiller mellom egne og andres behov, viser omtanke og gir bekræftelser. Vi ser hos noen familier hvordan samspillet, samlivet og forholdet mellom fosterfamilien og fosterbarnet fremmer omsorgen, veksten og kjærligheten mellom dem. Vi ser at relasjonen fører til følelsesmessig engasjementet, at fosterforeldrene tåler mye, er utholdende og helt spesielt opptatt av akkurat dette barnets egenart og blomstring.

Fosterforeldre som inngir trygghet og tillit opplever at fosterbarn søker dem også etter at de er blitt voksne og har flyttet ut. Omsorg handler om livskvalitet, om det å få oppleve trygghet og anerkjennelse også når vi som voksne kjenner oss små og sårbare. Slik omsorg søker ingen av oss hos opplærte-på-omsorg-personer. Slik omsorg møter vi hos mennesker vi har et nært forhold til, helt uavhengig av formelle kvalifikasjoner.

I blant opplever vi at fosterfamilier som har vært beredskapshjem, gjerne over mange år, en dag trekker seg fra dette oppdraget for å bli fosterhjem for det konkrete barnet de fikk inn i en krisesituasjon. Som beredskapshjem generelt er familiene dyktige til det å møte barn i krise, ta vare på dem og så å følge dem tilbake eller inn i nye tiltak og avslutte kontakten. Å være beredskapshjem innebærer kun kortvarige forhold. Så skjer det iblant at det bare sier ”pang”. Foreldre og barn blir så glad i hverandre, får så mange gode følelser for hverandre at de ikke kan tenke seg å skilles fra hverandre. Barnet har valgt familien og familien har valgt barnet og barnet blir boende. Så langt kjenner ikke jeg til brudd hos slike fosterhjems plasseringer.

Lærer vi omsorg?

Kan evnen til å gi god omsorg komme gjennom opplæring av ferdigheter og økte kunnskaper? Når jeg ser på de mange fosterforeldrene som jeg etter hvert er blitt kjent med, så vil jeg hevde at de som er gode på det å gi omsorg, virkelig stille opp for barnet sitt, se det, la seg følelsesmessige engasjere og bli glad i det slik det er, inkludere det, være utholdende og gi, er familier både med og uten opplæring. Det er ikke opplæring i seg selv som gir dem evnen til omsorg. Noen familier synes bare å ha i seg denne evne og egenskap til å gi god omsorg, og de får det til i relasjonen med fosterbarnet som møter dem. Dette er fosterfamilier som er forskjellige i livsstil og status, i formell kunnskap og intellektuelle evner, ulike i erfaring og ferdigheter. Det de har felles er evne til å gi og bygge opp en god relasjon til sitt fosterbarn og i kjærlighet følge barnet i dets utvikling mot sitt eget voksenliv.

Økte kunnskaper om hva fosterhjemsomsorg faktisk er og hva det krever av innsyn, samarbeid og utfordringer, kan gi familier et bedre og mer reelt utgangspunkt for å ta en egenbeslutning med hensyn til om de vil påta seg en slik oppgave eller ikke. I den sammenheng har informasjons- og kunnskapsformidlingen en stor verdi.

Tilføring av kunnskaper og økt innsikt kan også få omsorgspersoner til å se og forstå forhold ved seg selv og et barns liv på en ny måte. Kunnskap kan gi familier mye viktig og nyttig innsikt som gjøre dem i stand til å møte et barn og barnets familie på en annen måte enn uten denne innsikten. Jeg kjenner fosterhjem som, gjennom det å få tilført kunnskap, har fått en ny forståelse og dypere innsikt i sitt fosterbarns avvisende og utagerende adferd. Dette har igjen ført til at familien har klart å holde ut og møte barnet på en annen måte, gjort dem utholdende og forhindret brudd. Å tilføre ny kunnskap og øke forståelsen til fosterforeldre som har gode følelser og et nært forhold til sitt fosterbarn, kan være av stor betydning.

Om en ser på omsorgskompetanse som en sammensmelting av følelser, fornuft og ferdigheter, så er kunnskap viktig, samtidig som det kun er ett bidrag. Foreldre blir ikke gode omsorgspersoner ved å lese bøker om barneoppdragelse, men ved å omsette gode følelser for enkeltmennesket i gode og kloke handlinger. Så kan det være slik at handlingen utføres på en annen måte med ny kunnskap. For eksempel kan det være at fosterforeldrene strekker seg enda lenger for å få til et godt samarbeid med barnets foreldre, når de vet hvor betydningsfullt

dette er for barnets utvikling, enn om de ikke hadde visst. Men måten dette gjøres på og hvordan de vil lykkes, vil mye handle om evne og hvilket forhold de har til sitt fosterbarn.

I noen fosterhjem har foreldrene en formell kompetanse, en utdanning, som sykepleiere, sosionom, førskolelærere, lærere og så videre. Noen av disse familiene er flotte fosterfamilier, med god omsorgsevne, mye kunnskap og innsikt i barnets behov. Noen av disse familiene lykkes bedre som helse- og sosialarbeidere enn som fosterforeldre. Noen blir for mye terapeuter og behandlere, problematiserer for mye eller de bare evner ikke å omsette sin kunnskap i gode omsorgshandlinger.

Kunnskapen har sin begrensning

PRIDE gir familier en bedre forutsetning for å vurdere seg selv og egen livssituasjon opp mot hva som i utgangspunktet kreves av dem som fosterforeldre. Kunnskapen kan bekrefte eller øke interessen for å bli fosterforeldre eller få familier til å trekke seg. Økt kunnskap har betydning for fosterfamiliers innsikt og forståelse for fosterbarnet og oppdraget de utfører. Slik kunnskap kan tilføres gjennom både kursing og veiledning.

PRIDE- programmet har samtidig sine klare begrensninger. Det er i utgangspunktet ikke økt kursing som fremmer menneskers omsorgsevne.

Intensjonen bak PRIDE- kursene er økt profesjonalisering av fosterforeldrene, og det er en holdning og en utvikling jeg mener det er grunn til å drøfte om fosterbarna trenger. De trenger mennesker som uten en profesjonell rolle vil inkludere dem i sine liv, se dem og møte dem som de personligheter de er og tilegne seg kunnskap om akkurat dette konkrete barns ve og vel.

Jeg tror PRIDE er kommet for å bli, og jeg tror PRIDE har en viktig funksjon å fylle i fosterhjemsomsorgen. Samtidig mener jeg at menneskets omsorgsevne ikke er noe som kan læres gjennom kursing, og at det er grunn til å se ressursinnsatsen på PRIDE opp mot innsatsen på andre viktige arbeidsområder.

Litteratur

- Fjørtoft, Kjersti og Skorstad, Berit. 1998. Etikk i sosialt arbeid: mellom samfunnsplikt og personlig ansvar. Oslo. Ad Notam Gyldendal.
- Lov av 17. juli 1992 nr.100 om barneverntjenester.
- Pride 1999. Brosjyre vedr. Et opplæringsprogram for fosterforeldre.
- Pride. 1993. The Process to Develop and Support Resource Families: Practice Handbook.
- Ruyter, Knut W og Vetlesen, Arne Johan (red) 2001. Omsorgens tvetydighet : egenart, historie og praksis. Oslo. Gyldendal akademisk.
- Vaf 1999. Plan for Fosterhjemsarbeidet Vest – Agder fylkeskommune. 1999 – 2001.
- Vetlesen, Arne Johan. 1996. Omsorg – sivilt eller statlig anliggende. I Lorenzen, H. (red): Forståelser av fellesskap. Oslo. Norges forskningsråd, Kultur og samfunn.

Knut Hødnebo

Opphold på ungdomsinstitusjon – hvordan har det gått senere i livet?

I denne artikkelen vil jeg presentere 3 etterundersøkelser om hvordan det har gått med deler av den ungdomsgruppen som har bodd på Østre ungdomshjem i tiden 1989-2000. Videre vil jeg fra den siste undersøkelsen i 2002 for ungdommer som ble inn- og utskrevet i 1998 presentere det ungdommene mente var bra og mindre bra fra oppholdet på Østre, og om dette var et relevant valg av tilbud for dem.

Formålet med denne undersøkelse er to - delt. For det første betyr det mye for berørte parter å få en tilbakemelding om hvordan det har gått med ungdommer som har hatt institusjon som hjelpe-/omsorgstiltak, og hva de i ettertid har av meninger og tanker fra tiltaket. For det andre kan undersøkelsene gi et bidrag i videreutvikling av denne type tjenester både kvalitetsmessig og når det skal treffes valg om bruk av institusjon.

Innledning

Kritikken mot institusjonsplassering av ungdom har tiltatt de senere år, og særlig for ungdom med alvorlige adferdsproblemer. For sistnevnte gruppe har det i stor grad vist seg at institusjonsplassering har gitt dårlige resultater. Ovennevnte vurderinger er grundig omtalt i NOU 2000: 12, Barnevernet i Norge, hvor det også er vist til omfattende referanser fra internasjonal forskning. Samtidig fremgår det i samme kilde at det i uoverskuelig fremtid vil være behov for en del institusjonsplasser.

På grunnlag av ovennevnte er det en fare for at plassering i institusjon kan få en negativ fokusering. Dette syn kan lett bli opprettholdt selv om bruk av institusjon i enkelte tilfeller er det mest formålstjenlige alternativ eller når det ikke kan fremskaffes et relevant alternativ. Det må derfor være en fortløpende utfordring å få til en positiv fokusering på bruk av institusjoner når dette tiltaksalternativet benyttes. I dette ligger også en klar utfordring om å ha en institusjonstjeneste som er i stand til å møte de utfordringer institusjonen står overfor

hos den enkelte ungdom og omkringliggende systemer som har betydning for ungdommens videre utvikling. Det er lite meningsfullt å drive institusjoner på en måte en er vant til eller kan, hvis det ikke virker.

I denne artikkel ønsker jeg å presentere en etterundersøkelse fra en institusjon jeg var leder av i tiden 1996-2001, ca. 5 år. I undersøkelsen har jeg innhentet synspunkter fra ungdommer om deres erfaringer om oppholdet på Østre ungdomshjem og hvordan det har gått med dem etter utskrivning. Mitt formål med undersøkelsen er å få noen signaler på hvordan ungdommene har klart seg i samfunnet etter utskrivning, og deres opplevelser av og tanker om institusjonsoppholdet. Ved å presentere disse ungdommenes perspektiv på deres institusjonserfaringer, sammen med mine erfaringer og kjennskap om denne type virksomhet, håper jeg på å kunne bidra noe i videreutvikling av denne type institusjon. Jeg håper også at mitt bidrag kan være til hjelp når det gjelder spørsmål om valg av type tiltak for ungdom.

Østre ungdomshjem eies og drives av en fylkeskommune og skal ta imot ungdom i alder 13–18 år som i utgangspunktet har behov for et langtidstilbud. Institusjonen har vært i drift siden 1989 og har hele tiden hatt som målgruppe å kunne ta imot ungdom etter alle innleggelseshjemler etter barnevernloven, etter såkalt spredningsmodell. De aller fleste innleggelsener har skjedd ved omsorgsovertakelse og/eller adferdsbestemmelsene. Ved innskrivning har de aller fleste ungdommene hatt langvarige problemer i samsvar med hele og deler av den definisjon som er gitt av ungdom med alvorlige adferdsproblemer. I tillegg kommer en manglende og/eller en konfliktfull omsorgsbasis. Alle ungdommene hadde en forhistorie med bl.a. forskjellig type tiltak (støttetiltak, behandling i barne- og ungdomspsykiatrien, institusjonsopphold og fosterhjem). Nesten alle ungdommene hadde hatt en konfliktfull skolesituasjon preget av fravær, konflikt med lærere og medelever, store faglige hull og spesielle opplegg. I enkelte tilfeller hadde skolen gitt opp.

Institusjonen har nedfelt et grunnsyn som skal ta utgangspunkt i den enkelte ungdom med en iboende tro på mulighet for endring og utvikling i et helhetsperspektiv. I den faglige tilnærming benyttet institusjonen flere teoretiske retninger (eklektisk) i det daglige arbeidet overfor ungdom, familie, skole/arbeide, fritid og samfunn. Kontakt og samarbeide med nærmeste familie sto sentralt. Institusjonen hadde fast avtale med vertskommunen om skoletilbud for institusjonens ungdom i kommunens ungdomsskole. Samarbeidet om gjennomføring av denne avtale har fungert svært godt og bidratt til at de fleste ungdommene

fikk et ”normalt” skoletilbud. Østre har hatt fast faglig veiledning av ekstern velkvalifisert veileder.

Utvalg og metode

Fylkeskommunen foretok i 1992 en etterundersøkelse over utskrevne barn og unge fra fylkeskommunens barne- og ungdomsinstitusjoner (barneverninstitusjoner og barne- og ungdomspsykiatriske behandlingshjem) for perioden 1987-91. Undersøkelsen ble gjort med veiledning av Barnevernets utviklingssenter som også bisto i utarbeidelsen av registreringsskjema.

Registreringsskjemaet inneholdt først spørsmål om oppholdstidspunkt, samlet oppholdstid, utskrivning til type bo - / omsorgssted, alder og bossituasjon på det tidspunktet registreringen ble foretatt. Deretter ble det stilt spørsmål om ungdommens funksjon og situasjon med avkrysning av alternativ svarmuligheter om bossituasjon, skole/arbeide, kontakt med familie, venner - /type venner, bruk av rusmidler og kriminalitet.

I 1992- undersøkelsen fikk de enkelte institusjoner ansvaret for registreringen hvor ovennevnte spørsmål ble rettet til ungdom, foresatte og saksbehandler i Barneverntjenesten. I tillegg ble ungdommene spurt om hva som var positivt og mindre positivt med institusjonsoppholdet.

For Østre ungdomshjem dreiet denne undersøkelsen seg om de første 3 driftsår, 1989-91. Av de seks ungdommene som ble utskrevet denne periode, så svarte fem av dem på henvendelsen. I tillegg svarte foresatte og saksbehandler. Deres svar samsvarte godt med ungdommenes svar.

I forbindelse med invitasjon til 10 års - markeringen av institusjonen sommeren 2000 fant vi adressen til 37 av de 50 ungdommene som hadde bodd på Østre fra oppstart i 1989 til år 2000. Disse fikk tilsendt tilsvarende spørreskjema som undersøkelsen 1992. Vi fikk svar fra 14 personer relativt jevnt fordelt på hele tiden institusjonen har vært i drift. Ved at svarprosenten var så liten ble det ikke gjort noe med dette materiale.

Som ledd i mitt ønske om å få ytterligere informasjon med ungdoms erfaring med Østre og hvordan det har gått med dem etter utskrivning, valgte jeg å gjøre enda en undersøkelse med samme type skjema som ble benyttet tidligere. I februar 2002 ble alle ungdommer som ble innskrevet til og utskrevet fra Østre i 1998, unntatt en ungdom som satt i fengsel, tilskrevet med anmodning om å svare på vedlagt skjema. Denne gruppa fikk et tilleggsspørsmål om de i dag har noen mening om de burde ha fått annen type hjelp enn å komme på Østre, og eventuelt hva det burde ha vært. Alle åtte ungdommene stilte seg positiv til å delta i undersøkelsen. Fire ungdommer svarte skriftlig på henvendelsen, og de andre ble intervjuet fordi skriftlig svar uteble. Min erfaring var at jeg burde ha intervjuet alle ungdommene for å sikre både at spørsmålene ble riktig forstått, samt at intervjuene bidro til mer utførlige svar om ungdommenes erfaringer fra oppholdet på Østre.

Som det fremgår av presentert undersøkelsesmetode og innsamlet data fra 27 ungdommer vil denne undersøkelse gi svar på:

- hvordan ungdommene vurderer sin situasjon på det tidspunkt de blir kontaktet innen de områdene de får spørsmål om
- Ungdommenes erfaringer og vurderinger fra oppholdet på Østre.
- Noen ungdommers vurdering av hvordan de i dag ser på om Østre var et relevant/ikke relevant alternativ for dem, eventuelt hva burde vært alternativet.

Selv om denne undersøkelse ikke har et tilstrekkelig materiale for generalisering, så mener jeg allikevel at undersøkelse kan bidra til å peke på forhold som er viktig å ta hensyn til i drift av ungdomsinstitusjoner. Dette vil bli omtalt nærmere etter gjennomgangen av undersøkelsene. Jeg vil også samtidig peke på at det er viktig at praksisfeltet i større grad engasjerer seg i å vurdere sin virksomhet. Det vil i større grad åpne for å kunne gjøre endringer fra å gjøre det en kan til å ta utfordringen til å rette seg mot det som virker.

Ungdommenes situasjon etter utskrivning

Grunndata fra undersøkelsen i	1992	2000	2002
Antall ungdommer	5	14	8
Oppholdsperiode	89 – 92	89 – 00	93 – 00
Kortest oppholdstid	05 mnd.	03 mnd.	05 mnd.
Lengste oppholdstid	34 ”	66 ”	66 ”
Gjennomsnittlig oppholdstid	14 ”	18 ”	26 ”
Alder ved utskrivning	16 – 18 år	16 – 18 år	16 – 17 år
Alder ved spørreundersøkelsen	18 – 19 år	17 – 26 år	17 – 20 år

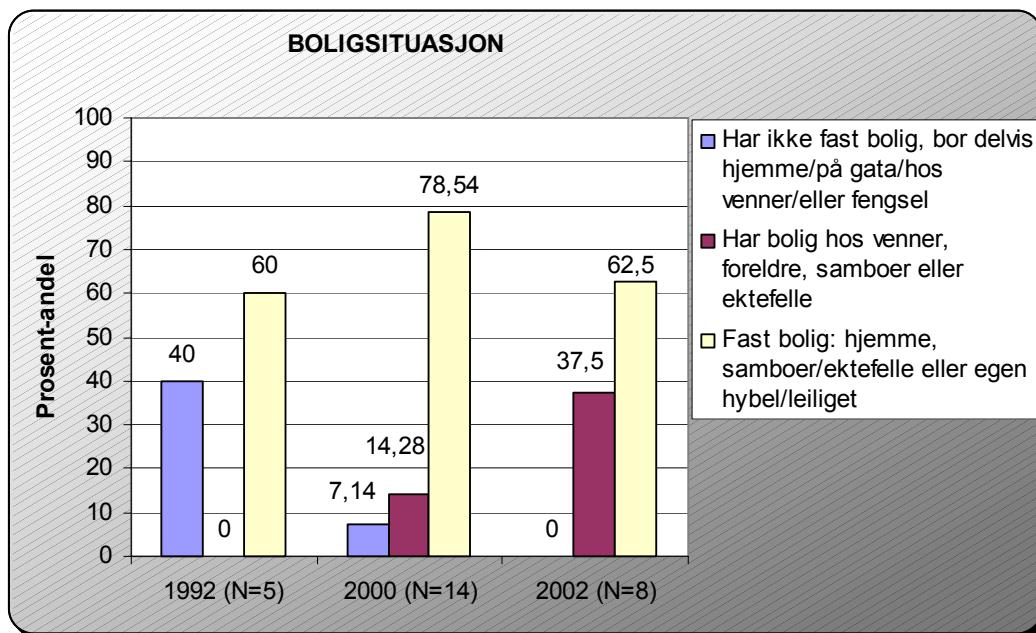
Kommentarer:

- Det er en dobbeltregistrering av tre ungdommer fra 2000 undersøkelsen i 2002 undersøkelsen som ikke er tatt ut. I den første undersøkelsen har en ikke registrert kjønn. I de 2 siste undersøkelsene er det samlet likt antall gutter og jenter.
- Alder ved innleggelse spenner seg fra 12- 16 år med hovedtyngden på 13 – 15 år.
- Oppholdstiden på Østre dreiet seg om for de fleste fra 1-3 år for alle undersøkelsesperiodene, men med noen flere korttidsopphold i tiden 89-94. Et unntak var en ungdom som hadde sin ungdomstid på Østre med 5,5 år.

I den første undersøkelsen ble tre ungdommer utskrevet til hjemmet og to til hybel. I den andre (2000) undersøkelsen er ikke utflyttingssted registrert. I siste undersøkelse flyttet to hjem til en av sine biologiske foreldre, to til tilrettelagt fosterhjem og fire til egen bosituasjon med avtalt støtte og oppfølging. Alle flyttinger i sistnevnte gruppe var tilsiktet. En sentral begrunnelse for utflytting med videreføring av barneverntjenester var at institusjonen ble vurdert som oppbrukt som base for videre vekst for ungdommen. Alle flyttinger skjedde i forståelse med den enkelte ungdom og innleggende instans.

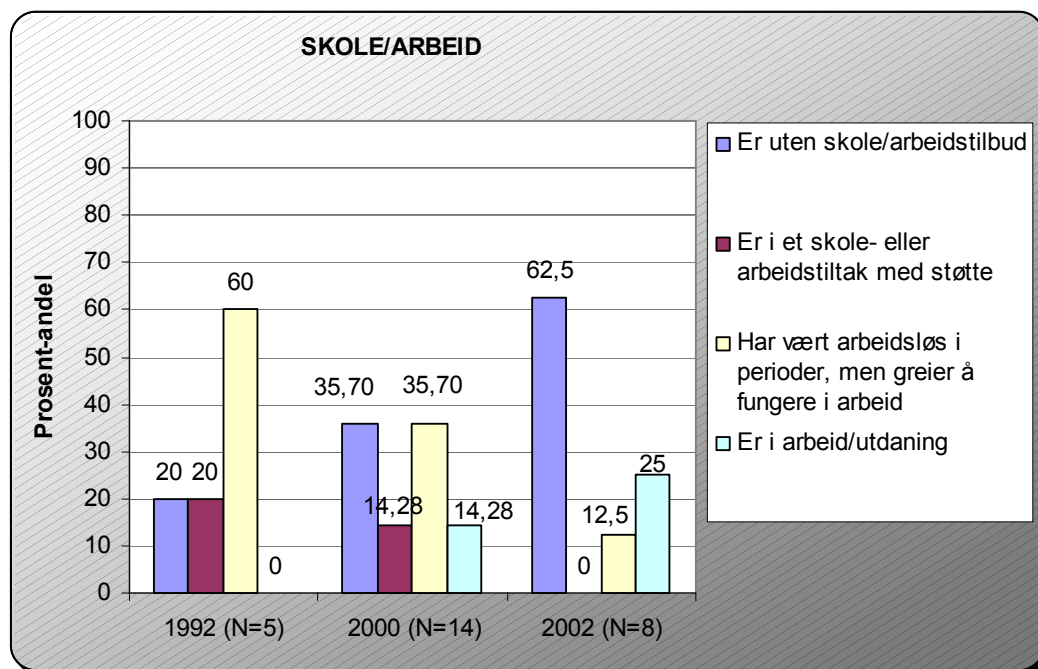
På det tidspunkt undersøkelsene ble foretatt var en ungdom 17 år, 4 eldre enn 22 år, resten hovedsakelig mellom 20-22 år.

Boligsituasjon

To personer fra første undersøkelse og en fra andre undersøkelse svarer at de ikke har noen tilfredsstillende boløsning. De øvrige bor enten hjemme, har bolig hos venner, eller egen bolig alene eller med samboer/ektefelle. I den siste undersøkelsen har fire av informantene fått bolig ved hjelp av barnevern-/sosialtjenesten. To ungdommer har skaffet seg bosted selv. En har status som fosterhjemsplassert (17 år), men oppholder seg etter eget ønske for tiden hos sin mor i utlandet. En ungdom bor hjemme sammen med mor og stefar. De ungdommer som har fått hjelp til bolig skårer svakest på spørsmål skole/arbeide og dels familiekontakt.

Samlet sett har de aller fleste informanter fra de to første undersøkelsene og alle fra den siste en tilfredsstillende boløsning.

Oversikten viser at de aller fleste ungdommer befinner seg i en situasjon uten skole/arbeidstilbud, har vært i skole/arbeidstiltak med støtte, eller har vært arbeidsløs i perioder. Åtte personer i ovennevnte gruppe mener at de greier å fungere i arbeid. Fire personer er i en ordinær arbeids- utdanningssituasjon.

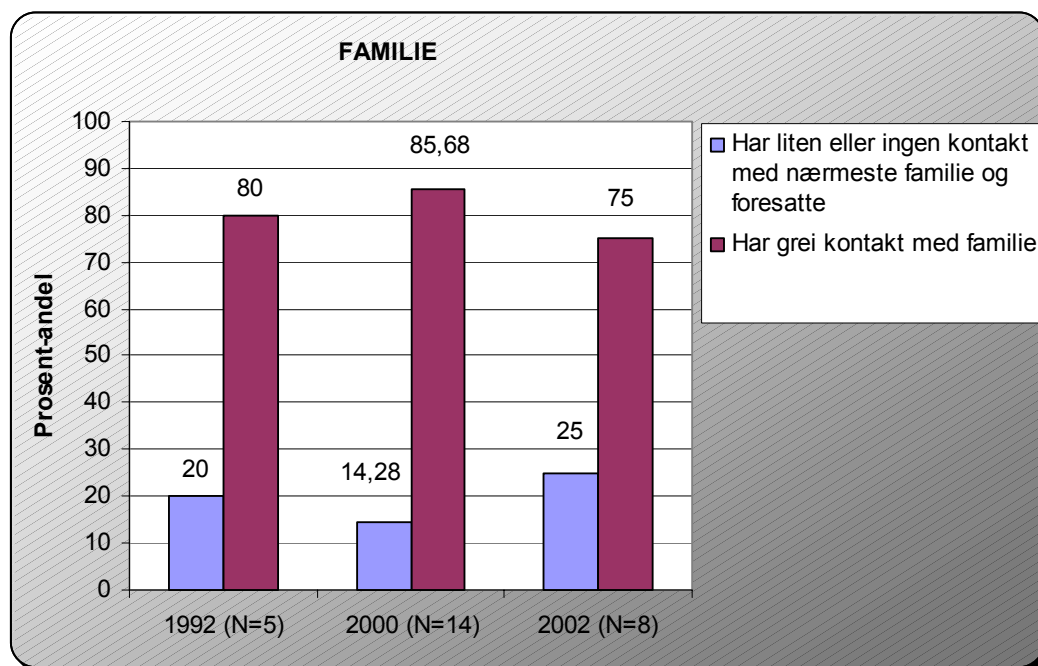
En gjennomgang av ungdommene fra 2002 undersøkelsen gir et relativt representativt bilde om hvordan det har gått med flertallet av dem som har bodd på Østre de senere år i forhold til skole og arbeide. Seks ungdommer fra denne undersøkelsen var elever i ungdomsskolen mens de mens de bodde på Østre. Fem av ungdommene hadde ordinær skolegang i sin klasse, herav noen med noe støtteundervisning. En ungdom hadde et særskilt skoleopplegg. To ungdommer kom til Østre etter avsluttet grunnskole. Alle fikk/hadde vitnemål.

Av de åtte ungdommene ble tre ungdommer igjen på Østre etter fullført grunnskole, i tillegg de to som kom til Østre etter avsluttet grunnskole. Samtlige åtte ungdommer startet opp i den videregående skole, de fleste gjennom tilrettelagt skolegang. En ungdom har klart å gjennomføre videregående skole og er russ i 2002. En klarte å gjennomføre et fullt skoleår,

grunnkurs, i andre forsøk og er nå i arbeid. En ungdom begynte i den videregående skole dette skoleår, men har vært borte fra skolen i 2002; da hun er ute av landet. De øvrige fem ungdommer har ikke klart å nyttiggjøre seg tilbudet i den videregående skole etter mer enn et forsøk. De har sluttet eller mistet skoletilbudet p.g.a. adferdsproblemer, fravær og andre årsaker. I denne gruppe har alle hatt forskjellige arbeidstreningstiltak mellom og etter skoleforsøkene, deriblant kombinert skole- arbeidsutplassering. I flere tilfeller har avtalte arbeidsavtaler kun blitt delvis gjennomført, bl.a. på grunn av forhold som skyldes vedkommendes adferd. Manglende oppmøte og egen tilpassning på arbeidsplassen har vært de mest vanlige problemer. De mest vellykkete arbeidstiltak har vært dem som ble spesielt tilrettelagt med stabil tett oppfølging og støtte.

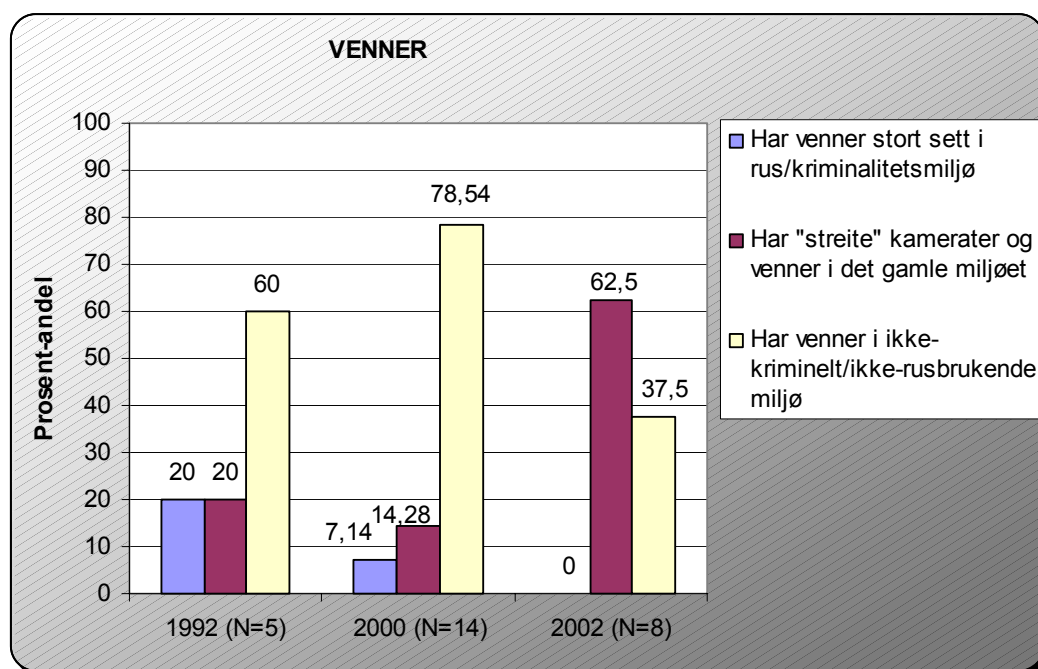
I ungdommenes besvarelse om sin situasjon 2-4 år etter utskrivning fremgår det at seks ungdommer på svartidspunktet er uten arbeid eller skolegang. En ungdom er i et arbeidsforhold og en fullfører videregående skole. Det må i denne sammenheng imidlertid bemerkes at en ungdom sier at han skal i det militære med det første, og andre sier at de er i kontakt med arbeidskontoret for å komme inn i arbeidstiltak eller voksenopplæring.

Familie

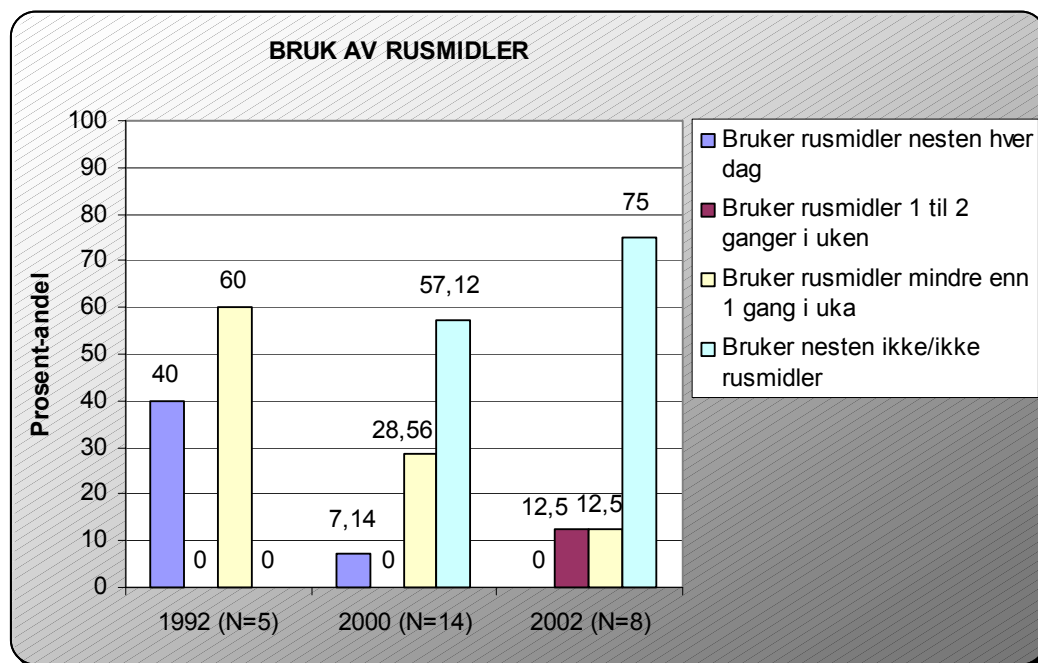
De fleste ungdommer mener de har et greit forhold til sin familie. Dette samsvarer godt med den informasjon jeg har om ungdommene etter oppholdet på Østre. Ved at et flertall av ungdommene har foreldre som lever fra hverandre innebærer deler av svarene at ungdommen har positivt kontakt med minst en av foreldrene/deler av sin familie. I de få tilfeller hvor det er lite kontakt mellom ungdom og nærmeste foresatte dreier det seg i stor grad om livsstil - og forventningsmotsetninger.

Venner

Som det fremgår av oversikten mener de aller fleste ungdommene å ha "streite" venner jevnt fordelt i det gamle miljøet og ikke kriminelle og ikke rusbrukende miljøer. Ut fra mine intervju fra 2002 undersøkelsen ser jeg at ungdommene kan ha misforstått deler av spørsmålene i denne problemstilling, da flere sier at de både har streite venner både i det gamle miljø og nye streite venner. Dette samsvarer også i stor grad av de svar ungdommene har gitt på spørsmål om kriminalitet og bruk av rusmidler. Tre ungdommer har også krysset av på to steder på dette spørsmål hvor de har venner som bruker illegale rusmidler og venner i ikke-rusbrukende miljø. Det er ikke uvanlig at den faktiske situasjon ikke vil komme helt fram på denne type spørsmål. Allikevel mener jeg at svarene må sees på som oppløftende.

Bruk av rusmidler

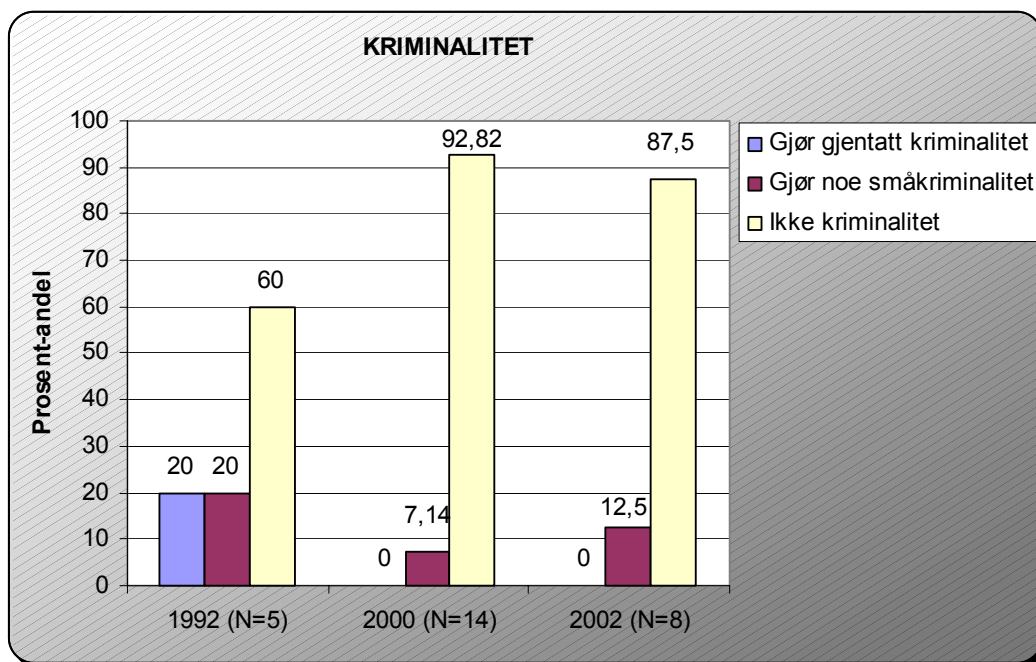

Svarene på denne problemstilling viser store forskjeller mellom de tre undersøkelsene, og særlig mellom 1992 og 2002 undersøkelsen. I samtale med ungdommer fra den siste undersøkelsen står de fast på at opplysningene er riktige.

Selv om en også på dette spørsmål må regne med svar som ikke fullt ut samsvarer med den faktiske situasjon, så tyder svarene på at disse ungdommer ikke skiller seg ut i bruk av rusmidler i forhold til øvrig ungdom.

Det bør i denne sammenheng vises til at de aller fleste ungdommene fra 2002 undersøkelsen ikke var etablerte rusmisbrukere ved inntak, under opphold og ved utskrivning. Samme kjennskap har jeg ikke om ungdommene fra de andre undersøkelsene.

Kriminalitet

I undersøkelsen fra 1992 fremgår det at 40 % gjør småkriminalitet og gjentatt kriminalitet. Fra undersøkelsen i 2000 og 2002 har en ungdom fra hver undersøkelse registrert for noe småkriminalitet. Samlet sett er registreringen oppløftende ved at kriminelle adferd var en del av henvisningsgrunnen for institusjonsplasseringen for en del av ungdommene.

Fra 2002 undersøkelsen utøvde og deltok bl.a. tre av åtte ungdommer i alvorlig kriminell og voldelig adferd under oppholdet. Deler av denne adferd hadde sammenheng med ungdomsgruppas sammensetning og kan forklare noe av den positive utvikling som har skjedd etter utskrivning.

Kommentarer til gjennomgått etterundersøkelse:

Som det framgår av informantenes vurdering av sin situasjon så er den gjennomgående oppløftende hva angår deres bosituasjon, kontakt med familie og venner og adferd i forhold til rusmidler og kriminalitet. Derimot er skåringen svært nedslående i forhold til utdanning og arbeid. Ovennevnte funn er i stor grad i samsvar med det erfaringsmateriale vi har over flere år fra institusjonens målgruppe. Det som er gjennomgående fra alle 3 undersøkelser er at det i

stor grad er de samme personene som går igjen med svakest registrering på alle problemstillinger.

Det å sammenligne omtalte etterundersøkelser vil være mest relevant mellom den første og siste undersøkelsen. Disse undersøkelser omhandler en avgrenset tidsperiode og har en svarprosent på henholdsvis 83 og 88 %.

I den første gruppa skårer ungdommene betydelig svakere på spørsmål om sin bo-situasjon, vennemiljø, bruk av rusmidler og kriminalitet enn ungdommene i den siste gruppa. Derimot skårer den første gruppa bedre på spørsmålet om skole/arbeide, og likt om forholdet til familie.

Hvorvidt disse forskjeller har sammenheng med at målgruppa kunne vært noe forskjellig, institusjonens driftsform/kompetanse, feil fra undersøkelsen m.v. har jeg ikke materiale til å trekke slutninger om. En faktor er at den første undersøkelsen er fra institusjonens første tre driftsår hvor en helt ny personalgruppe skal starte opp og samkjøres i et nytt tiltak med en ny gruppe ungdommer. I en slik fase vil det oftest være en del ekstra prøving og feiling. Den siste undersøkelsen er fra en periode hvor institusjonen hadde innarbeidet seg både i forhold til stabilitet i personalgruppa og flere års driftserfaring. Denne forklaring kan i noe grad underbygges med de synspunkter som er kommet fra ungdommene om sine erfaringer fra oppholdet på Østre.

Den betydning familien har for den enkelte ungdom kommer tydelig fram i denne undersøkelse. De som har klart seg best er de ungdommene som har god kontakt med sin nærmeste familie. Dette samsvarer svært godt med det samarbeidet institusjonen hadde med foresatte under oppholdet. Det bekrefter hvor viktig det er å bidra til at relasjoner mellom ungdom og foreldre opprettholdes og at familieperspektivet får en sentral plass ved institusjonsplassering.

Samlet sett mener jeg at denne undersøkelse gir et langt mer oppløftende bilde av om hvordan det har gått med omtalte ungdommer enn den omtalte institusjoner lett får.

Ungdommenes erfaringer med østre

I den videre gjennomgang av undersøkelsen om ungdommenes svar på om sine erfaringer med Østre, vil jeg begrense meg til å bruke svarene fra 2002 undersøkelsen. Svarene i denne undersøkelsen gir mulighet for å belyse synspunktene fra ungdommene og se sammenhenger som kan bidra til videreutvikling av denne type tiltak.

Ungdommene ble spurt om hva de mente var positivt og mindre positivt/negativt med institusjonsoppholdet. Det ble videre spurt om det var noe fra oppholdet på Østre som har betydd noe eller vært til hjelp etter utflytting, og om de burde ha fått tilbud om annen type hjelp enn Østre. Alle ungdommene, fem gutter og tre jenter, svarte på spørsmålene. Tre gutter fremhever turer og fritidsaktiviteter som det positive, og to av disse kontakten med de voksne. I samme gruppa fikk en uttalelser om god mat og det å være alene med en voksen med aktivitet.

Av det som var mindre bra med Østre sier den ene av de tre guttene som bodde lenge på Østre at det var noen regler som var teite. Hva Østre har betydd for han etter utflytting sier han at han hadde lært praktiske ting som vask, kleshold og å holde orden. Han mener Østre var riktig tiltak, for ellers kunne det ha blitt rusing og kriminalitet. Han kunne ikke bo hjemme og fosterhjem var forsøkt. Den andre gutten uttaler at enkelte ansatte var voldelige og at han fikk for liten hjelp i forberedelse til hybel. Han mener han fikk dårlig oppfølging etter utflytting på hybel, og at oppholdet på Østre ikke har vært til hjelp senere i livet. Den fjerde gutten svarer at oppfølgingen, miljøet, det sosiale og at han fikk motivasjon til å kunne være et forbilde for de andre ungdommene var hans positive opplevelser med Østre. Han mener at daværende navn, Ungdomsinstitusjonen Østre var negativ, og var stolt over at ungdommene fikk gjennomslag for å endre navnet til Østre ungdomshjem. Jeg kan bekrefte dette og at saken ble fremmet for politisk behandling med ungdommenes ønske som viktig grunnlag. Samme gutt sier at oppholdet hjalp ham til å finne seg selv, og at oppholdet var riktig og noe han trengte. Han er russ i år og skrev dette som tillegg. ”Nå i ettertid kan jeg ikke ha det bedre, venner og utdanning, går rett vei alt sammen. Fremtiden ser lys ut for..... Hilsen...” Den femte gutten sier at på Østre fikk han roet seg ned, lærte å åpne seg, få venner og bedre styring over sitt temperament. Det mindre bra med Østre var at det var litt for mye uro, og når noen gjorde noe galt, gikk det utover alle de andre. Han har ingen mening om andre

alternativer om hjelp enn Østre. Han avslutter sitt svar med å sende en hilsen til alle og at Østre gjør en god jobb med ungdom.

Av jentene sier den første at hun følte seg verdig og akseptert. Hun klarte ikke å slå seg til ro, var i opprør i forhold til familie med opplevelse av manglende akseptering. Hun sier at hun fikk hjelp til å tro på familielivet. Det ble svart på spørsmålet om andre tiltak hadde vært bedre alternativ for henne. Den andre jenta sier om det positive at hun lærte å tenke mer på seg selv, da hun hadde en tendens til å sette andre foran seg selv. Av mindre bra fra Østre fremgår det at det var altfor strenge regler. Oppholdet på Østre har ikke vært til hjelp senere i livet. I stedet for å komme fra et fosterhjem til Østre, så burde hun heller fått et nytt fosterhjem eller hybel med oppfølging. Den tredje jenta sier at de voksne på Østre brydde seg om henne og var greie. Det var mye moro. Det negative var det at ungdom ødela og politi som kom. Hun lærte å skille rett og galt på Østre, og at plasseringen var riktig hjelp til henne.

Kommentarer til og sammenhenger i ungdommenes synspunkter:

Som det fremgår i presentasjonen av ungdommenes synspunkter om Østre så inneholder det et bredt spekter rettet mot dem selv, institusjonen, ansatte, dels systemer utenfor institusjonen og sammenhenger mellom delesystemene.

Det er i stor grad de samme ungdommene som skårer best om sin nåsituasjon- og funksjon som har de mest nyanserte og positive opplevelser fra oppholdet på Østre. De samme ungdommene har vurdert Østre som relevant tilbud.

De ungdommer som fremhever turer, aktiviteter som det mest positive, er i stor grad de samme ungdommene som har en vanskelig forhistorie og deriblant dels store adferdsproblemer.

De som har uttalt seg mest negativt om de ansatte og institusjonens struktur er i stor grad de samme personer som har hatt de største tilpassningsproblemer etter utskrivning. Det er i stor grad ungdommene i denne gruppa som har hatt mest oppfølging etter utflytting fra Østre, og hvor det har vært vanskelig å nå fram med den bistand som ble avtalt. De sier de ønsker å klare seg uten innblanding, og samtidig ønsker de å holde kontakten med institusjonen. Det er de samme ungdommene som tar mest kontakt med ansatte på Østre etter at tiltaket har opphørt.

Drøfting

I dette kapittel ønsker jeg å drøfte det som er fremkommet i undersøkelsen sammen med mine erfaringer og kjennskap om drift av denne type virksomhet, og derigjennom peke på aktuelle områder som bør arbeides videre med. Jeg finner det mest formålstjenlig å benytte det som er fremkommet fra 2002 undersøkelsen i min drøfting. Målgruppa i denne undersøkelse gir det mest representative bilde av den ungdomsgruppe som bodde på Østre siste halvdel av 1990 åra og i stor grad fram til dags dato. I de siste åra har andel av ungdom med rusproblemer vært økende. Jeg har valgt å begrense min drøfting til å se på de områdene som jeg finner mest relevant i forhold til denne undersøkelse.

Sammensetning av ungdom.

Både i denne undersøkelse og uttalelse fra flere andre tidligere beboere pekes det på at beboerne blir for skadelidende dersom institusjonen får for stor andel av ungdom med utagerende og voldelig adferd. Det går både på forhold innad i institusjonen og ungdommenes arenaer utenfor institusjonen. Det er ikke vanskelig å forstå deres synspunkter, selv om det også kommer fra ungdom som selv forårsaker omtalte forhold. Samtidig vil jeg forsvare bruk av ”spredningsmodellen” hvor en har et begrenset antall ungdommer med store adferdsproblemer i en sammenheng hvor den type adferd ikke får dominans i miljøet. Det vil kunne begrense behovet for å etablere særskilte institusjonstiltak for ungdom med store adferdsproblemer. Vi vet både fra forskning og praksisfeltet at det er lite gunstig å plassere flere ungdommer med alvorlige adferdsproblemer i samme bolig. Det blir destruktivt for alle parter når destruktive krefter får dominere, uansett hvem som forårsaker dem. Disse problemstillinger må sees i sammenheng med institusjonens ledelse, personalgruppe og kompetanse/evne til å ivareta sin primære oppgave. Når det er sagt, så er det allikevel noen som ikke bør bo under samme tak. Det gjelder også ungdom fra denne undersøkelse.

Ungdom - personalgruppa.

Denne undersøkelse og mine erfaringer bekrefter igjen betydningen av å ha en personalgruppe som kontinuerlig arbeider med å ha driftsform som både gir trygghet og utviklingsmuligheter både for beboere og ansatte. Det innebærer at driftsformen må ha en struktur som fremmer mulighetene for å få til bærende relasjoner med den enkelte ungdom i institusjoner og personer utenfor institusjonen som er/kan bli viktig for den enkelte ungdom. Det sentrale er at ungdommen skal kunne bli i stand til å arbeide med sin egen utvikling. I en

familiesammenheng skal ungdom gjennom en løsrivelsesprosess som ledd i å kunne ta ansvar for eget liv og eget valg. På samme måte skal ungdom i institusjon også løsrive seg fra institusjonen. For å kunne løsrive seg fra, må den enkelte ungdom ha fått en tilknytning til minimum enkelte av de voksne som kan stå i et utviklings- og løsrivelsesforløp og i overganger ved utflytting. Dette handler om å ha en personalgruppe som har vilje og evne til å ”stå løpet” sammen med ungdommene, og kunne ha et ryddig forhold til sentrale personer i ungdommens nettverk. Det å holde ut og stå løpet med ungdommene kan til tider være en prøvelse.

I den siste undersøkelsen har jeg flere eksempler fra ungdommenes uttalelser som berører forholdet mellom ungdom og de ansatte som har hatt avgjørende betydningen for å skape muligheter for vekst og utvikling for ungdommene. Som eksempel vil jeg nevne ei jente som klarte å snu helt om med å ta sitt medansvar for sin utvikling gjennom et individuelt og tett strukturert og relasjonsrettet handlingsplan sammen med ungdommens primærkontakter, og støtte fra resten av voksegruppa. Forut for dette var voksegruppa i ferd med å gi opp etter gjentatte forsøk med å komme i posisjon. Jeg har også andre eksempler som illustrer at ungdommene har utviklet seg positivt under og etter oppholdet gjennom relasjonsbærende individuelle handlingsplaner. På den andre siden er det ungdommer i denne undersøkelsen som har fått relasjoner til de voksne under oppholdet, men hvor institusjonen ikke har klart å få til tilstrekkelig utviklingsprosesser for at ungdommen har klart å ta ansvar for å arbeide på sin egen utvikling. Etter utflytting har de strevd med både å ta ansvar for egne valg og finne seg til rette i samfunnet. Dette er ungdom som på den ene siden er misfornøyd med Østre, og samtidig er de opptatt av å holde kontakt med Østre. Det er dem som svarte med en gang på denne undersøkelse. Selv om ungdommene klarer seg på en måte ute i samfunnet, så må det erkjennes at det var ungdommer som flyttet ut av Østre med en ikke tilstrekkelig integrert personlighet til å kunne ta ansvar for sin egen utvikling. Det er ofte de samme personer som det er vanskeligst å hjelpe i en oppfølging etter oppholdet.

I undersøkelsen peker enkelte på at enkelte ansatte var voldelige og om forskjellsbehandling. Uansett hvor berettiget disse utsagn er så må de tas alvorlig. Alle typer institusjoner som Østre vil komme i situasjoner hvor bruk av fysisk makt og tvang vil være nødvendig. Det samme gjelder forhold som ungdommene opplever urettferdig. Dette stiller krav til de voksne om å kunne gjennomgå og rydde i konflikter som har oppstått. Fra de

voksnes side stilles det krav til etterrettlighet, kompetanse og relasjonsevne. Da vil som oftest ungdom etter min erfaring kunne lære av konflikter, samt legge det bak seg.

Gjennom min arbeidserfaring har jeg blitt stadig mer opptatt av å bruke tid på å samkjøre en personalgruppe på et felles ideologisk grunnsyn, samt å ha jevnlig oppmerksomhet rettet mot utvikling av relasjons- og kommunikasjonskompetanse. Østre hadde i ca. tre år en ekstern faglig veileder som også var spesialist som Marte-Meo veileder. Denne metode egnet seg yppelig til utvikling av kompetanse til å kommunisere med ungdom.

Ungdom – familie

I institusjonens plan var kontakt med ungdommens familie/ foresatte en prioritert oppgave. De fleste ungdommene i den siste undersøkelsen hadde ved inntak et komplisert forhold til sin nærmeste familie eller deler av familien. Det var stor variasjon omkring type problemer og årsakssammenhenger. Det gjaldt både konflikt og avvisning mellom ungdom og foreldre, og konflikt mellom foreldre som følge av bl.a. samlivsbrudd.

Alle foreldrene ble invitert til besøk i forbindelse med behandling av søknad. Etter inntak ble de invitert til å delta i ansvarsgruppe. Ved tilstelninger ble også søsken, besteforeldre og andre sentrale nettverkspersoner invitert. Det var mye kontakt i informasjonsøyemed og samarbeide i forbindelse med hjemmebesøk m.v. Overfor 3 ungdommer påtokk foreldre seg i perioder direkte planlagte støttefunksjoner som ledd i at institusjonen kunne klare å opprettholde tiltaket for ungdommen. Østre fikk i hovedsak positive tilbakemeldinger fra foreldrene om samarbeidet, og for noen var Østre stedet hvor skilte foreldre møttes. Ungdommens positive svar om sin familiekontakt er sammenfallende med mine erfaringer og kilder.

Jeg mener å ha solid dekning for å påpeke at uten den kontakt og samarbeide Østre hadde med ungdommens foresatte og dels andre nære familiemedlemmer, så hadde det ikke vært mulig å få til samme positive utvikling for de fleste av ungdommene. I dette inngår at ungdommenes foreldre bodd under en times reisetid fra Østre.

Ungdom – skole og arbeid.

Undersøkelsens mest nedslående del gjelder ungdommenes manglende deltakelse i den videregående skole og i arbeidslivet. Undersøkelsen fra 2002 er i stor grad representativ for

den gruppe ungdom som Østre har som målgruppe. For de fleste ungdommer har møtet med den videregående skole ført til nederlag og starten på en vandring med flere nederlag gjennom arbeidsutplassering, og senere nytt forsøk i skolen. Spørsmålet blir om hvor lenge skal vi fortsette med å støtte opp ungdom i å bli skole- og arbeidstapere. Det helt sikkert at det kan gjøres forbedringer i overgangen mellom grunnskolen og videregående skole, institusjonens/omsorgspersonene oppfølging i skolen, og i skolens egen tilretteleggelse av skoletilbudet. Men det vil fortsatt være ungdommer som på grunn av sin uintegreerte personlighet ikke vil være i stand til å kunne nyttiggjøre seg av de alternative muligheter skolen har i forhold til skolegang og arbeidsutplassering. Utfordringen blir da om det er mulig å få til skreddersydde tilbud for disse ungdommer, som de både har muligheten for å mestre og som senere kan føre til en plass i arbeidslivet. Dette innebærer at handlingsplanen for den enkelte ungdom må bli så konkrete og realistiske at den kan brukes både som et mulighets- og styringsverktøy. Det er også spørsmål om hjelperne er villig til å arbeide på andre måter en det de er vant med. Og til sist må det finnes mulige økonomiske løsninger for slike tiltak som ikke passer inn i dagens finansieringsordninger, men som samfunnsmessig kan være mest gunstig på sikt.

Omtalte forhold er ikke nye. De har vært satt på dagsorden flere ganger. Denne undersøkelse konstaterer enda en gang at denne del må det tas mer tak i.

Ungdom – kriminalitet og rusmisbruk.

Som det fremgår av de to siste undersøkelsene så er svarene svært positiv fra ungdommene med hensyn til bruk av rusmidler og kriminalitet. Jeg mener også at den ungdomsgruppen som inngår i den siste undersøkelsen i stor grad er representativ for den målgruppe Østre har tatt imot etter 1995. I åra etter den siste undersøkelse har andel av ungdom med rusproblemer økt, og derigjennom i perioder en økning i adferds- og smitteproblemer i ungdomsgruppa.

To av de ungdommene som fra den siste undersøkelsen som utførte kriminelle handlinger under deler av oppholdet på Østre sier at de ikke utfører kriminalitet nå. Denne utvikling mener jeg kan sees i sammenheng med flere forhold. For det første ble det reagert raskt i nært samarbeid med lokalt lensmannskontor på denne type overtredelser og foreldre ble innvillvert. De fleste beboere reagerte negativt på denne type adferd som bl.a. medførte at vi ikke fikk noe bærende toneangivende kriminell kultur inn i ungdomsgruppa. Det bidro igjen til at personalet fikk bedre muligheter til å bekjempe kriminell adferd. Jeg vil også peke

på at uten det samarbeidet og tilknytning de fleste ungdommene hadde til sine foresatte under oppholdet på Østre og etter utskrivning, så hadde den videre utvikling ikke blitt så positiv. Det samme mener jeg det er grunnlag for å vektlegge når det gjelder bruk av rusmidler. Det er i stor grad de ungdommer som strever mest med å få til livet sitt som også har den svakeste kontakt med sin familie.

Ungdom - venner.

Min forståelse av svarene og samtaler med flere av ungdommene er at de fleste har venner i det gamle miljøet som er streite og noen bruker illegale rusmidler. Tre ungdommer svarer at de har venner i ikke kriminelt/rusbrukende miljø. Flere ungdommer har venner som de har opprettholdt kontakt med både før, under og etter oppholdet på Østre. Hvilken betydning kjærester og nye venner har hatt har jeg ikke materiale på.

Sett i sammenheng med den store betydning venner har, og hvor vanskelig det er å få innpass i gode vennemiljøer, så oppfattes samlet sett svarene oppløftende. Det at ungdommene på Østre har hatt mulighet til å ha kontakt med sitt lokalmiljø under oppholdet på Østre, har hatt betydning i denne sammenheng.

Oppsummering

Jeg vil oppsummere med å trekke fram noen satsningsområder som jeg mener er helt sentrale for at omtalte type institusjon skal ha mulighet for å kunne ivareta sin primære oppgave, samt å utvikle seg videre:

- Det er en forutsetning for å kunne drive forsvarlig at institusjonen/ tiltaket har et ideologisk lovlig og veldokumentert grunn-/menneskesyn som alle ansatte må slutte seg til og bestrebe seg på å etterleve. Grunnsynet vil angi hvilke teoretisk retninger som institusjonen må vektlegge i den daglige drift, og valg av metode som fremmer utvikling fremfor oppbevaring. Det å være med i et arbeidslag hvor en på skift skal leve sammen med ungdom stiller store krav til den enkelte. Det å bruke seg selv som person og terapaut uten å la egen historie og særsyn bli forstyrrende faktorer er særdeles viktig for å kunne ivareta institusjonens primære oppgave. Institusjonens eksistensberettigelse bør vurderes i sammenheng med oppfyllelse av dette

grunnkravet. Det samme krav mener jeg bør kunne stilles til ansatte for å kunne ha et ansettelsesforhold i denne type virksomhet.

- Institusjonen må ha en veiledningstjeneste som sikrer at de ansatte får
- nødvendig støtte og hjelp til å kunne stå i/holde ut relasjoner med ungdom for gjennomføring av krevende handlingsplaner.

- Handlingsplanen for den enkelte ungdom må konkretiseres og utformes i samsvar med ungdommens kompetanse og reell evne og tempo for å ta deansvar for egen utvikling, samt at planen må kunne evalueres som prosessplan.

- Ulike former for samarbeid med foresatte/familie bør videreføres og utvikles videre, faglig og kreativt.

- Det bør foretas en mer inngående gjennomgang av de sammenhenger som fører til at ungdommen ikke mestrer å opprettholde planlagt skole- og/eller skole/arbeidsopplæring i den videregående skole. I hvilken grad kan forbedringer skje gjennom endringer i skolens systemer og/eller forhold som ligger utenfor skolen? Arbeidet med å kunne benytte særskilte tilrettelagte tiltak for ungdom som personlighetsmessig ikke er i stand til å nyttiggjøre seg den videregående skole etter avsluttet grunnskole bør formaliseres på en mer helhetlig og forutsigbar måte.

Til slutt takker jeg alle ungdommer som har gjort mulig for med å kunne foreta denne undersøkelse. Videre vil jeg takke Elin Marcussen ved Fylkesbarnevernsjefens kontor for hjelp til statistikkarbeidet, og Bjørn Øystein Angel, Høgskolen i Agder for veiledning.

Thom Jakob Kleggetveit

Rekruttering av fosterforeldre ved bruk av PRIDE

Så mange hadde jeg, så mange mista jeg – så mange fikk jeg igjen

En undersøkelse gjennomført i Aust-Agder

FOSTERHJEM skal være det prioriterte plasseringsalternativ når et barn er under barnevernets omsorg og må plasseres utenfor hjemmet. (Lov om barneverntjenester). Omkring 80 % av alle disse barna plasseres i fosterhjem. Dette kan både være for kortere eller lengre perioder. Ofte blir det et livslangt engasjement for fosterforeldrene - alt etter det enkelte barns behov.

Antall fosterhjem og fosterbarn øker stadig. Det var i 1955 registrert 1905 fosterhjem, mens det i 1975 hadde steget til 2999 (Hagen, 2001). På landsplan var antallet barn i fosterhjem 6007 ved utgangen av 2000. Av disse var 4462 plassert på bakgrunn av omsorgsovertakelse, mens 1545 hadde fått et omsorgstilbud i fosterhjem som et hjelpetiltak. (Statistisk sentralbyrå 2001). I april 2002 er tallet på barn plassert i fosterhjem i Aust-Agder 196.

Fosterhjem defineres etter lov om barneverntjenester (§ 4-22) som private hjem som tar imot barn til oppfostring. Disse familiene åpner sitt hjem for barn fra andre familier, som av ulike årsaker ikke har klart å tilføre sitt eget barn den omsorg som et barn trenger. Lov om barneverntjenester (§ 2-2) fordeler ansvaret for rekruttering av fosterhjem mellom den kommunale - og den fylkeskommunale barneverntjenesten. Fylkeskommunen har riktignok et spesielt ansvar for rekruttering og formidling av fosterhjem. Videre at disse hjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning. I Aust-Agder er det fosterhjemseksjonen i fylkesbarnevernet som har dette som sin primæroppgave. I sitt arbeid med rekruttering,

opplæring og utvelgelse av fosterhjem har fosterhjemseksjonen i Aust-Agder siden 1999 benyttet seg av PRIDE-programmet¹.

Rekruttering av fosterhjem er en kontinuerlig prosess, som hele tiden knyttes opp mot forventet behov. Målsettingen er å rekruttere familier som innehar ferdigheter som gjør dem i stand til å kunne påta seg fosterhjemsoppgaver. Sammen med lederne skal deltakerne etter fullført PRIDE-opplæring foreta en velbegrunnet gjensidig beslutning om de vil og kan bli fosterhjem eller ikke. Lederne skal avgjøre om familien er trygg og stabil, og om de med god samvittighet kan plassere et barn hos dem. Videre skal lederne vurderer om det er mulig å samarbeide med familien.

I denne artikkelen har jeg valgt som problemstilling å se nærmere på effekten av PRIDE som rekrutteringsmetode i Aust-Agder. Hvor mange familier fullfører PRIDE-utdanningen i forhold til de som startet? I fosterhjemsrekruttering bør og skal det kalkuleres med et visst frafall. Hvor stort er det? Utgangspunktet vil alltid være ”så mange potensielle fosterforeldre hadde jeg”, ”så mange potensielle fosterforeldre takket nei til videre deltakelse i prosessen, eller ble avvist av kurslederne” og ”så mange fosterforeldre fikk jeg igjen som kunne benyttes til plasserings-oppgaver”. Jeg har stilt meg spørsmålene om PRIDE-opplæringen gir fosterhjemskompetente familier? Opplever PRIDE-deltakerne at de tilføres informasjon og kompetanse slik at de lettere blir i stand til å fatte en velbegrunnet beslutning? Rekrutteres det familier som kan stå i oppgavene over tid? Reduseres utilsiktet flyttinger fra fosterhjem? Åpner PRIDE for at potensielle fosterforeldre på eget initiativ har muligheten for å trekke seg fra videre deltakelse i rekrutteringsprosessen?

Jeg vil belyse dette ut fra resultater fra registreringer og undersøkelser som jeg har gjennomført i Aust-Agder i årene f.o.m.1999 t.o.m. med april 2002. Det legges vekt på konkrete og målbare fakta i dette arbeidet. Det er ikke gjennomført noen rekrutteringsundersøkelser av fosterforeldre i Aust-Agder tidligere, så jeg har ingen tall å sammenligne resultatene med og drøfte dem opp mot. Målsettingen med artikkelen er derfor å redegjøre for de funn som er gjort, og som senere kan sees i forhold til en ny fremtidig oppfølgingsundersøkelse. Videre kan resultatet fra denne undersøkelsen være interessante å sammenligne med tall fra en evaluering av PRIDE som er planlagt gjennomført på landsbasis.

---

¹ Parents (foreldre), Resources (ressurser), Information (informasjon), Development (utvikling), Education utdannelse

Rekruttering

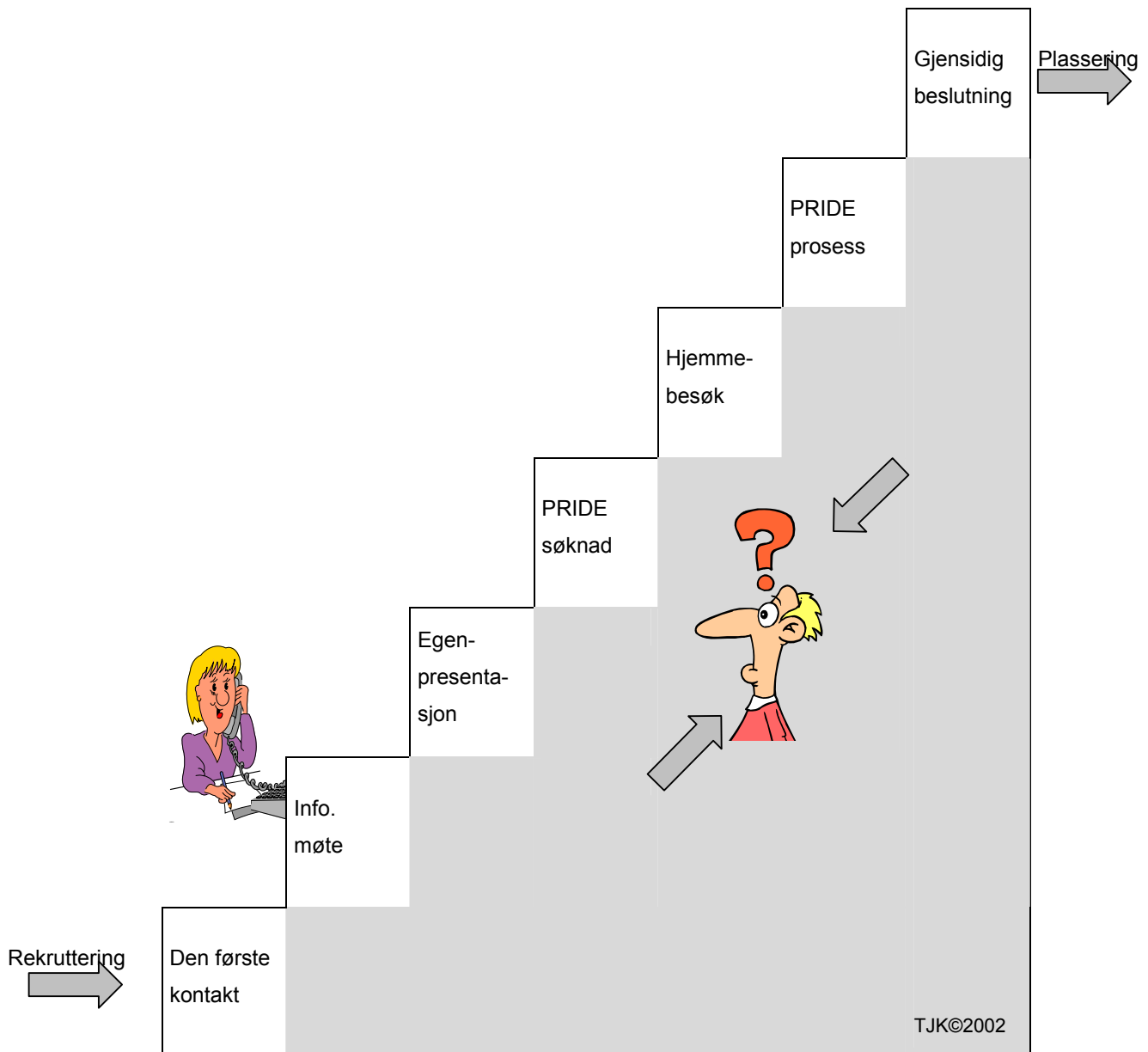
Rekruttering foregår på ulike måter, og kan variere fra fylke til fylke. Mange veier fører inn til barnevernets rekrutteringsprosess. Potensielle fosterforeldre kontakter fosterhjemstjenesten i fylkesbarnevernet etter at de har sett informasjon eller annonsering. Dette kan være i forbindelse med lokale eller nasjonale rekrutteringskampanjer. De har kanskje lest en artikkel i dags- eller ukepressen. Sett et innslag på lokal-TV, sett en rekrutteringsfilm på fjernsynet eller lyttet til et intervju eller innslag på radio. Noen familier har registrert informasjonsplakater som henges opp med jevne mellomrom der folk ferdes, eller de har besøkt fosterhjemstjenestens egen hjemmeside - www.fosterhjem.no. Atter andre tar kontakt fordi de kjenner noen, som kjenner noen.

Etter å ha fullført rekrutterings- og opplæringsprosessen til veis ende - blir familiene registrert i fylkesbarnevernets fosterhjemsbank. De er nå klarert til å kunne påta seg en omsorgsoppgave. Ikke for hvilket som helst barn, men for akkurat det barnet som kan profittere på å bo hos akkurat dem. Når det foreligger en fosterhjemsøknad for et barn, skal familien som er tiltenkt omsorgsoppgaven godkjennes til bruk for det spesielle barnet av barneverntjenesten i den kommunen der hjemmet ligger.

Selv om det ofte kunne være ønskelig, er ikke fosterhjembanken noen Sereptas krukke. Rekruttering av fosterhjem er og kommer derfor alltid til å være en kontinuerlig prosess. Dette for at fylkesbarnevernet til enhver tid skal kunne bistå den kommunale barneverntjenesten med det riktige fosterhjemmet til det riktige barnet når etterspørselen foreligger.

Hvor lenge en potensiell fosterfamilie blir stående i fosterhjembanken kan variere. Fosterhjemseksjonen må alltid ligge i forkant med rekrutteringen, og fremtidig behov er umulig å beregne. Av den grunn kan det være klarerte familier som aldri får forespørsel om å utføre en omsorgsoppgave. Dette er ikke fordi familien er ubrukbar. Årsaken er at vi ikke skylder noen familie i Aust-Agder et fosterbarn, men vi skylder alltid et barn i Aust-Agder en fosterfamilie.

Rekrutteringstrappa

Rekrutteringstrappa (Fig. 1)

Rekrutteringstrappa viser en skjematisk fremstilling av rekrutteringsprosessen - en trinnvis prosess med kalkulert frafall.

Muntlig eller skriftlig kontakt med fosterhjemstjenesten er første trinn i den enkelte families beslutningsprosess. Noen dager senere får de tilsendt informasjonsmateriell, som blant annet inneholder brosjyrer. Disse sier noe om hva det vil si å være fosterforeldre, og hvilke krav som stilles for å kunne bli fosterforeldre. De av familiene som vi først kommer i kontakt med på informasjonsmøte vil få materialet utlevert der. Deretter returnerer de som ønsker å bli registrert som potensielle fosterfamilier et egen-presentasjonsskjema. Dette inneholder personlige opplysninger som vil gi et førsteinntrykk av de eller den som har henvendt seg. Derfra går veien videre gjennom hjemmebesøk og PRIDE. Hele tiden gjennom informasjons-tilføringen, er prosessen lagt opp slik at familien skal kunne trekke seg fra videre deltakelse dersom det er dette de skulle komme frem til.

PRIDE er et kompetansebasert rekrutterings-, opplærings-, utrednings og videreutviklingsprogram. Det består av to deler - en for potensielle fosterforeldre og en for etablerte fosterforeldre. Programmet kommer fra USA og er utviklet av CWLA² basert på erfaringer fra både fagfolk og fosterforeldre i et 20-talls amerikanske stater. Det brukes i dag i flere europeiske land. (Martinsen 2001). PRIDE er et samarbeidsprosjekt og er innført i alle landets fylkeskommuner. Implementeringen i Norge ble støttet økonomisk fra Barne- og familiedepartementet. Med bakgrunn av artikkelens målsetting kommer jeg til å konsentrere meg om programmet for potensielle fosterforeldre.

Denne PRIDE-delen består av følgende 10 temasamlinger:

- Introduksjon til PRIDE
- Å arbeide i team
- Å møte barns behov for nærhet og tilknytning
- Å håndtere tap
- Å støtte relasjoner innen familien
- Å oppdra barn
- Å gi barn mulighet til å knytte livslange bånd
- Å leve i forandring
- Å ta velbegrunnede avgjørelser
- Å ta farvel og gå videre

---

² *Child Welfare League of America*

Videre innbefatter PRIDE 4 hjemmebesøk og utfylling av livsbok. Livsboka er et hefte med personlige spørsmål som deltakerne skal besvare enkeltvis mellom samlingene. Spørsmålene har tilknytning til samlingenes tema, og skal være til hjelp i å kartlegge hvorvidt egne livserfaringer utgjør en hjelp eller et hinder i forhold til en fremtidig oppgave som fosterforeldre.

Etter avsluttet opplæring skal kurslederne og den enkelte deltaker fatte en gjensidig beslutning om familien er i stand til å kunne påta seg fosterhjemsoppgaver.

Beslutningen omfatter en gjennomgang av familiens forutsetninger for å oppfølge følgende ferdighetskrav:

- Å beskytte og oppdra barn
- Å møte barns utviklingsbehov og håndtere utviklingsforstyrrelser
- Å støtte relasjonene mellom barn og deres familier
- Å gi barn tilgang til trygge og utviklende relasjoner som tar sikte på å vare livet ut
- Å arbeide som medlem i et profesjonelt team

Pride i Aust-Agder

Siden 1999 har målsettingen til fylkesbarnevernet i Aust-Agder vært at fosterfamilier som formidles videre til den kommunale barneverntjeneste skal ha gjennomført PRIDE-opplæringen. For å kunne oppnå dette har det vært avviklet to kurs pr. år. Dette har til nå vist seg å være tilstrekkelig til å dekke etterspørselen.

I undersøkelsen har jeg registrert og analysert all aktivitet i forhold til fosterhjemsrekruttering i Aust-Agder i perioden f.o.m. 1999 t.o.m. med april 2002. Der annet ikke er presisert er tallmaterialet hentet fra årene 2000 og 2001.

I undersøkelsen benytter jeg begrepet familier, ikke enkeltpersoner, som har vært på et eller annet trinn i rekrutteringstrappa. (Se fig. 1)

Hvor mange mennesker kontaktet oss og hvor kom de fra?

I årene 2000 og 2001 ble fosterhjemseksjonen kontaktet av til sammen 95 familier.

Alle disse var i utgangspunktet potensielle fosterfamilier, og ønsket informasjon om det å

være fosterforeldre. Uten at antall henvendelser er registrert, har også familier som kunne tenke seg oppgaver som besøksfamilier, avlastningsfamilier, beredskapshjem eller oppdrag som ”Grønn omsorg” tatt kontakt med oss. Disse har fått muntlig informasjon om det etterspurte, for deretter å bli henvist videre til den kommunale barneverntjenesten eller andre instanser.

54,7 % av familiene som kontaktet oss var bosatt i det størst befolkede området i fylket - Arendal og Grimstad. I disse kommunene bor 56,0 % av innbyggerne i Aust-Agder. Fra 3 kommuner kom det ingen henvendelser. 2 av familiene som kontaktet oss bodde ikke i Aust-Agder. (Se tabell 3)

På hvilken bakgrunn kontakter de oss?

Motivasjonen for den enkelte potensielle fosterfamilie til å kontakte fosterhjemseksjonen kan variere mye. Imidlertid oppfatter jeg dette som en viktig og interessant opplysning.

Motivasjonsfaktorer vil følge trender i samfunnet, og det er viktig at rekrutteringsinnsatsen settes inn der man har grunnlag for å tro at resultatet blir best.

I undersøkelsesperioden viste det seg at dette var noe dårlig registrert. Hele 28,4 % var ikke spurt om på hvilken bakgrunn de kontaktet fosterhjemseksjonen. Av de spurte viste det seg at henvendelse på bakgrunn av egeninteresse, anbefaling fra kommunal/fylkeskommunale fosterhjemsarbeidere eller etter annonsering i lokalpressen lå relativt jevnt fra 20,0 % til 22,1 %.

Bruk av kontaktsidene på fylkesbarnevernets felles hjemmeside oppnådde bare 4,2 %. Det må her bemerkes at disse hjemmesidene først ble lansert våren 2001, og var av den grunn bare mulig å benytte i ca. 9 av undersøkelsens 24 måneder. Et nytt rekrutteringsverktøy vil også ta tid før det blir allment kjent.

Jeg har et inntrykk av at mange har ment at familie og venner med erfaring fra fosterhjemsarbeid er en viktig rekrutteringskilde. I mitt materiale er det bare 4,2 % som oppgir dette som motivasjonsgrunn, og inntrykket kan derfor ikke dokumenteres gjennom denne undersøkelsen. (Se tabell 4)

Informasjonsmøte

To ganger årlig arrangeres det i Aust-Agder åpne informasjonsmøter for potensielle fosterforeldre og andre interesserte. Målsettingen med dette er å formidle informasjon og å la fremmøtte få anledning til å stille spørsmål. Interesserte personer skal tilføres relevant fosterhjemsinformasjon slik at de enten velger seg inn eller vekk fra en PRIDE-prosess. Til informasjonsmøte kommer både de som har vært i kontakt med fosterhjemseksjonen tidligere, og personer som møter opp på grunnlag av annonsering i lokalpressen.

I undersøkelsesperioden møtte representanter fra 36 familier opp på informasjonsmøtene. Det har vist seg å være en økning av fremmøteprosenten etter at møtene ble avertert i lokalpressen, og ikke bare ble avviklet for familier som hadde kontaktet oss på forhånd. Det har tidligere blitt hevdet at annonsering av informasjonsmøter ikke er den store rekrutteringskilden. Undersøkelsen viser imidlertid noe annet. Hele 50 % av de fremmøtte kom i kontakt med fosterhjemseksjonen på bakgrunn av annonsering av åpne informasjonsmøtene i lokalpressen. En familie hadde riktignok vist interesse for fosterhjemsarbeid tidligere. Interessen hadde lagt latent. 2-3 år senere var en liten annonse med på å aktivisere fosterhjemstanken igjen. Etter deltakelse på informasjonsmøte er det 13 familier som vi enda ikke har fått noen tilbakemelding fra i form av egenpresentasjonsskjema. Dette tilsvarer et foreløpig frafall på 36,1 %. 63,9 % av familiene valgte å gå videre inn i en PRIDE-prosess.

Egenpresentasjonsskjema

Alle som kontakter fosterhjemseksjonen får, etter muntlig informasjon eller deltagelse på informasjonsmøte, tilsendt informasjonsmateriell dersom de ønsker det.

Egenpresentasjonsskjema er en del av denne informasjonen. Dette er et skjema som familien fyller ut derom de ønsker å bli registret i vårt arkiv. På bakgrunn av dette vil de bli invitert til å søke deltagelse på PRIDE. Ved retur av skjemaet gir de også fosterhjemseksjonen anledning til å innhente opplysninger som er relevante i forhold til eventuelle fremtidige fosterhjemsoppgaver fra bostedskommunes sosialkontor. 72,2 % av alle familier som mottar fosterhjemsinformasjon returnerer egenpresentasjonsskjemaet i utfylt stand.

PRIDE-søknad

Intensjonen i PRIDE-konseptet er at alle interesserte skal kunne få delta i opplæringen. Da denne er gjennomført skal den enkelte deltakerfamilie og kursledere fatte en gjensidig beslutning om familien samlet innehar ferdighetene for å kunne bli fosterforeldre. 61,7 % av de som returnerte egenpresentasjonsskjemaet søkte om deltagelse på PRIDE. Dette tilsvarer 29 familier. I samarbeid med hjemkommunens barneverntjeneste ble 1 familie anbefalt å ikke søke PRIDE.

PRIDE-prosess

Som en del av PRIDE-prosessen gjennomføres ett hjemmebesøk hos familiene som har søkt om deltakelse på opplæringen før de får klarsignal til å starte.

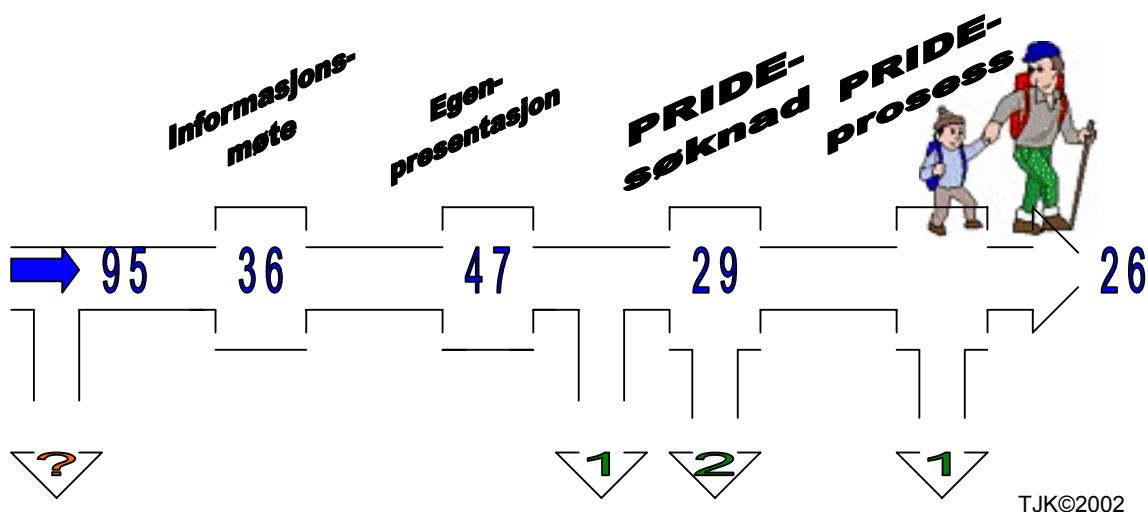
Målsettingen med dette besøket er:

- Å gjøre seg kjent med hele familien og deres bomiljø
- Å informere om den gjensidige bedømmelsesprosessen som skal påbegynnes og pågå under hele utdanningen
- Å forklare utdanningens og de fem ferdighetskategorienes rolle i forhold til den gjensidige vurderingen
- Å diskutere hvilke forventninger familien har eller har fått gjennom tidligere informasjon om fosterbarnomsorg og hvorvidt disse forventningene stemmer overens med fosterbarns behov
- Å lette og stimulere familiens vurdering av egen kompetanse og utviklingsmuligheter
- Å forklare sosialtjenestens ikke forhandlingsbare vilkår, og hvorfor dette har forbindelse med den første ferdighetskategorien ”omsorg og oppfostring”
- Å sammen med familien begynne en vurdering av deres bomiljø m.m.
- Å bli enige om fortsettelsen

2 av de 29 familiene som søkte om deltakelse på PRIDE ble av ulike årsaker avvist etter første hjemmebesøk.

I undersøkelsesperioden begynte 27 familier på PRIDE-opplæringen. 22 familier fullførte i 2000 og 2001, mens 5 familier ble ferdige i april 2002. Av disse ble 26 klarert til å kunne påta seg fosterhjemsoppgaver mens 1 familie ikke ble klarert.

Rekrutteringsvegen og frafallspunkter

Rekrutteringsvegen (Fig. 2)

Rekrutteringsvegen viser en skjematisk fremstilling av antall familier som startet på en egenvurdering om de skulle bli fosterforeldre i Aust-Agder i årene 2000 og 2001. Videre viser den frafallet underveis, og hvor mange familier som til slutt ble klarert for fosterhjemsoppgaver.

I undersøkelsesperioden tok 95 familier kontakt med fosterhjemsseksjonen. Et ukjent antall ble henvist til den kommunale barneverntjeneste eller annen fylkeskommunal virksomhet. Dette fordi det under informasjonssamtalen viste seg at det var andre oppgaver enn fosterhjemsoppgaver som de kunne tenke seg å utføre.

36 familier deltok på informasjonsmøtene og til sammen 47 familier returnerte egenpresentasjonsskjemaet. Dette betyr at 66 familier som tok kontakt for å innhente fosterhjemsinformasjon ikke kom så langt i prosessen at de søkte om deltakelse på PRIDE.

1 familie ble ikke anbefalt å søke PRIDE, mens 29 familier søkte. 2 av disse ble av ulike årsaker ikke tatt med. I undersøkelsesperioden trakk ingen av familiene seg i løpet av PRIDE-prosessen, men 1 familie ble ikke klarert. 26 familier fullførte og ble klarert til fosterhjemsoppgaver.

Den skjematiske fremstillingen i fig. 2 viser at 27,4 % av familiene som kontakter fosterhjem-seksjonen senere blir klarert til fosterhjemsoppgaver. Da det ikke foreligger tall før PRIDE ble innført i Aust-Agder, er det umulig og sammenligne med tidligere år. Imidlertid er intensjonen i rekrutteringsprosessen at familier selv skal velge seg bort fra fremtidige fosterhjemsoppgaver, dersom de ikke vurderer seg kompetente. Med tanke på dette legges det derfor ned mye arbeid i informasjonstilføringen fra konsulentene ved fosterhjemseksjonen ved den første kontakten, i informasjonsmateriellet og på informasjonsmøtene. Jeg velger å tolke frafallet på rekrutteringsvegen at vi lykkes i dette informasjonsarbeidet.

Videre fremkommer det at 61,7 % av familier som returnerer egenpresentasjonsskjemaet velger å søke på PRIDE senere. Dette kan synes å være noe lavere enn forventet. Imidlertid kan en av årsakene her være at en del familier, uten at dette kan tallfestes, returnerer egenpresentasjonsskjemaet før de har mottatt ytterligere informasjon på informasjonsmøte.

Det kan virke som om dette er et for et dårlig informasjonsgrunnlag til å avgjøre om de ønsker å gå videre inn i en PRIDE-prosess. Fosterhjemseksjonen bør i den forbindelse drøfte sine rekrutteringsrutiner. Dette med tanke på om alle interesserte familier skal måtte delta på informasjonsmøte før de returnerer egenpresentasjonsskjemaet. På den måten vil familiene sitte inne med mer relevant fosterhjemsinformasjon før de beslutter å gå videre i prosessen. Fosterhjemseksjonen må da øke antall informasjonsmøter, men samtidig vil man slippe å dataregistrere så mange uaktuelle familier.

At 6,9 % av PRIDE - søknadene avvises, ser jeg på som et ledd i kvalitetssikringen som er innebygd i PRIDE. Det samme gjelder de 3,7 % som ikke ble klarert til fosterhjemsoppgaver.

Plassering av barn i PRIDE-hjem

Til nå har jeg i artikkelen tatt for meg familiene som tok kontakt med fosterhjemseksjonen i årene 2000 og 2001. I det følgende ser jeg nærmere på alle familier som har gjennomført PRIDE i Aust-Agder siden det startet opp våren 1999 og frem til og med desember 2001.

I denne perioden er det avviklet 5 PRIDE-kurs med til sammen 38 familier. 1 familie har underveis i prosessen konkludert med at de ikke ønsker å bli fosterforeldre og 1 par utfører oppgaver som beredskapshjem.

I 5 familier har det vært en gjensidig beslutning om at de inntil videre ikke skal utføre fosterhjemsoppgaver. Et av disse parene utfører kommunal avlastningsoppgave. Når tiden er inne er det ikke noe i veien for at disse parene skal kunne påta seg plasseringer dersom dette skulle være ønskelig fra deres side.

De resterende 30 familiene har til sammen gitt et omsorgstilbud til 30 barn i perioden 1999 til 2001. 5 av disse barna har flyttet videre til andre omsorgsbaser. Av disse var 3 barn i alderen 0-4 år. Flyttingene var tilsiktet og i tråd med handlingsplanene. Oppholdstiden var i begge tilfeller ca. 3 måneder.

I forhold til 2 barn resulterte plasseringene i utilsiktet flyttinger. Dette var ungdommer i alderen 15-16 år. Oppholdstiden ble henholdsvis 15 dager og 9 måneder.

6 familier har enda ikke fått noen forespørsler fra fosterhjemseksjonen om plasseringsoppgaver. Fem av disse hadde gjennomført PRIDE så sent som november 2001.

Alle er klare til innsats når behovet skulle tilsi det.

	Antall familier	Antall barn pr. familie	Totalt antall barn	Antall barn - tilsiktet flytting	Antall barn - utilsiktet flytting
	19	1	19	1	2
	4	2	8	2	
	1	3	3		
TJK©2002	6	0	0		
Til sammen	30		30	3	2

Tabell 1

Fremstillingen viser antall PRIDE-familier i forhold til plasserte barn i perioden 1999 – 2001

Målsettingen i alt fosterhjemsarbeid vil være å tilstrebe færrest mulig utilsiktet flyttinger. Imidlertid vil plassering av barn i fosterhjem alltid være en kalkulert risiko. (Bunkholdt, 1999)

2 utilsikta flyttinger fra PRIDE-hjem i perioden 1999 – 2001 tilsvarer 6,7 %. Kanskje er ikke dette statistisk høyt, selv om 0 % skulle vært ønskelig. Det finnes ikke sammenlignbare tall fra Aust-Agder fra tidligere år, så om innføringen av PRIDE har redusert antall utilsikta flyttinger er umulig å konstatere. Fremtidige undersøkelser vil imidlertid kunne si noe om utviklingen på dette felt.

En undersøkelse gjennomført i USA av Simon og Simon (1982) av NOVA-programmet³ tok bl.a. for seg flytting fra fosterhjem etter sammenbrudd. Her definert som utilsikta flyttinger etter maksimum seks måneders opphold. Undersøkelsen viser at 22,6 % av de konvensjonelt godkjente plasseringer brøt sammen. Dette i motsetning til 11,1 % av plasseringene gjennomført i hjem som hadde fullført NOVA-programmet. (Bunkholdt, 1999)

I forhold til disse tall ligger prosentatsen på utilsikta flyttinger i Aust-Agder undersøkelsen svært lavt. En av disse plasseringene varte også over seks måneder.

³ Utvelgelsesprogrammet NOVA - Foster Parent Selection and Training Program startet i Florida i USA i 1978

Evaluering av PRIDE-opplæringen

Som et ledd i kvalitetssikringen til PRIDE skal alle som har gjennomført opplæringen delta i en kursevaluering. Dette for å kunne få frem deltakernes tanker og synspunkter.

Evalueringen er delt inn i 4 hovedområder med til sammen 17 underpunkter.

En sammenfatning av evalueringen av 5 PRIDE-kurs har gitt følgende resultat:

Evalueringsdel		
Opplæringens innhold		4,65
Opplæringens organisasjon og atmosfære		4,34
Lederne		4,93
Opplæringsprogrammet som helhet		4,54
Totalt	TJK©2002	4,62

Tabell 2

Fremstillingen viser en sammenfatning av kursevaluering utført av PRIDE-deltakerne i perioden 1999-2001. Deltakerne har vurdert på en skala fra 1 (stemmer ikke) til 5 (stemmer helt)

En av målsettingene med PRIDE er å forbedre kvaliteten i fosterhjemsarbeidet. (Martinsen, 2001). Sammenfatningen av kursevalueringen viser en meget høy gjennomsnittlig skåringsverdi. Det ble oppnådd 4,62 av maksimalt 5. Dette vurderer jeg slik at PRIDE-deltakerne opplever en stor tilførsel av informasjon og kompetanse. På den måten vil den enkelte familie lettere bli i stand til å fatte en velbegrunnet beslutning. Når de senere påtar seg en plassering, har de en større fosterhjemsfaglig plattform å stå på enn tidligere. De vil også inneha en mer realistisk forestilling om det å være fosterforeldre. Dette vil igjen redusere antall barn som må flytte utilsikta ut fra familiene.

Oppsummering og konklusjon

Stadig flere barn plasseres i fosterhjem. Dette medfører en økt kontinuerlig rekrutteringsinnsats, og et arbeid som alltid må prioriteres. Dersom ikke vil vi kunne komme til å oppleve Fosterhjemsforeningens slagord fra noen år tilbake: *”Uten fosterhjem stopper barnevernet”*. Rekrutteringsarbeidet er vanskelig men viktig. At plassering av barn i fosterhjem vil, som tidligere nevnt, alltid være en kalkulert risiko, gjør samtidig arbeidet faglig utfordrende. Et godt rekrutteringsarbeid øker sjansen for at barn som flytter i fosterhjem får fordeler eller gevinster av det som er verd den prisen de ofte får betale for flyttingen. Dette kan skje når rekrutteringen, og forberedelsen som inngår i den, gir familier som ønsker å bli fosterhjem realistiske forestillinger om den oppgaven de påtar seg. Et godt rekrutteringsarbeid betyr at både kommende fosterforeldre og saksbehandlere som skal vurdere dem, får innblikk i sterke og svake sider ved familiene, og hva slags familier som best kan ta vare på hvilke barn. (Bunkholdt, 1999)

Resultater som fremkommer av denne undersøkelsen, viser at innføringen og bruken av PRIDE i Aust-Agder er et riktig valg. Mye tyder på at det så langt kan konkluderes med at PRIDE har forbedret kvaliteten på fosterhjemsarbeidet i Aust-Agder. Videre at det er de riktige familiene som rekrutteres til fremtidige fosterhjemsoppgaver. En oppfølgingsundersøkelse om noen år vil kunne bruke resultater fra denne undersøkelsen som sammenligningsgrunnlag. Det går da an å få flere svar på hvor vi mista potensielle fosterforeldre og hvor mange vi hadde igjen. Og ikke minst – er det de mest kompetente familiene som vi har igjen?

Vedlegg

Tabell 3

Kommunefordeling på de som kontakter oss

Kommune	Antall	Prosent
Arendal	36	37,9
Grimstad	16	16,8
Froland	9	9,5
Åmli	6	6,3
Tvedestrand	6	6,3
Risør	5	5,3
Lillesand	3	3,1
Birkenes	3	3,1
Bygland	3	3,1
Valle	1	1,1
Evje og Hornnes	1	1,1
Gjerstad	1	1,1
Bykle	0	0,0
Iveland	0	0,0
Vegårshei	0	0,0
Utenfor fylket	1	1,1
Ubesvart	4	4,2
Til sammen	95	100,0

Tabell 3

Tabell 4

Henvendelsesgrunn fra potensielle fosterforeldre

Henvendelsesgrunn	Antall	Prosent
Lokalpresse	21	22,1
Kommunal/fylkeskommunal fosterhjemsarb.	20	21,1
Egeninteresse	19	20,0
Fosterhjemtjenestens hjemmeside	4	4,2
Familie og venner	4	4,2
Ubesvart	27	28,4
Til sammen	TJK©2002 95	100,0

Litteratur

BACKE-HANSEN, ELISABETH

Fosterhjemsarbeid

Barnevernets Utviklingssenter 1993

BUNKHOLDT, VIGDIS

Fosterhjemsarbeid

Universitetsforlaget 1999

HAGEN, GERD

Barnevernets historie

Akribe forlag 2001

Lov om barneverntjenester

1992

MARTINSEN, GRY

Prosjektrapport PRIDE

Akershus fylkeskommune 2001

STATISTISK SENTRALBYRÅ

www.ssb.no

2002

Felix Kuhn

Fra Kafka til CAF

I denne artikkelen skal jeg legge frem enkelte kvalitetssikringsprosjekter ut fra CAF-modellen og skal trekke frem et ledelses- og medarbeiderperspektiv, som jeg i noen grad ønsker å sette opp mot Kafkas dystre, ad absurdum førende forståelse av verden, der enhver som ønsker å orientere seg på jakt etter en meningsfull eksistens er dømt til å mislykkes.

Men hva har CAF og Kafka med hverandre å gjøre? Er det muligens noe mer som forbinder CAF-modellen med forfatteren enn bare stavelsen? Hva menes med "CAF" og hvilken prosess, som angivelig skal ta utgangspunkt i "CAF", er det her det dreier seg om?

Med denne artikkelen har jeg til hensikt å besvare forannevnte spørsmål og ønsker å belyse den påbegynte kvalitetssikringsprosessen i fylkesbarnevernet i Aust-Agder. Jeg vil innledningsvis gi en kort presentasjon av CAF-modellen (The Common Assessment Framework) som er en kvalitetsmodellen for offentlig sektor. Jeg vil beskrive min rolle i arbeidet med forbedringer og forsøke å anvende beskrivelser og forståelsesmåter hentet fra CAF-modellen. Videre ønsker jeg ved hjelp av noen eksempler fra hverdagen min å belyse hvordan fylkesbarnevernet i Aust-Agder integrerer kvalitetskonseptet fra arbeidsmodellen i virksomhetens ulike samarbeidsarenaer for kontinuerlig å forbedre dialogen og samarbeidsformene og å sikre faglig riktig kvalitet.

Tidsånd i fylkesbarnevernet

En helhetlig vurdering av feltets kompetansebehov, manglende kvalitetskrav og behov for metoder til kontinuerlig kvalitetsmålinger har blant annet blitt påpekt i ulike utredningsrapporter og høringer, eksempelvis "NOU 2000:12", "Innføring av kvalitetskrav og godkjenningsordning for barneverninstitusjoner"/BFD april 2001 og det nevnes i tillegg i "Alternative forslag til fremtidig organisering.../BFD februar 2002.

En dynamisk kvalitetsmodell for fylkesbarnevernet må ta utgangspunkt i sammenhengen mellom fylkesbarnevernets organisasjonsstruktur, målet med arbeidet og brukerne. Systemet kan forstås som en struktur, et mønster bestående av en rekke delstrukturer som hver for seg utgjør rammen om organisatoriske prosesser og forløp. Et helhetsperspektiv omfatter hele virksomheten og alle systemer av strukturer, roller og relasjoner. Det betyr at man må arbeide med helheten samtidig som man arbeider med de enkelte delene. Forhold mellom delene og mellom delene og helheten i systemet må hele tiden vurderes gjennom observasjon, undersøkelser og analyser.

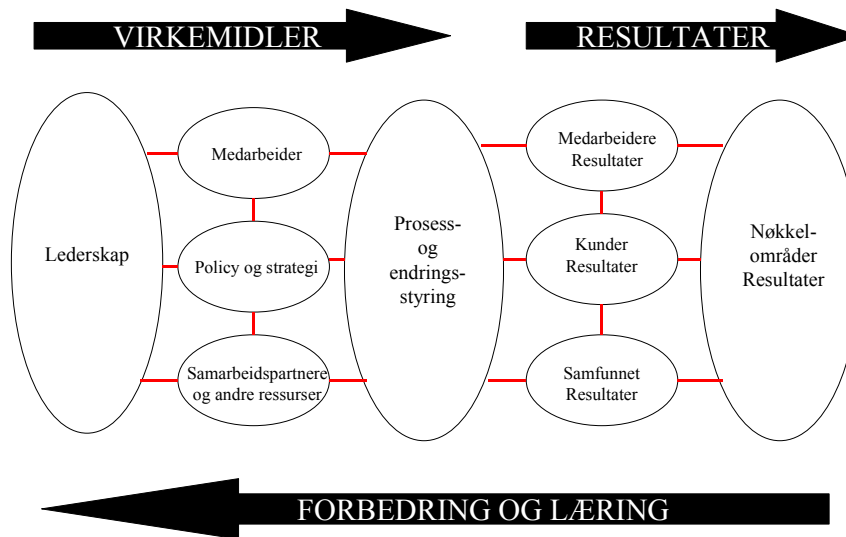
Arbeidsoppgaven i min nåværende stilling som kvalitetsrådgiver i fylkesbarnevernet i Aust-Agder er å se til at fylkesbarnevernet drives på ønsket måte og at oppsatte mål nås. Det betyr konkret å utvikle, innføre og vedlikeholde systemer for presentasjon av informasjon om blant annet medarbeider- og kundetilfredshet, mangler, feil og prosessresultater. I oppfølgingsoppgavene inngår dessuten ulike typer for systemrevisjoner og forbedringsarbeid.

Systematiske og kontinuerlige vurderinger og målinger av ulike komponenter i praksisfeltet må være en integrert prosess i tiltakenes daglige virksomhet. Dette innebærer at man hele tiden vurderer de aktivitetene, samarbeidsformene og arbeidsoppgavene som påvirker tjenestenes kvalitet for derved å heve kvaliteten.

CAF (The Common Assessment Framework) – en kvalitetsmodell for offentlig sektor

Ut fra en økende interesse for å arbeide med kvalitet med fokus på å forbedre den enkelte tjenesten og på å forstå og bruke kvalitetsstyringsteknikker i offentlig forvaltning, har European Institute of Public Administration (EIPA i Maastrich) utviklet CAF-modellen, som er basert på EFQM-modellen (The European Foundation for Quality Management). CAF tilbys til offentlige forvaltninger i Europa. Arbeids- og administrasjonsdepartementet har valgt å oversette CAF, fordi den er spesialutviklet for offentlig sektor.

CAF-modellen

De komponenter som er lagt til grunn i CAF-modellen har sitt utspring i en systemisk orientert forståelse i det modellens ulike samarbeidsarenaer gjensidig påvirker hverandre. Forandres et område, forandres de øvrige. Det betyr, at man må jobbe med alle delene, med forholdet mellom dem og deres opprinnelige forhold til helheten.

I et dynamisk kvalitetsutviklingsperspektiv blir det viktig å definere den faglige primære oppgaven. Dette er en forutsetning for å kunne undersøke at man faktisk arbeider på den oppgaven man skal eller ikke. Videre vil der være slik, at det først er når den faglige oppgaven er definert at man kan undersøke og arbeide med hvilke krefter i organisasjonen som virker for oppgavens løsning, og hvilke krefter i organisasjonen som motvirker at oppgaven blir løst.

Hovedformål med CAF er å gi en modell som er enkel å bruke, og som egner seg til egenvurdering av organisasjoner i offentlig forvaltning. CAF handler om erfaringer og dokumentasjon av det man holder på med i virksomheten samtidig som modellen fokuserer på helhetlig lederskap. Integrering av kvalitetsmodellen CAF i det daglige arbeidet skal bidra til kontinuerlig forbedring av alle prosesser i organisasjonen for å opprettholde eller forbedre det totale tjenestetilbud.

CAF som selvvurderingsprosess skal gjennomføres av en egenvurderingsgruppe som skal analysere og vurdere all tilgjengelig dokumentasjon både i forhold til virkemidlene og resultatene for så å ta stilling til 43 spørsmål ut fra CAF-stukturens ni kriterier.

Mer informasjon om modellen:

The Common Assessment Framework – CAF; AAD, Forvaltningspolitisk avdeling

<http://odin.dep.no/aad/norsk/prosjekter/kvalitet/index-b-n-a.html>

Kontinuerlige tilfredshetsmålinger og deskriptive vurderinger gjennomført i fylkesbarnevernet i Aust-Agder

CAF's kvalitetskonsept øker kravet til faktabaserte handlinger. Vi må kunne fakta for å finne ut hva som eventuelt har gått galt – vurdere det – komme frem til en løsning eller tilnærming for å måle og vurdere på nytt.

Tradisjonelt, og spesielt innenfor vårt arbeidsfelt, har det vært en tendens til å utføre enkelte av arbeidsoppgavene våre ut fra en ”magefølelse” eller personlige erfaringer. Motviljen mot å ”måle” psykososialt arbeid har vært/ er fortsatt tilsvarende stor. Spørsmål om kvalitet og målinger av arbeidet har mer eller mindre blitt et personlig spørsmål, og medarbeidere har opplevd det som vanskelig å bruke tilnæringsmåter som bygger på noen form for standardisering. Uansett hva man måtte mene om dette, og helt i tråd med NOU 2000:12 (Befringutvalgets tilrådinger), er det vesentlige spørsmål i dag derfor ikke ”Kan og bør psykososialt arbeid måles og dermed kvalitetssikres?” men heller ”Hvordan kan vi som arbeider innenfor fylkesbarnevernet bidra til å gjøre arbeidet vårt bedre egnet for å oppnå målene våre?”

Vi må ta utgangspunkt i noen av de viktigste virkemidlene i arbeidet vårt – relasjonen, kommunikasjonen og dialogen.

Vi må spørre våre medarbeidere, brukere og kunder om deres opplevelser og samtale om disse!

Tilfredshetsmålinger og selv vurdering innenfor virksomheten både i forhold til brukere, medarbeidere og ledelse og i forhold til ulike prosesser og resultater, er grunnlaget for kvalitetsutvikling i fylkesbarnevernet i Aust-Agder. En klar innsikt i brukernes krav og behov er avgjørende for kvaliteten som leveres til en hver tid.

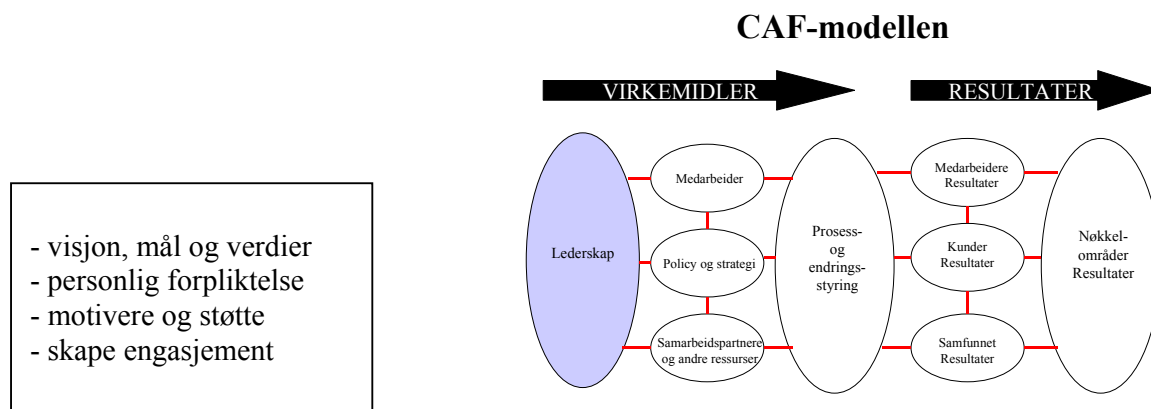
Løpende kvalitetsprosjekter har dreid seg om kundetilfredshetsmålinger i Ungdomsfamilie -prosjektet, medarbeidertilfredshetsundersøkelser og måling av ledelsesgruppens arbeid. Medarbeidertilfredshetsundersøkelsen er utviklet i samarbeid med HMS-tjenesten og personalet på Aust-Agder ungdomssenter. Fylkesbarnevernet har gjennomført en systematisk medarbeidertilfredshetsundersøkelse blant alle ansatte innen fylkesbarnevernets ulike tiltak. Undersøkelsen følges opp av forbedringsdrøftinger i de enkelte personalgrupper.

I forbindelse med kurs og konferanser utarbeides egne vurderingsskjema knyttet opp mot både rammen rundt arrangementet, gjennomføring, valg og presentasjon av oppsatte tema. Videre har det blitt foretatt kontinuerlige målinger i forhold til iverksatte opplærings- og veiledningsprogrammer. Vurderingsskjemaene som anvendes i fylkesbarnevernet til gjennomføring av slike målinger er utviklet med utgangspunkt i EFQM-modellen (the European Foundation for Quality Management), som er et ledelsesverktøy og en metode for systematisk virksomhetsutvikling og ledelsesadferd.

Kvalitetsbesøk i fylkesbarnevernets institusjons- og familiebaserte tiltak, ut fra et eget utarbeidet KIL-konsept (Kvalitet I Ledelse), har vært en fast integrert del av fylkesbarnevernets samlede kvalitetsarbeid. Kvalitet i ledelse baserer seg på deltagelse i tiltakenes personalmøter og resulterer i en deskriptiv oppsummering av besøket ut fra ulike indikatorer på strukturert og konstruktiv ledelse.

*Enkelte komponenter fra CAF-modellen integrert i kvalitetsprosessen
i fylkesbarnevernet ....og litt i lys av Kafka*

Lederskap

Modellen setter fokus på hvordan lederen / ledelse utvikler og bidrar til at fylkesbarnevernet når sine mål, utvikler verdiene som trengs for å oppnå gode prestasjoner over tid og hvordan disse verdiene settes ut i livet ved hjelp av hensiktsmessige tiltak.

Vurdering av lederskapet skal ta utgangspunkt i dokumentasjon for hva organisasjonens lederskap gjør for å nå sine mål, utvikle mål og verdier og å skape engasjement.

Ledere på alle nivå må ta ansvar for arbeidet med kvalitetsutvikling. Dette innebærer blant annet å skape en kultur hvor hele personalgruppen kan inspireres til å delta aktivt i et bredt tverrfaglig samarbeid. Kvalitetsledelse innebærer en frigjøring av medarbeidernes kreativitet i løpende forbedringer til å gjøre tjenestene og oppgavene bedre. En kvalitetsbevisst ledelse er klar over at den ikke kan løse problemer eller skape forbedringer ved på grunnlag av resultatmålinger diktere personalgruppen hva den skal gjøre.

Ledelsen setter fokus – men personalet gir svar og finner løsningsmuligheter. Kvalitetsledelse bygger på at den som utfører en arbeidsoppgave også er den som har det beste grunnlaget for å styre en forbedring av måten oppgaven løses på. Kvalitetsledelse åpner for involvering av medarbeidernes kreativitet i en kvalitetsforbedrende arbeidstilretteleggelse.

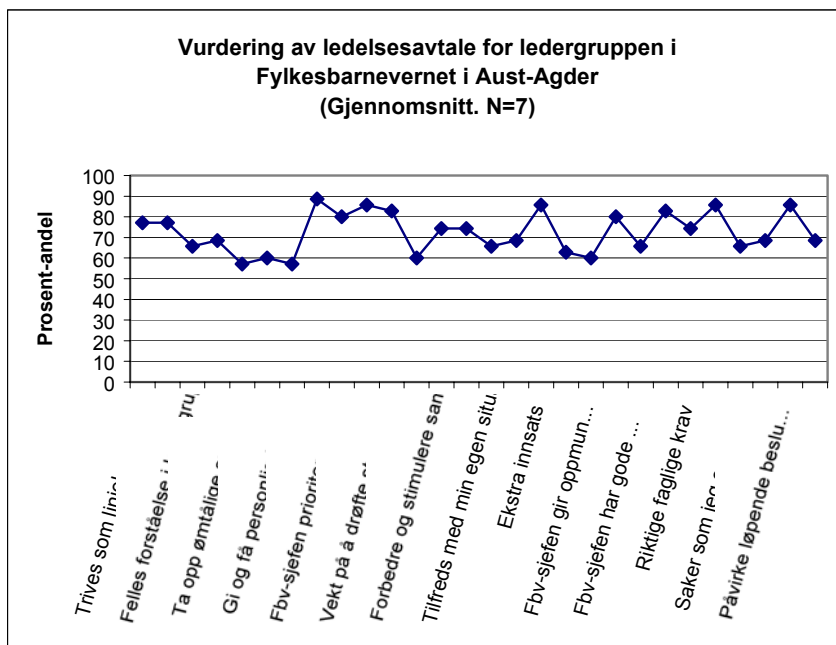
Forutsetningen for dette er utdanning og trening i kvalitetsstyringsmetoder med henblikk på selv å foreta kvalitetsforbedring og sikre kvalitetsvedlikehold. Lederens rolle i forhold til dette er ikke å ivareta kontrolloppgaver, men å utdanne og trene medarbeidere i kvalitetsstyringsmetodikk og bruk av kvalitetsverktøy. Kvalitetsledelse og kvalitetsstyring betyr at det daglige arbeidet konstant vurderes i et kreativt perspektiv, med henblikk på å realisere forbedringsmuligheter og å løse kvalitetsproblemer.

Tilfredshetsmålinger i ledergruppen: Mål, arbeidsmiljø og organisering

Fylkesbarnevernets ledergruppe består av fylkesbarnevernsjefen og linjelederne i fylkesbarnevernet. Ledergruppen utarbeider en gjensidig forpliktende ledelsesavtale som definerer hovedmål og organisering for utøvelse av ledelsen av fylkesbarnevernet og de enkelte tiltak. Videre inneholder avtalen noen delmål som fokuserer blant annet på motivasjon, gjensidig støtte, samhandling og vektlegger strategiske og prinsipielle forhold i ledelsen. Avtalen understreker at alle har en gjensidig forpliktelse til å delta og at lederen ikke kan sende stedfortreder.

For å kunne måle ledelses vurderinger og opplevelser av tilfredsheten både i forhold til gruppens fungering og sin egen situasjon i ledergruppen har kvalitetsrådgiver i samarbeid med ledergruppen i fylkesbarnevernet utarbeidet et vurderingsskjema bestående av 28 påstander. Skjemaet er delt inn i to underkategorier som måler 2 underliggende dimensjoner. Utsagnene i disse underkategoriene konkretiserer sentrale momenter knyttet til opplevelsen av ledergruppens fungering og lederens egen situasjon i ledergruppen.

Lederne angir sin mening i forhold til fremsatte påstand på en skala med seks svar alternativer fra helt enig (10 = utsagn passer fullstendig) til helt uenig (0 = utsagn passer overhodet ikke). Slik er det mulig gjennom spørreskjema systematisk å samle inn data om ledernes opplevelse av tilfredshet og samarbeid ut fra oppsatte mål i ledelsesavtalen. Ut fra innkomne data utarbeider kvalitetsrådgiver grafiske diagrammer som deretter oversendes til ledergruppen til vurdering og videre oppfølging med tanke på forbedringer.

Forbedringsprotokollen settes opp med tanke på oppfølging og viderearbeid for å opprettholde og videreutvikle kvalitet i samarbeid over tid. Ut fra fremlagte diagrammer kan det reises ulike problemstillinger knyttet til undersøkelsesskjemaets 2 underliggende dimensjoner generelt og til hvert enkelt utsagn spesielt. De utvalgte måleindikatorerne gjør det videre mulig å sammenligne resultater over tid og med andre. Betydningen og analysen av diagrammene danner så et grunnlag for drøftinger og vurderinger som bidrar til systematiske og kontinuerlige forbedringer av kommunikasjon, samarbeid og metode. Slik kan både positive, negative, ønskede og utilsiktede virkninger av samarbeidet registreres. Dersom ikke målet nås, må rutiner og metoder endres og tilpasses. Måleindikatorerne må også kontinuerlig vurderes og revideres på bakgrunn av de erfaringene som gjøres underveis.

Den Kafka'ske virkeligheten.....

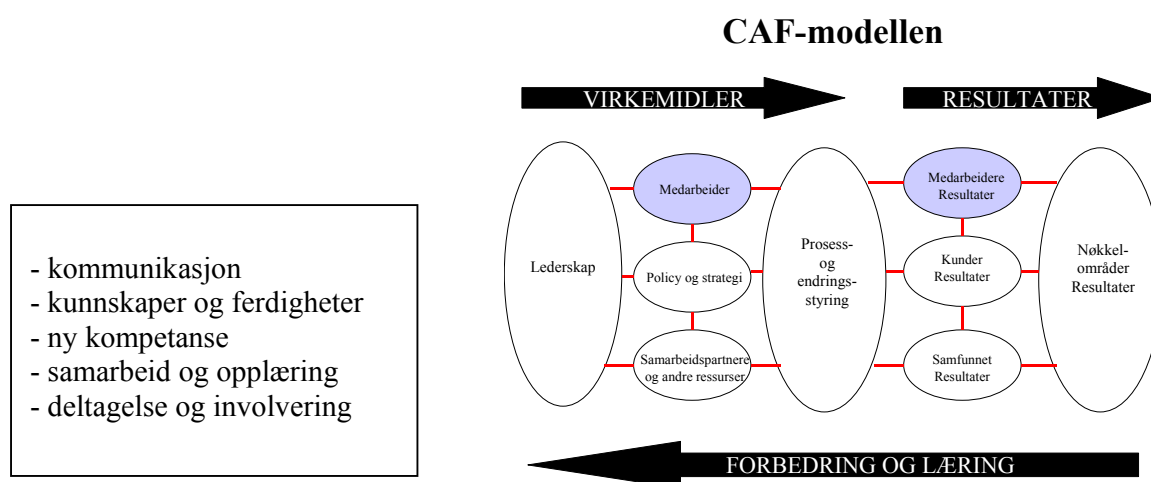
”Noen måtte ha fortalt løgner om Josef K. for en morgen ble han arrestert uten at han hadde gjort noe galt”.

I ”Prossessen” får vi høre om hvordan hovedperson Josef K. en dag blir arrestert uten å ha gjort noe galt. Han får ikke vite hva han er anklaget for, og slett ikke hvem som står bak anklagen. Vi blir vitner til at Josef K. gradvis brytes i stykker av en ukjent og ulegitimert påtalemakt. Kafka beskriver en prosess uten innhold, der den anklagede først gjøres kjent med reglene etter at de er brutt. Det meste er lukket for de fleste. En rekke personer er beskjefligt

med å forsvare eller anklage uten at de kjenner innholdet i det de driver med. Er den Kafka'ske virkelighet helt uten likhetstrekk med dagens lederskap og den maktutøvelse som til daglig skjer i organisasjonslivet? Boken illustrerer den type organisasjonsledelse hvor manipulasjon er en vesentlig del av hersketeknikken, der overgangen fra maktutøvelse til manipulering er kort.

Medarbeider

Modellen fokuserer på hvordan organisasjonen forvalter, utvikler og frigjør medarbeidernes kunnskap og kompetanse på enkeltnivå, gruppenivå og organisasjonsnivå og hvordan disse aktivitetene planlegges, gjennomføres og vurderes.

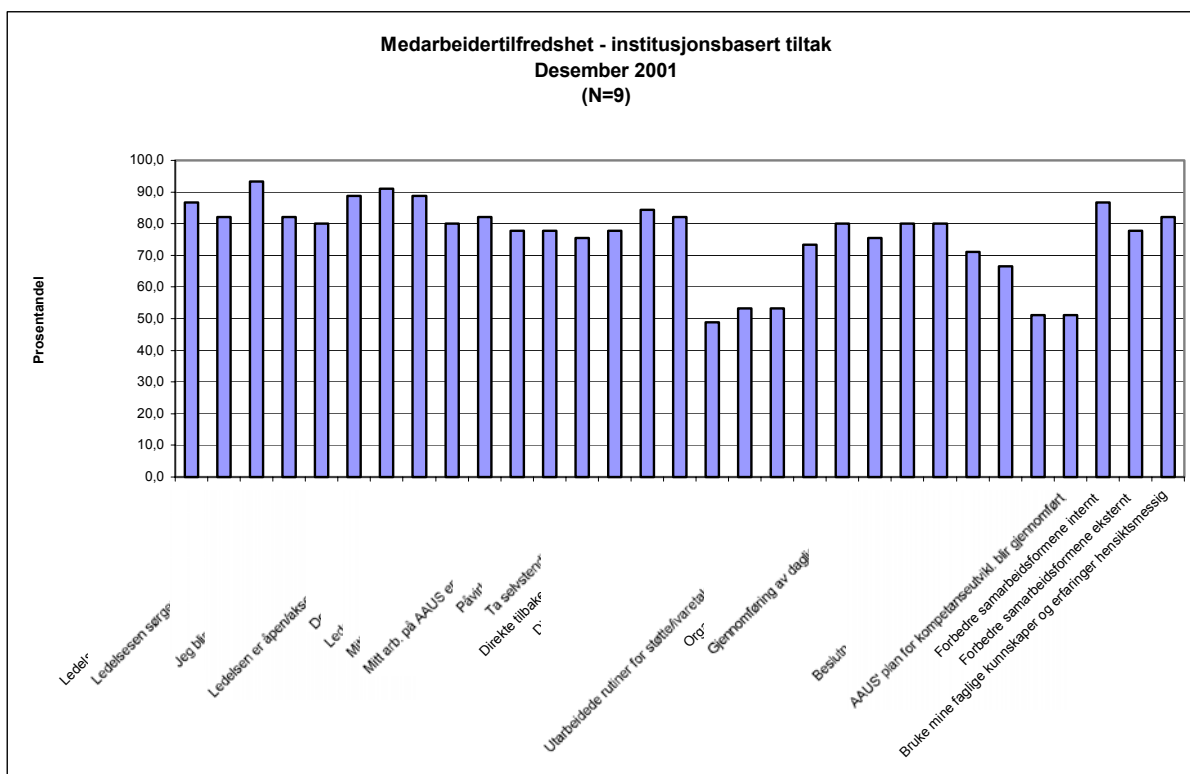
Vurdering av virksomhetens ulike personalpolitiske tiltak skal basere seg på dokumentasjon hva organisasjonen gjør for å opprette dialog mellom de ansatte og ledelsen, å styre og utvikle personalets kunnskaper og ferdigheter og å gi ny kompetanse i samsvar med organisasjonens mål og strategi. Den enkelte medarbeider er avhengig av en arbeidssituasjon som stimulerer til å søke nye kunnskaper og nye tilnærminger. For at den generelle fagkunnskapen skal være til nytte, må den stadig reflekteres i forhold til spesifikke praksiserfaringer som gjøres i den enkelte kontekst.

Det samlede personalet må inngå i arbeidsformer (veiledning, gruppesupervisjon, prosessorienterte arbeidskonferanser, seminar og lignende) hvor det kan reflektere over følelser, tanker, opplevelser osv. innenfor personalgruppen og i forhold til klientgruppen. Disse arbeidsformer oppmuntrer til at personalet kan komme med deres antagelser og hypoteser vedrørende opplevde prosesser og sammenhenger.

En åpen samarbeidsorientert arbeidskultur forutsetter klare aksepterte visjoner, mål, normer og retningslinjer og en erkjennelse av at kvalitet ikke bare er et spørsmål om teknikker og metoder, men i stor grad om ledelse og samarbeid. Medvirkning, engasjement og kvalitetsforpliktelse hos alle, og utstrakt gruppevirksomhet på tvers av og innen virksomhetens funksjoner og avdelinger, er sentrale momenter i arbeidet med kvalitet. Alle ansatte må få tilbud om systematisk opplæring både i jobbrelevante forhold og i metoder, teknikker og systemer for kvalitetsutvikling og kvalitetssikring.

Medarbeidertilfredshet i alle tiltak – en arbeidsmiljøundersøkelse

I samarbeid med HMS og Aust-Agder ungdomssenter gjennomførte kvalitetsrådgiver en medarbeidertilfredshetsundersøkelse. Undersøkelsen rettet seg mot både administrative, faglige og psykososiale sider ved arbeidsmiljøet på ungdomssenteret og inkluderte hele personalstaben (unntatt leder). Etter et samarbeidsmøte med personalgruppen ble det utarbeidet realistiske og klare måleindikatorer som personalet var med på å utforme. Ut fra de momentene som ble lagt frem under samarbeidsmøte som rettet seg blant annet mot trivsel, samarbeid og kommunikasjon, veiledning og kompetanseutvikling samt forslag til forbedringer utarbeidet kvalitetsrådgiver et skjema med 36 påstander delt inn i 3 underkategorier med 6 svarmuligheter på en skala fra 0 – 10

Den Kafka'ske virkeligheten...

Foran loven står en dørvakt...en mann fra landet kommer og spør om å få bli sluppet inn til loven. Dørvakten sier at han ikke må få komme inn nå...mannen spør om han får lov å komme inn senere. Muligens, men ikke nå. Prøv om du kan komme inn uten min tillatelse! Men jeg skal se deg noe jeg er den laveste dørvakten. I hver hall er det en. Den ene mektigere enn den andre. Mannen bestemmer seg for å vente til han er gitt tillatelse til å komme inn...Dørvakten gir ham en stol og lar ham få sitte ved siden av døren.....Til slutt blir øynene hans sløret: Men han oppfatter i mørket en lysstripe som kommer fra innsiden av døren. Han kommer ikke til å leve stort lenger nå...han gjør tegn til dørvakten....Alle har bruk for loven.....så hvorfor er det slik at i alle disse årene er det bare jeg som har spurt om å få komme inn?? – Ingen andre kunne komme inn her, fordi denne døren var ment bare for deg!! Jeg går og lukker den nå.....”

Noe av det som aller mest truer personer og systemer er makt hierarkiene og roller som indirekte definerer noen som mer person enn andre. Det betyr at bare noens synspunkter blir vedtatt og lyttet til, og at store grupper blir utsatt for en eller annen form for sensur og urett. Hvis det er vanskelig for medarbeidere både å få gehør for og å uttrykke det personlige, egne erfaringer og meninger, vil det ha konsekvenser for utviklingen av organisasjonen og for tenkning om brukernes rettigheter. Om det videre er slik at de mellommenneskelige relasjonene, virksomhetens indre struktur forsetter å skape avstand, fremmedgjøring og mindreverd, frustrasjon og utbrenthet hos de ansatte, da er det en realitet som hindrer virksomheten å jobbe med oppgavene som skal løses.

Mangel på ærlige og varige personlige relasjoner produserer negativ livskvalitet hos mange av våre medarbeidere. Menneskers grunnleggende behov er ikke materielle goder eller sosial status, men det å bli sett som person, verdsatt, respektert og rettferdig behandlet. Alle ansatte har behov for interesse og oppmerksomhet omkring seg selv som person noe som vil føre til å selv være i stand til å kunne møte andre på den samme måten.

Kvalitet i ledelse – forsøk på en deskriptiv oppsummering av

tiltakens ledelse knyttet opp mot CAF's mulige indikatorer på konstruktiv handling

”En merker det med det samme en kommer innenfor døren i en bedrift. Det er noe med atmosfæren som møter en. Det har å gjøre med hvordan mennesker behandles, forholdet til kunder og klienter og tonen de ansatte i mellom. Og det blir klarere og klarer så snart en lærer en organisasjon bedre å kjenne. Lederen uttrykker de samme visjonene og de samme målene... .. for resultatene er ofte like sterke som organisasjonskulturen som preger bedriften”. (Professor Torger Reve; Busch, Vanebo:”Organisasjon, ledelse og motivasjon”, Tano)

Fylkesbarnevernssjef og kvalitetsrådgiver deltar på to ordinære personalmøter i hvert tiltak (vår- og høstsemester) som observatører. Etter besøket utarbeides en KIL-rapport ut fra noen faste oppsatte kriterier. Standardisert mal for rapporten har blitt utarbeidet av kvalitetsrådgiver i samarbeid med fylkesbarnevernssjefen og ledergruppen. Rapporten oversendes til tiltakets ledelse som under to oppfølgingsmøter sammen med fylkesbarnevernssjefen drøfter rapporten generelt og enkelte punkter spesielt. Med utgangspunkt i ledelsens og fylkesbarnevernssjefens vurderinger utarbeides i felleskap et forbedringsprotokoll som konkretiserer forslag til forbedringer. Oppsatte mål og forbedringer følges opp spesielt i den kommende perioden og vurderes under neste KIL-besøket.

Hovedmål med KIL-besøkene er å bidra til å skape et arbeidsklima der alle ansatte stimuleres til å finne mening med arbeidet sitt. Fokuset skal rettes mot å tilrettelegge et arbeidsmiljø for alle ansatte slik at det kan skapes utvikling, forbedring og modning hos barn og ungdom. Samarbeidsdialogen i oppfølgingsmøtene skal motivere, inspirere og støtte ledelsen på tiltak i dens samlede arbeid og med å samordne, planlegge, utvikle og anvende menneskelige ressurser.

Fylkesbarnevernet ser på KIL-besøkene som en kontinuerlig prosess og har som mål å sette søkelyset på to sentrale momenter for å forbedre den påbegynte prosessen. På den ene siden rettes oppmerksomheten mot strukturerende faktorer, eksempelvis møtestruktur, planlegging, hensiktsmessige prioriteringer og vurderinger, beslutningsprosesser og informasjonsformidling samtidig som man på den andre siden vektlegger relasjonelle, stimulerende og støttende faktorer som eksempelvis deltagelse, involvering, klima og kultur, team, partnerskap og nettverk.

Den Kafka'ske virkeligheten

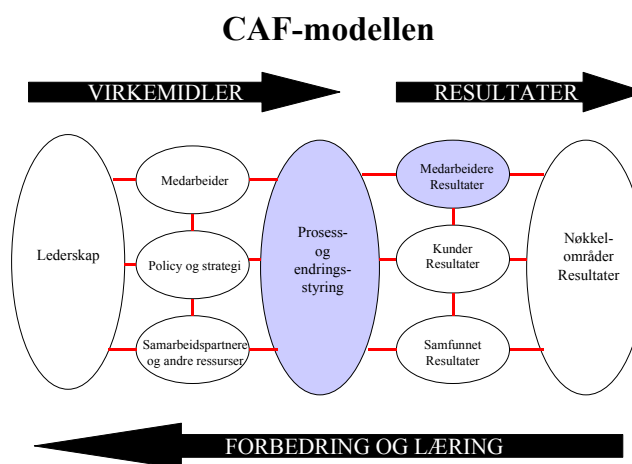
”K. skjønnte meget godt at det var hans plikt å gripe kniven og bore den i seg selv. Men han gjorde det ikke: Isteden snudde han på hodet og så opp på øverste etasje i huset rett overfor steinbruddet.... Akkurat i det øyeblikket fløy et vindu opp. Og den utydelige silhuetten av et menneske bøyde seg langt utover og strakte hendene enda lenger ut. Hvem var det? En venn? En som følte med? En som ville hjelpe? Var hjelp fortsatt mulig? Var det innvendinger man hadde glemt? Det var det sikkert.....”

Den gode organisasjonen for alle ansatte eksisterer først når virksomheten ikke fremmer avhengighet og den enkelte ikke oppmuntres til eller presses til å utføre arbeidsoppgavene etter fastlåste rutiner som ikke er hensiktsmessig lenger. Medarbeidere som

mister sin kreative frihet er underordnede som på grunn av virksomhetens forskjellige ordninger, regelmenter og systemer holdes mer eller mindre permanent i stagnasjon, fratatt valgmuligheter. En svært sannsynlig konsekvens av dette er at de ansatte vil føle seg psykisk lammet, føler forventningspress om tilpassning, kjenner avmakt, hjelpeløshet og håpløshet.

Prosess og endringsstyring

- styre og sikre prosessene
- gjennomføre systematiske prosjektvurderinger
- planlegge og styre endring
- iversette endringsprosesser
- mobilisere og kvalifisere ansatte for endringsprosesser

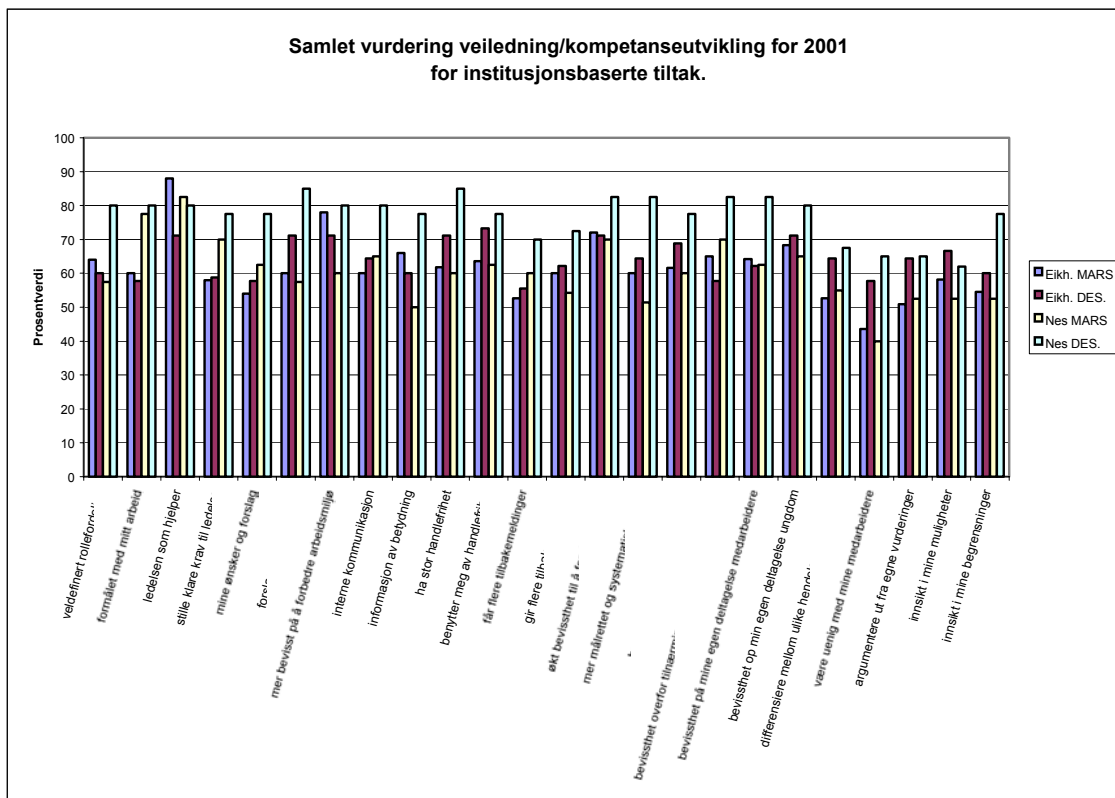

Modellen fokuserer på hvordan organisasjonen utformer, styrer og forbedrer prosessene sine for å støtte politikken og strategien til å skape økt verdi for brukere og medarbeidere. Prosessbegrepet forstås her som en forandringsrekke der aksjoner og reaksjoner utløses. En hver inngripen gir en eller annen form for reaksjon.

I arbeidet med de gode faglige prosesser og endringsstyring vil ledelse og medarbeidere ofte bli konfrontert med til dels grunnleggende spørsmål. Eksempelvis kan det handle om hvordan bygge opp og organisere organisasjonen slik at dets strukturer, roller og grenser aktivt understreker muligheter for utvikling for barn/ungdom og deres familier og ikke hindrer eller begrenser forandringer. Videre må medarbeiderne ta stilling til hvordan man skal etablere indre sammenhenger mellom organisasjonens forskjellige delsystemer for eksempel mellom ledelse, ansatte, barn/ungdom og deres familier i forhold til organisasjonens primære oppgave, som skal løses. Ikke minst vil det være helt avgjørende å skape et menneskelig arbeidsmiljø, som bekjemper institusjonaliserende og fremmedgjørende tendenser i miljøet og som fremmer den enkeltes personlige autoritet og kompetanse. Slike problemstillinger kan i seg selv ikke løses, men må inkluderes i et fortløpende utviklingsarbeid med alle organisatoriske og terapeutiske prosesser.

Egenvurdering for veilednings- og kompetanseutviklingsprogram for institusjonsbaserte tiltak.

Fylkesbarnevernet innledet et veiledningssamarbeid mellom to langtidstiltak for ungdom og et lokalt veilederteam. I oppstart av samarbeidet valgte begge tiltak å inngå i ett prosessveiledningsforløp for deretter å videreføre samarbeidet med å arbeide med metoder av både teoretisk og praktisk karakter (faglig veiledning en gang i måned).

Etter avsluttet prosessveiledning ble det satt ned en egenvurderingsgruppe bestående av tiltakenes ledelse, representanter fra begge personalgruppene, veiledningsteamet og fylkesbarnevernets kvalitetsrådgiver. Under egenvurderings-/oppsummeringsmøtet ble innledningsvis bakgrunnen for og formålet med vurderingsprosessen avklart.

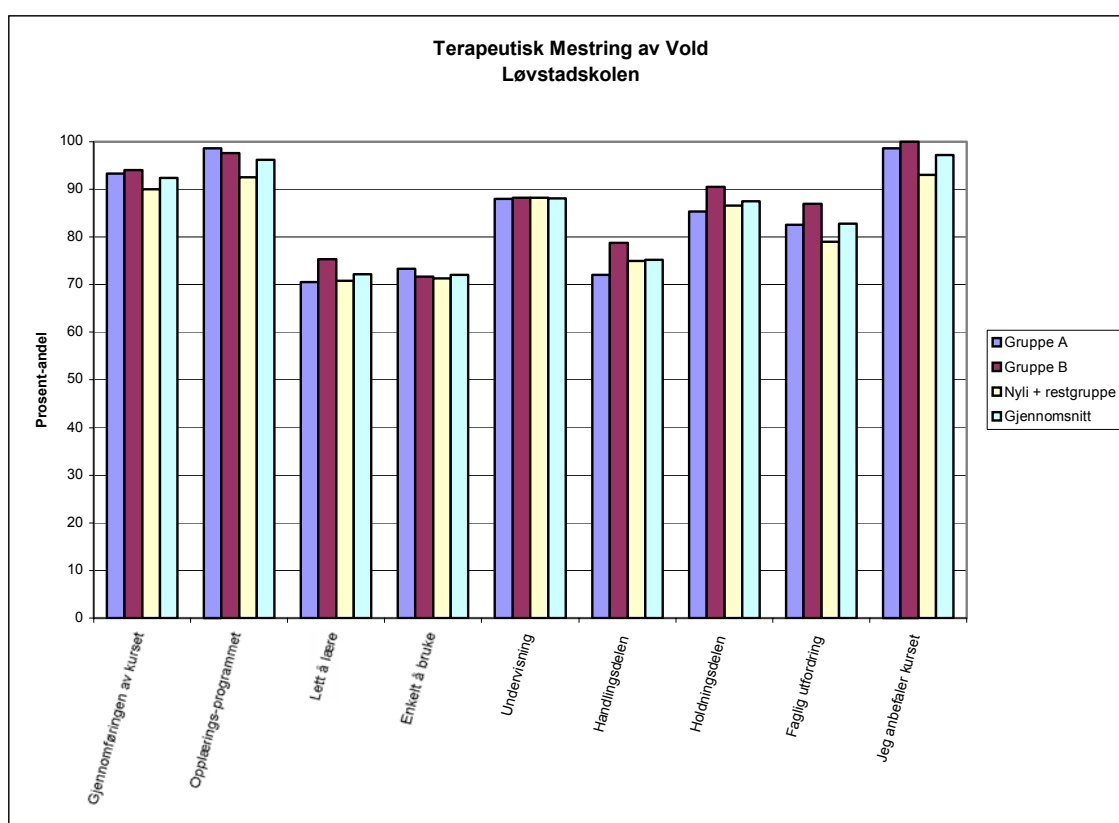
Veiledningsteamets rapport fra prosessveiledning ble presentert og gjennomgått. I tillegg ble resultatene fra egenvurderingsskjema lagt frem. Ut fra en felles vurdering av foreliggende dokumentasjon og drøfting av ulike problemstillinger knyttet til veiledningsoppdraget og måloppnåelse, fastsatte egenvurderingsgruppen rammene for det videre samarbeidet mellom veiledningsteamet og tiltakene for faglig løpende veiledning av

tiltakenes arbeid med enkeltungdom. Veiledningsprosessen ble på nytt vurdert med utgangspunkt i medarbeidernes grad av tilfredshet gjennomført etter prosessveiledningsdelen (våren) sett i forhold til målingene gjennomført med tanke på den løpende faglige veiledning i tiltakene (høsten).

**Egenvurdering av opplæringsprogram for alle ansatte i fylkesbanevernet
”Terapeutisk mestring av vold”.**

Å kunne forebygge aggresjon og vold, dempe angst og få bedre forståelse mellom barn/ungdom og medarbeidere vil gjøre hverdagen bedre for alle.

av tiltakenes personalgruppene); TMV er et totalkonsept for voldsproblematikk som omfatter forståelse, forebygging, håndtering, oppfølging og behandling av vold og trusler om vold. Grunnkurset vil bli fulgt opp av et oppfølgingskurs for hver gruppe samt et supervisjonskurs for TMV ombud (2 ansatte per tiltak) med spesielt tilpasset hjelp og oppfølging av TMV-gruppene.

Avslutning

Arbeidet med å utvikle kvalitet i fylkesbarnevernet, må ut fra mine erfaringer bygge på den forutsetning at ledelsen stimulerer krefter og prosesser i organisasjonen som gir medarbeiderne mulighet til å jobbe med oppgavene. I et slikt perspektiv vil kvalitetsutvikling og kvalitetssikring bety utvikling av sikring av ledelse. Når jeg i tillegg har valgt å se slike problemstillinger i lys av Kafkas roman, er det på den ene siden fordi ”Prosesen” særlig kan forbindes med det ansiktsløse byråkratiske systemet og fordi romanen tar for seg anonymiteten og ugjennomtrengeligheten i offentlige etater. Samtidig henger det på en annen siden sammen med egne opplevelser og erfaringer med holdninger som hindrer kommunikasjon, rettferdighet og et konstruktivt samarbeid. En av de mest utbredte holdninger ved siden av lydighet er maktarrogansen, det å være maktutøver kan virke usunt på mange. Veien ut av det går alltid gjennom forbedrede personlige relasjoner, mer selvinnsikt og åpenhet og bevissthet om kompleksiteten samtidig som utfordringer erkjennes og bearbeides.

Det er mange ulike kvalitetsmodeller på markedet. CAF-modellen retter fokus på innhold og ulike prosesser og virksomhetens både eksterne og interne relasjoner. Ut fra et dynamisk kvalitetutviklingsperspektiv og med tanke på å motarbeide den Kafka’ske virkeligheten hjelper det imidlertid lite å innføre ”mekaniske kvalitetssikringsrutiner” som ikke bearbeides i et lys av en systemisk og dynamisk tenkning, og det foreligger alltid en fare når teknikk og modellen blir viktigere enn innholdet i ledelsen.

Kvaliteten ligger aldri i systemet, regelverk eller ideologiene. Organisasjonen verken skal eller bør garantere den. Kvalitet ligger i de mellommenneskelige, personlige forholdene, bare der kan den realiseres.

”Alle tenker på å forandre menneskeheten,
men ingen tenker på å forandre seg selv.”

Leo Tolstoj

Litteratur

Bunkholdt, Vigdis; Larsen, Erik: ” Metodisk barnevernarbeid ” – Tano

The Common Assessment Framework – CAF; en kvalitetsmodell for offentlig sektor –
Arbeids- og administrasjonsdepartementet 2002

European Foundation for Quality Management – EFQM-Modellen for virksomhetsutvikling –
NFKL 2000

Kafka Franz:” Prosessen”

NOU 2000:12 ” Barnevernet i Norge ” – Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til
reformer

Nørgaard Madsen, Ole; Carrson, Ricci; Juul Fjeldgaard, Claus & Døssing Sørensen, Kim: “
Kvalitet – Fornyelse ved måling i offentlig virksomhet.”

Sosial- og helsedepartementet og Statens Helsetilsyn: ” Nasjonal strategi for kvalitetsutvikling
i helsetjenesten.”

Steen Christensen, Jørgen og Larsen, Erik: ” Dynamisk kvalitetsutvikling & Mekanisk
kvalitetssikring ” – SIR gruppen

” Ständigt vidare”, ett arbetshäfte för ständiga förbättringer

Tidsskrift for sosialarbeidere i Norden – Nordisk Sosialt Arbeid, nr. 2 / 2000 20. årg.

Anne Halvorsen

Introducing Individual Plans and Evaluation Routines in the Child Welfare Services?

Paper lagt fram på : 20:e Nordiska Socialhögskolekonferensen i Helsinki 16. – 18. August 2003

Public welfare and service sector undergo changes, in Norway as in the rest of the Western world. Two main features in this development are an increasing emphasis on participation from users and an increasing use of evaluation. In this paper we present and discuss the implementation of evaluation routines and tools in the child welfare service in a Norwegian local government. The project is defined as a test project which comprises the development of standardised formulas for the individual plans that are required by the Child Welfare Act of 1992, and of evaluation tools and routines to ensure client participation. One of the underlying ideas is that actors involved in the individual cases/plans, should be given the opportunity to voice their views about the quality and results of the work of the child welfare service. Not unexpectedly this is controversial among child welfare staff.

Introduction

Public sector is undergoing change, in Norway as in the rest of the Western world. It is among other factors characterised by increased emphasis on goals and cost efficiency, performance measurement and evaluation, user preferences and participation and the delegation of authority (and responsibility) both to management and to the individual service provider. Leading theories on leadership and public management (NPM, Managerialism) partly causes and partly encourages or supports this development. Perhaps is it also motivated by leading principles in theories on social work, in so far as it emphasises empowerment and the clients partaking in the solution of her or his problems. However, opinions on how user participation and evaluation could or should take place differ. There is no agreement on which parts of the public sector or which aspects of public services that are suitable for participation and

evaluation. And there are discussions about which groups should be given influence and whether (all) users actually will benefit from participation.

The project presented here concerns the municipal child welfare service in Kristiansand a town of 70 000 inhabitants, which is a rather large municipality in Norway. The project involves the implementation of standard formulas for individual plans (IP) and the development of evaluation tools and routines (hereafter referred to as "the IP and evaluation" or IPE project). Although the Child Welfare Act of 1992 states that each child taken under care by the child welfare authorities should have an IP, experience shows that this is by far the case. Either an IP is not drawn up or they are insufficient or simply not used when prepared. A recent report from the Office of the Auditor general showed that this is the case in many Norwegian municipalities⁴. Both managers and professionals in the child welfare service have asked for standard forms for IPs and guidelines on how to formulate, use and follow up an IP. The child welfare authorities of this town had long planned to improve their use of IPs.

The background of the evaluation part of the project is somewhat different. The IPE-project is an integral part of a larger evaluation project. The latter is a triennial project with a more general title and objective in so far as the subject of the project is "evaluation in the child welfare sector". The project is a joint venture between researchers and practitioners, and is aimed at collaboration for the mutual benefit of the involved parties. The concrete content of the project, of which the IPE-project is one part, is the result of a process where both practitioners and researchers have taken part. And the establishment of the larger evaluation project gave the child welfare authorities in this town an opportunity to engage external competence in their planned IP-project, and to combine it with the development of a system for internal evaluation.

While the professionals and street-level social workers in the child welfare service fronted the need for improved IPs, management mainly promoted the development of evaluation routines and tools. It is fair to add though, that the child welfare professions also were eager to evaluate their work systematically.

The IPE project is defined as a test project. It is divided into three main phases; a planning and preparation phase, a test period of one year and then the project will conclude

---

⁴ <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=54185>

after a thorough review. The planning phase was accomplished early this spring, and we are now in the early stages of the test period. The review will take place in spring 2004. After that the use of IPs and evaluation tools hopefully will be routine and considered useful working methods both by management and professionals. The project involves change in working methods, procedures and routines. It includes introducing systematic evaluation and user participation in evaluation, which is new to the child welfare service of this town.

Going from planning to implementation is a crucial stage in any project. The implementation of new working methods, or one might add introducing any novelty into an organisation involves change, and change usually means uncertainty and unpredictability (Jacobsen og Thorsvik 1997, Nylehn 1997, Pollitt and Bouckaert 2000). That change will evoke resistance must be expected, hence we have taken some measures in the IPE project to meet and handle frustration and resistance. Despite this we know that unforeseen problems, conflicts as well as trivialities, will arise. Dismantling old habits, methods of work, routines and tools for new ones will inevitably threaten to render competence acquired through years of training and practice useless. It will also intrude on well-oiled networks of collaboration and information sharing.

Short outline of the child welfare service of Kristiansand

The child welfare service in question is divided into six units; one unit dealing with investigation of reports about children in need, three district units responsible for assistance to families and emergency actions, one unit in charge of children in foster and institutional care and a development unit. The units in all employ 80 people encompassing professionals, managers and mercantile personnel⁵.

The development unit is in charge of the IPE-project, and it primarily concerns the activity of the three district units. The other two units will be affected though; directly so because they will be included in the project successively, and indirectly because the way one chooses to work or change work process in one unit inevitably influences other coadjutant units.

---

⁵ Service providers in the child welfare sector are here considered a profession, and the terms professionals, social workers, staff and personnel will be used when referring to this group in this paper. For discussions about the definition of professions and semi-professions see e.g. Abbott (1988) and Erichsen (1996).

The objectives of the IPE-project

The main objective of the IPE-project is to develop instruments and routines for systematic evaluation, which subsequently will constitute the basis for organisational learning. The system developed so far primarily secures the collection of data and the use of these data within the scope of each case. It also provides data for statistical analyses and reports. It remains to develop additional arenas for internal learning, where evaluation results actually are used as basis for discussions on how to improve practice on an organisational level. This will, however not be commented further here, our prime concern at this moment is to implement the new system. Organisational learning in this respect will only be possible if the system is successfully implemented. Hence the immediate goal is to develop a standard IP and evaluation routines that meet the needs and requirements of the organisation (and the legislation), and that are in line with its culture and ideological foundation.

The planning process

Knowing that the success of the project depends on how the people who constitute the organisation accept the changes it will bring about, the guiding principles of the project process are participation and transparency. In this section we will give an outline of how we have been working during the planning process and our experiences so far.

Shortly after the decision to start the project was taken, a working group (WG) was established. The WG is composed of one representative from each of the three district units, two advisers from the development unit and an external researcher (together these three may be regarded project leaders). The director of the child welfare service has followed and supported the project through informal information exchange and in formal meetings. The group, who has now designed the new IPE-system (tools, routines and procedures), will follow the project through implementation and carry out the evaluation of it after the one-year test-period. The internal members of the WG are also expected to act as mediators between the group/project and other staff that are not directly involved in the design of the project. They are advised to communicate to their colleagues what has been discussed and eventually agreed upon in the WG, and to pass on any questions or comments from the colleagues to the group. Furthermore, they will be their colleagues' consultants during the implementation process.

Designing the IPE-system has involved defining its content, shape/layout and procedure i.e. finding the best possible answers to questions like:

- What information is needed in an IP and what questions should be asked in an evaluation?
- What status should the IP have (a binding contract or simply a working plan?) and what about the evaluation (obligatory or elective)?
- What is the best lay-out?
- How will the IPE tools and routines influence interaction between the individual social workers and their clients, or the established practices and working methods of the organisation?
- What alterations are necessary to make the IPE-system fit in with the organisation?
- Which measures should be taken to ensure implementation?

From December 2002 to March 2003 the WG has worked intensively with forms and questionnaires, check lists, routine instructions and guides. The most difficult and time-consuming task for the group has been to work out how the IPE-system should fit in with the organisation and plan how to implement it.

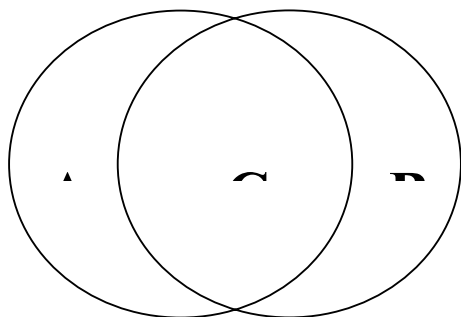
A short outline of the IPE-system

Evaluation is by no means new to the child welfare services. The social workers constantly evaluate their clients and the progress in individual cases, and social workers evaluate their work through systems of coaching from colleagues as well as from leaders. But this evaluation is only documented to some degree in individual case journals, and it is seldom reported to partners external to the individual case or made available for systematic analysis and research.

One leading principle in the IPE-project has been to value and build on existing practices and not to change and disturb the organisation more than necessary. It is for example common practice in most cases to gather the different parties involved in a single child's life situation to an evaluation meeting every three or six months. In these meetings the social worker in charge of a case evaluates the progress of it together with the child (depending on the age of the child), the parents and other actors involved such as school or nursery

personnel. From now on an evaluation meeting is made obligatory each six months (or so), and the qualitative evaluation performed in the meeting will be documented in an evaluation report which is standardised to some extent (this is done to secure data for research purposes). In addition to this the participants in the meeting are asked to fill in a questionnaire (if any party or important actor in the case is not present at the meeting, the questionnaire will be sent by post).

In this way we further the existing practice of evaluation meetings (A in the figure to the left), but add the systematic collection of both qualitative and quantitative data to it (C) and the formal participation of users and other partners in the evaluation (B). The social worker is responsible for carrying out the evaluation. It is

also up to them to decide which children who is able to take active part in the evaluation of their own case, and which of the remaining actors in a case that should be involved in the evaluation. Professional discretion is an essential part of social work (Abbott 1988). When we introduce an IPE-system we should continue to value this competence, especially when we wish to build flexible and "caring" organisations.

Not unexpectedly there has been some resistance against the project. One of the questions that were raised from the opponents was about the purpose of the project. They suspected that one motive was to enhance control and steering from their managers. Referring to the discussion later in this paper, they may have a point. Since this project started the city management of this town has instructed all the remaining sectors to introduce user participation in quality assessment. And one reason for this is probably that top leaders need this information to be able to control and steer the use of funds. The IPE-project will also provide data that are needed by the leaders (political and administrative) for this purpose. But the prime purpose of the IPE-project is to establish an empirical and systematic data bank that will serve as a basis for reflection, learning and development – both for the individual social worker and for the organisation as a whole. Hence, the IPE-system must give information on different levels.

The individual social worker will need detailed, many-faceted and qualitative information about identifiable children or cases. For documentation purposes the child welfare service needs quantitative data, and for learning purposes both quantitative and qualitative, yet anonymised information. The IPE-system will generate data for both purposes. And the evaluation will give data about the progress and the success or usefulness of the measures taken in each case, and of how the involved partners appreciate the performance of and co-operation with the child protection service.

The social worker that is in charge of a case will be the first to receive the filled-in questionnaires from users and partners. She will primarily use this information for her own purposes and learning, and she or her leader may take initiative to use it in coaching. She will remove any information that makes her or the child/case involved recognisable before it is forwarded to registration and statistical analysis. Extensive anonymised qualitative data will then be available for research and method and quality development purposes. Quantitative and standardised data are gathered for the same reasons, but they are also for external use.

This is illustrated in the table below.

	Open-ended questions about an identifiable case	Standard questions, for generalisation
The progress of the case	Qualitative information for internal use	Quantitative information for external use
The performance of the child welfare service	Qualitative information for internal use	Quantitative information for external use

Some of the questions in the evaluation are standardised and posed to all involved parties. In this way we can map how users and partners assess the quality of the child welfare service according to some specific parameters⁶, we can compare across units and see how things develop over time. These data will balance the information that is already reported from the child welfare service, such as number of employees, cases per social worker, and complaints and of course performance on economic parameters. Hopefully it will contribute to a more nuanced picture of the child welfare sector.

---

⁶ The parameters are co-operation, information, user-participation, respect, reliability and progress/results.

Evaluation is a core element in quality assessment and development. By establishing the IPE-system the child welfare service of Kristiansand, has prepared the ground for systematic quality development. The next step is to establish arenas for organisational learning. These will then supplement existing arenas, which are mainly limited to personal or team coaching.

The next phase – uncertainty

At this stage in the project, we enter a critical phase, namely the implementation of the IPE-system - tools, forms, procedures and methods. We have been careful to point out that the project is still a development project. Whether the project is successful or not will not be decided until next year. The difference from earlier stages is that from now on each and all in the organisation will be involved in the development process. The success of the project will be decided by the joint effort of all employed in the child welfare department, professionals, management and mercantile staff.

The further development of the project will happen through the application of the methods and procedures. By trying them out in practice their inefficiencies and shortcomings will unveil, and hopefully we will be able to find better solutions when we see how they actually work when shifted from sketchbook to organisation. The staff is prepared for a period that will be challenging and set their patience on trial, and they are advised to direct whatever questions and frustrations they have to those in charge of the project. The same goes for suggestions on how to improve the project.

To follow up the project several measures are taken. The advisers form the development unit and the researcher will visit each of the three district units of the child welfare service in their regular staff meetings once a month. The director of the child welfare service has a meeting with his middle managers every Monday morning to exchange information and to discuss issues of common interest. The advisers leading the IPE project will attend this meeting on a regular basis. From now on the progress of the IPE project will be on the agenda of these meetings once every month. The researcher will attend the meeting

on these occasions, both in order to discuss the project and to gather data on how the project is progressing⁷.

In addition to the advisers and the researcher regularly attending meetings, the working group will meet once each quarter of the year as a minimum. As mentioned earlier the district units have one representative each in the working group. During the implementation and test period the working group will be extended to include one trade union representative.

The purpose of this follow-up routine is of course to address questions and problems as they come, but it is also to signal that the *development* project is still ongoing. The underlying message is that from now on everybody has a role to play in the further development and a responsibility to ensure that the IPs and evaluations routines are put into use. Putting it on the agenda on a regular basis in formal meetings also signals that this reform is given first priority in the organisation.

What do we know about change in organisations?

We have stated that in the coming phase of the project we will face challenges. The challenges will be of two categories; the first are technical challenges, i.e. challenges concerning the design and use of tools, and on how to follow routines and procedures. The other kind of challenges is perhaps more difficult to deal with, and concerns the mentality of individuals and the culture of the organisation and the resistance that is a result of the change process itself. Some resistance has already come to the surface in the planning phase. When it became known that the project involved that the clients and the agencies co-operating with the child welfare service should evaluate the activities and achievements of the child welfare units, the social workers in one of the units forwarded a letter of protest. As project leaders we welcomed the protest. We knew resistance was inevitable and preferred to have it out in the open at an early stage of the project. The protest resulted in some minor changes in how the questionnaires were designed and some of the questions formulated. In stead of asking the clients to judge the individual child welfare worker they will be asked to give their opinion on

---

⁷ The role of the researcher in this project is dual, she takes part in the project as a consultant and adviser/guide as well as a researcher. This double role is not uncommon, and is discussed for example in literature on action

the result and quality of the co-operation with the child welfare service as such. This incident may serve as an example of resistance rooted in the insecurity brought about by the reform project.

Literature on organisations and organisational change generally treat opposition as (an integral) part of any change process (Levin og Klev 2002, Busch et. al.1999, Nadler and Tushman 1990, Schein 1987, Nylehn 1997, Jacobsen og Thorsvik 1999). The basic nature of an organisation (as any other social structure) is stability (without stability, no structure). Its logic is inertia; an inclination to cement routines and concepts. Resistance may well be rational because changes are not always for the good, and even if they lead to improvements in some areas they may have dysfunctional effects on others. Employees that have specialised and developed successful working methods may find that the content of their job will be altered or that they will be moved to units or tasks where their specialised skills are less appreciated or not needed at all. Sometimes changes are carried through for the sake of the change itself, which one can suspect is the case when organisational novelties sweeps the country. But certainly change will be opposed not only on rational grounds.

The tendency to oppose to change is not restricted to organisational reforms in professional and working life. The need and search for stability and security is most likely a basic human feature. Life in general is based on stability. We would not be able to interact with each other and form societies unless we knew that the world would present itself in pretty much the same way each morning and unless we knew what to expect from other people (Berger and Luckmann 1967).

The reform process that goes on in the public sector, have been described as a means to reduce the influence and autonomy of professions (Sehested og Ejersbo1998, Nylehn 2002, Pollitt 1993, Pollitt and Bouckaert 2000, Broadbent and Laughlin 1997, Du Gay and Salaman 1992). It has also been described as a cultural change where managers have gain influence over the professions and re-introduced Scientific Management in new wrapping (Yeatman 1987). One way to reduce the influence of the professions that dominate public welfare, has been to introduce user participation and evaluation. The underlying assumption is that the users' participation in the evaluation of the activity and quality of public service agencies will

---

research (Tiller 2000, Westlander 2000) and evaluation (House and Howe 1999, Patton 2002, Baklien 1985, Weiss 1998)

weaken autonomy of the professions. Thus, through evaluation and user participation politicians and management gain access to and obtain better control over professions (Sandoff and Norén 2002). On this background one should surely expect the professions of the public welfare service to oppose reforms.

Lipsky (1980) has described the role of the frontline professionals and workers in public services as a dual role. The street-level bureaucrat, in Lipsky's terminology, shall take care of her client's needs and fulfil the mandate she is given as a professional and public bureaucrat. These considerations may very well come in conflict, and typically the goals of public agencies are vague and internally inconsistent. Her situation is therefore best described as one of constant dilemmas, and Lipsky has depicted how the street-level bureaucrats apply different strategies to handle their role. By doing this they have a substantial influence on the performance of the organisation and on the results of social policy, - and on whether a change will be successful or not.

The bureaucracy of the Scandinavian welfare state has been characterised by tight coupling between management and professional work in so far as the professions have dominated in both (Sehested og Ejersbo 1998). The low level of conflict has then been seen as a consequence of this. The question is whether the reforms and changes that are currently taking place in the public sector, will lead to loose coupling or even de-coupling. As Sehested and Ejersbo (1998) point out, one possible consequence of de-coupling is a higher level of conflict in the public services, primarily between managers and service workers. If this is the case, the risk of failure in change efforts is plausible, especially when initiated by management. The implicit story here is that it is hard to carry out changes, and that success depends on how changes are initiated and met by practitioners.

Pollitt and Bouckaert (2000) agree that the implementation phase is crucial, and shows that one reason for this is that individual reforms may contradict other reforms carried through at the same time. This may well be the case for the IPE-project. One of the characteristics of the public sector of today is that it is constantly undergoing change. At the time of the IPE-project, a major re-organisation was taking place in the child welfare service in question. Whether this will be to the advantage or disadvantage of the IPE-project is hard to tell. We have already seen that the IPE-project questions the division of work between two units of the

child welfare service⁸, a division that was considered favourable by the initiators of the re-organisation process. Anyhow, as Pollitt and Bouckaert (2000) maintain, reforms are launched and they frequently make an impact. But it is difficult to know what the full impact will be beforehand.

Change strategies

The planning of a reform rests on the assumption that it is possible to change structures and cultures in organisations through rational decision-making. Knowing that man is not (always) rational, much literature on organisational change concerns how to overcome resistance. The change strategy of the IPE-project is to a large extent in line with the Organisation Development tradition, with the planning and motivation phase followed by implementation and then the evaluation and consolidation phase (Jacobsen 1997). This tradition has been criticised for not taking into account that most organisations experience conflicts from time to time. We have already seen that there are conflicting interests in the IPE-project; frontline personnel have opposed the idea of being measured and they have questioned the purpose of the project. They fear that one underlying premise of the project is that leaders now will be able to keep a more narrow control with their subordinates. Or, if not so, that increased control is a likely consequence of the project. Our change strategy has also been, as shown earlier in this paper, to take a bottom-up perspective. Front line personnel have worked together with the development unit and they have been advised to speak openly about the project, the process and the discussions related to it, - and to invite colleagues to give their opinion.

The strategy behind the project may be seen as both anticipatory and reactive (Nadler and Tushman 1990, Busch et. al 1999). It classifies as reactive in so far as it can be seen as a direct, although extremely overdue response to the requirements of the Child Welfare Act of 1992. The idea behind the project was however also to anticipate any demands from the city management to measure performances and document results. Initiating the IPE-project was one way to take control over the design of the new systems, tools and routines. According to Nadler and Tushman (1990) it is also a strategic change in so far as it is supposed to have an impact on the whole organisation: structure, processes, people and values.

---

⁸ The question concerned which unit should have the authority to decide what type of intervention to effectuate

Literature:

- Abbott, Andrew (1988): *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Baklilen, Bergljot (1985): "Evalueringsforskeren mellom barken og veden". *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 26, 457-475.
- Berger, Peter L. and Thomas Luckmann (1967): *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Broadbent, Jane and Richard Laughlin (1997): "'Accounting logic' and controlling professionals. The case of public sector." I Broadbent, Jane, Michael Dietrich and Jennifer Roberts (ed.): *The End of Professions? The restructuring of professional work*. London: Routledge.
- Busch, Tor, Erik Johnsen og Jan Ole Vanebo (1999): *Endringsledelse i det offentlige*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Du Gay, Paul and Graeme Salaman (1992): "The Cult(ure) of the Customer" *Journal of Management Studies*. September 1992
- Erichsen, Vibeke (1996): "Profesjonenes forhold til hverandre" i Erichsen, Vibeke (red) *Profesjonsmakt. På sporet av en helsepolitisk tradisjon*, Bergen: LOS-senteret og Tano-Aschehoug.
- Jacobsen, Dag I. og Jan Thorsvik (1997): *Hvordan organisasjoner fungerer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lipsky, Michael (1980): *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Levin, Morten og Roger Klev (2002): *Forandring som praksis. Læring og utvikling i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nadler, David A. og Michael L. Tushman (1990): "Beyond the Charismatic Leader: Leadership and Organizational Change". *California Management Review*, Vol 32, nr. 2, 77-97.
- Nylehn, Børre (2002): "Det nye arbeidslivet og de profesjonelle", kap. 6 i Støkken, A.M. og B. Nylehn (red.): *De profesjonelle. Relasjoner, identitet og utdanning*, Universitetsforlaget.
- Nylehn, Børre (1997): *Organisasjonsteori. Kritiske analyser og refleksjoner*. Kolle forlag.

---

in a child care case once a decision to intervene has been taken, the enquiry or the intervention unit?

- Patton, Michael Quinn (2002): *Qualitative Evaluation and Research Methods*. 3. utgave. California: Sage Publications
- Pollitt, Christopher (1993): *Managerialism and the public services. Cuts or cultural change in the 1990s?* Oxford: Blackwell Publishers, 2. ed.
- Pollitt, Christopher and Geert Bouckaert (2000): *Public Management Reform. A Comparative Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Sandoff, Mette og Lars Norén (2002): "När professionella normer möter kundeorientering – en studie i grundskolelärares arbetssituation." I *Nordiske organisasjonsstudier*, nr. 4, side 41-60.
- Schein, Edgar H.(1987): *Organisasjonskultur og ledelse. Er kulturendring mulig?* Oslo: Mercuri Media Forlag.
- Sehested, Karina og Niels Ejersbo (1998): "Fra sammenkobling til dekobling av ledelse og profession i den kommunale forvaltning." *Nordisk Administrativt tidsskrift* nr. 4.
- Tiller, Tom (1999): *Aksjonslæring: forskende partnerskap i skolen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Weiss, Carol H. (1998/1972): *Evaluation. Methods for studying programs and policies* 2. utgave. New Jersey: Prentice Hall.
- Westlander, Gunnela (2000): Forskarroller i varianter av aksjonsforskning. *Nordisk psykologi* vol. 52, nr. 3 s. 197-216.
- Yeatman, Anne (1987): "The concept of public management and the Australian state in the 1980s". *Australian Journal of Public Administration*, vol. XLIV, nr. 4.

Forskningsprosess - Metodiske refleksjoner

Forord

Først i dette kapitlet om forskningsprosessen i et pågående prosjekt med tittelen: Miljøarbeid med «gutter på skråplanet», kommer en kort presentasjon av metateoretisk perspektiv, dernest utgreiing av formålet med undersøkelsen og så hvordan datainnsamlingen ble lagt opp for å få det nødvendige datagrunnlaget til å utvikle den kunnskapen som denne undersøkelsen har som mål. Faglig springbrett og analysearbeidet, som også er en del av forskningsprosessen, gis ikke plass i dette kapitlet. Noen erfaringer fra intervjusamtalene om forskeren som forskningsredskap og om medrefleksjon taes med for å tydeliggjøre intervjuerens rolle som medskaper av datamaterialet. En naturlig forlengelse av drøftingen av medrefleksjon i en intervjusamtale er å avgrense forskningsintervjuet fra hjelpesamtaler. Denne rekkefølgen avspeiler bare i en viss grad rekkefølgen i deler av forskningsprosessen. I den praktiske forskningshverdagen foregår det en stadig bevegelse fram og tilbake mellom leddene i prosessen. Metateoretisk perspektiv, faglig springbrett, fenomen som utforskes, metode for datainnsamlingen og analysearbeidet interagerer og virker fremmende på hverandre.

Innledning

Dette kapitlet har fokus på deler av forskningsprosessen i en kvalitativ studie innenfor sosialt arbeid med tittelen: Miljøarbeid med "gutter på skråplanet". I forskning generelt, som i sosialt arbeid, har prosessen i arbeidet stor betydning for utbyttet. Funnene i en undersøkelse, hva den bringer av ny kunnskap om det forskningen dreier seg om, er oftest det vi retter mest oppmerksomhet mot når vi leser en forskningsrapport. For å forstå funnene er det imidlertid viktig å sette seg inn i framgangsmåten for undersøkelsen. Dette kapitlet beskriver en prosessorientert framgangsmåte som er funnet egnet til å belyse fenomener i det konkrete forskningsprosjektet. Det er særlig datainnsamlingen som fokuseres. Den delen av analysearbeidet som følger etter datainnsamlingen er ikke med i dette kapitlet.

I forskning, som i sosialt arbeid, er det ikke slik at vi arbeider etter en lineær rekkefølge. Det er snarere slik at trinnene i prosessen har en gjensidig innvirkning på hverandre. Alvesson og Skölborg sier det slik: Ett standpunkt er at først skal problemet bestemmes og deretter metoden. Et annet standpunkt er at forskningsproblem ikke kan bestemmes fritt fra epistemologiske og teoretiske utgangspunkt. Og relasjonen mellom metode og problem betraktes som et gjensidig påvirkningsforhold (Alvesson, M. og K. Skölborg 1994). Forskerens metateoretiske ståsted er på et vis et utgangspunkt for i det hele tatt å oppdage fenomen som kan utforskes. De teoretiske grunnperspektivene får metodologiske implikasjoner i forhold til alle ledd i det empiriske arbeidet. Det gjelder valg av undersøkelsesfelt, fremgangsmåte for innsamling av datamaterialet, analyse og fremstilling. Alle disse leddene i forskningsprosessen skal korrespondere med de metateoretiske perspektivene. Det er i tråd med dette standpunktet metodeopplegget for dette forskningsprosjektet er lagt opp.

Metateoretisk ståsted

Steinar Kvale beskriver to posisjoner forskeren kan innta, som ”gruvearbeider” eller som ”reisende”. For ”gruvearbeideren” ligger kunnskapen skjult som edelt metall som graves fram i dagen. Kunnskapen ligger skjult i informantenes indre som kvantifiserbare fakta, eller som essensiell mening, og det gjelder å ikke forurense metallet med for eksempel ”ledende spørsmål”. Forskerens prosedyrer foredler metallet til stadig reinere form. En annen posisjon intervjueren kan innta er som ”den reisende”, den som utforsker nye landskap og gjør nye erfaringer der hun kommer. Reisens mål er å ha en historie å fortelle når en kommer hjem. ”Gruvearbeideren ” gjenkjennes som en positivistisk, essensialistisk posisjon, mens ”den reisende” henspiller på en postmoderne, konstruksjonistisk posisjon. En viktig forskjell er at kunnskapsproduktet blir sett som ”funnet” innenfor den positivistiske tradisjonen og som ”skapt” i den konstruksjonistiske (Kvale 1997). Den aktuelle undersøkelsen som drøftes her er plassert i den sistnevnte posisjonen og for å holde oss i Steinar Kvales terminologi, betraktes den kunnskapen som produseres i intervjusituasjonene som skapt i interaksjonen mellom intervjuer og intervjuede.

Det metateoretiske ståstedet for undersøkelsen er sosialkonstruksjonisme. Kortfattet kan en si at utgangspunktet i sosialkonstruksjonistiske tilnærminger er at det finnes ulike måter å se verden på, og at oppfatningene vil være preget av eget ståsted og ulike typer kunnskap.⁹ Sosialkonstruksjonistene har konstruksjonsprosessene plassert i interaksjonen mellom mennesker. I strømmen av kommunikativ interaksjon, finner konstruksjonene og deres forhandlinger sted, de vektet relasjoner sterkere enn enkeltindivider, de tenker om konstruksjoner som noe som blir til i forhandlinger mellom varierende tolkninger av "virkeligheten" (Søndergaard 2000). Med et slikt metateoretisk perspektiv anerkjennes informantenes erfaringsbaserte kunnskap som avgjørende kilde til informasjon. Ved hjelp av de tilgjengelige historiene om det å være for eksempel unggutt, mor, far og miljøarbeider, skaper vi kontinuerlig mening med våre erfaringer.

I en kulturell sammenheng hvor det eksisterer forskjellige bilder av hvordan vi kan fremstå, skaper vi mening og vi gjør det på en personlig måte i forhandlinger med andre. *Kultur* forstås her som et bestemt system av *meningssammenhenger*, et univers av mening, som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet. Et felles system av meningssammenhenger utvikles gjennom generasjoner, og bærer med seg mer og mindre reflekterte erfaringer og forståelsesformer. Disse er først og fremst nedfelt i språket, men er også knyttet til samfunnets materielle og sosiale organiseringsformer. Dette er de "objektiviserte" symbolstrukturer som enkeltindivider møter og innskriver i. "Objektiviserte symbolstrukturer" eksisterer på mange refleksjonsnivåer, fra de innforlivde selvfølgelighetene til de dagsaktuelle debatttemaene. Lokale eller subgruppevariantene eksisterer side om side, noen ganger i et dominans- underordning- forhold, andre ganger som parallelle, likeverdige varianter. Men kultur er også "subjektiv" symbolsk fortolkning som innebærer både individets tilegnelse av mening og produksjon av mening. (Solheim, 1990). *Meningssystemene* som vi kaller kultur, og den *meningsskapende virksomhet*, som kulturens medlemmer deltar i er to sider av samme sak.

Kulturbegrepet bringer med seg en historisk forståelse samtidig som det tar opp i seg pågående sosiale prosesser og individets bestrebelser på å skape mening. Etablerte meningssystemer befestes, utfordres og endres gjennom deltakernes handlinger og samhandling. Å tenke kultur på denne måten, gir et blikk mot kulturens prosessuelle side og

---

⁹ For eksempel Berger og Luchman, 1996

for at kulturen er i stadig endring. Oppmerksomheten vendes mot *hvordan* mening skapes og får personlig og sosial betydning (Toverud m.fl., 2002). Begrepet forhandling er sentralt innenfor sosialkonstruksjonistisk tilnærming. Felles forståelse av et fenomen eller en situasjon skapes gjennom forhandlinger. Forhandling anvendes som et analytisk begrep som er egnet til å analysere prosesser der utfallet ikke er gitt (Rudie, 1984). Når forhandlingsbegrepet brukes slik, dreier det seg altså ikke nødvendigvis om at man setter seg ned og diskuterer for å komme til enighet. Men som forsker kan man ved gjennomarbeiding av datamaterialet betrakte personers handlinger og ytringer, slik de forteller om det i samtalen med forskeren, som innspill i en diskusjon om hva som er mulige og gyldige måter å forstå på. I kulturen gjøres flere måter å fremstå på tilgjengelige. Når datamaterialet gjennomgås utforskes det med henblikk på hvilke forståelsesmåter informantene gjør relevante for seg. Tilbakemeldingene til en persons innspill i det sosiale feltet er samtidig ny kilde til denne personens oppfatning av seg selv og samspillet med andre. Som vi skal se fant slike tilbakemeldinger sted i denne undersøkelsen som refleksjoner mellom forskeren og samtalepartneren i forskningssamtalene og det kan evt. også finne sted ved lesning av forskningsrapporten.

Miljøarbeidertiltaket

Barneverntiltakene med miljøarbeid som hjelpetiltak er hjemlet i Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 §4-4. 1 og 2. ledd:

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for v barnet og familie, for eksempel ved å oppnevne støttekontakt osv... På samme måte skal barneverntjenesten også søke å sette i verk tiltak som kan stimulere barnets fritidsaktivitet, eller bidra til at barnet får tilbud om utdanning eller arbeid, eller anledning til å bo utenfor hjemmet. Barneverntjenesten kan videre sette hjemmet under tilsyn ved at den oppnevner tilsynsfører for barnet.

Tiltakene skiller seg fra andre miljøarbeidertiltak som er formulert i klare program som for eksempel Multisystemisk terapi (MST) som er en modell utviklet i USA (Henggeler et. Al.1998). I det tiltaket stilles det kvalifikasjonskrav til miljøterapeutene om formell profesjonell kompetanse. De kvalifiseres ytterligere gjennom et opplæringsprogram og går inn

i en klart definert rolle. Også utenom program som MST er det en utstrakt bruk av miljøarbeidere i den kommunale barneverntjenesten, både med og uten utdanning på feltet.

Det er denne sterke satsingen på miljøarbeid overfor ungdom som er utgangspunktet for min undersøkelse. Det er interessen for å utforske hvordan arbeidet utformes, i nært samarbeid med foreldrene og ungdommene, når det ikke er klart definert i en bestemt tilnærming eller et program som ligger bak ønsket om å følge det på nært hold over et år.

Formålet med undersøkelsen

Undersøkelsen har som formål å forstå miljøarbeidernes deltakelse i utøving av omsorgsoppgaver som dreier seg om autoritetspraksis på hjemmebane og om utviklingsstøttende virksomhet i relasjon til guttene på områder utenfor hjemmet som handler om skole, arbeid og jevnaldrende. Den har også som formål å forstå ungguttene bestrebelser på å gjøre seg større, deres forståelse av hvordan de kan fremstå som unggutter i vår tid, på det sted de er plassert eller har plassert seg selv.

Til dette formålet har jeg behov for data om relasjonen unggutter og omsorgsutøvere sett både fra omsorgsutøvernes (mødre, fedre og miljøarbeidere) perspektiv og fra ungguttene perspektiv. Data som både viser hvordan omsorgsutøvere kan influere på ungguttene prosjekter med å gjøre seg større og data som viser ungguttene som noen som har aktiv innflytelse på måter å utøve omsorgsoppgaver på. Og jeg har behov for data som viser hvordan ungguttene fremstår som aktører i sine egne utviklingsprosjekter.

Agnes Andenæs gir to begrunnelser for omsorg for barn: en *omsorgsbegrunnelse* og en *utviklingsbegrunnelse*. Hun refererer til Kari Wærnes (1978) som skiller mellom omsorg som arbeid og omsorg som service. Omsorg som arbeid er et godt grep, ellers blir omsorg lett bare en følelse. Omsorg som arbeid dreier seg om å ta vare på en som ikke er i stand til å ta vare på seg selv, hjelp til å komme seg igjennom døgnet på en akseptabel måte, en døgnet-rundt omsorg. Omsorg er nødvendig fordi barn ikke kan innfri allmenne krav til sosial deltakelse, og barn tas vare på fordi de er barn. Framtidsaspektet er det essensielle ved omsorg for barn. Omsorg utformes på en slik måte at barna må overta mer og mer selv. Denne andre begrunnelsen for omsorgen kan av og til falle ut; at omsorgen skal utføres slik at barnet etter

hvert blir i stand til å ta vare på seg selv. Gjennom måten omsorgen blir utøvet på, settes barnet gradvis i stand til å innfri mer allmenne sosiale krav og forventninger, og blir gjennom dette medlem av et større sosialt fellesskap. Omsorg dreier seg om utforming av dagliglivet som peker framover for barnet og gir den nødvendige utviklingsstøtten. Utvikling handler om å tilegne seg ferdigheter og forståelse som skal til for å fungere sammen med andre i det samfunnet ungguttene lever i (Andenæs 1996a). I den andre betydningen av omsorg, den framoverlente omsorgen - den utviklingsstøttende omsorgen, er det i forhold til ungdomsgutter snakk om å bygge opp ferdigheter gjennom aktiviteter, interesser og vennskap. Dette er en støtte som bistår dem i deres bevegelse mot det mer vanlige og sosialt aksepterte.

Det er forståelse av omsorg som arbeid og omsorg som utviklingsstøtte som ligger bak valg av framgangsmåte for datainnsamlingen. Ved å tegne noen bilder av miljøarbeidernes strategier både i forhold til deltakelse i utøving av autoritetspraksis på hjemmebane og i utviklingsstøttende virksomhet i relasjon til guttene på områder utenfor hjemmet, får vi innblikk i hva slags forståelser om autoritetspraksis og utviklingsstøtte miljøarbeiderne gjør relevante for seg. Og vi får innblikk i noen forståelsesmåter om unggutter i vår tid som miljøarbeiderne gjennom sine strategier gjør tilgjengelig for guttene.

Måten å tenke om unggutter på, som noen som på forskjellig vis *gjør seg større*, kommer fra en hovedoppgave om gutter i alderen 12-14 år. Hovedoppgaven til Catharina Bjørke og Kari Gutterud (2000) inngår som et delprosjekt i prosjektet «sosial deltakelse og utvikling» i overgang fra 12- 14 åringer; «vanlige» og «vanskelige» utviklingsprosesser (Haavind og Gulbrandsen 1996). Hensikten med delprosjektet var å utvikle mer kunnskap om 12-14 årige gutter og deres bevegelse fra barn til ungdom. Fokus er på hvilken betydning problemskapende handlinger har i denne overgangsfasen. Gutter ble intervjuet over en periode på halvannet år. Ved å sette sammen alt guttene fortalte om sine aktiviteter på ulike sosiale arenaer, fant de forskjellige betydninger problemskapende handlinger har for gutter i denne alderen. Det som slår en i analysen av guttene i overgangen 12- 14 år, er hvor opptatt guttene er av *å bli større*. Forskerne har klart å holde fast på utviklingsprosessen eller bevegelsen. En sitter igjen med et inntrykk av at guttene ikke har stoppet opp som de 14 åringene de er når forskerne møter dem. Hadde vi møtt dem nå hadde de hatt noen nye historier å fortelle. Det er vanlig innenfor tradisjonell psykologi å undersøke resultater av utvikling, for eksempel hvordan en 14 åring er, tenker eller føler, til forskjell fra en 12 åring og ikke hvordan et barn beveger seg gjennom livet fra det er 12 til det er 14 år og så videre

framover i livsløpet. I et kulturpsykologisk perspektiv forstås endring og utvikling som noe som foregår gjennom hele livet. Når søkelyset settes på gjensidig skapende samspill med den sosiale konteksten vi er en del av, blir det lettere å se at vi er i endring hele livet. Det Bjørke og Gutteruds undersøkelse har lært oss om gutter i overgangen 12- 14 år, gjør at jeg tenker at deres faglige blikk; å tenke om ungdomsgutter som noen som ser ulike muligheter for å gjøre seg større, kan være fruktbart for å få grep på hvilke muligheter guttene i min undersøkelse ser i sine voksengjøringsprosjekter og hvilke *måter å være på* de gjør relevante for seg. De har beveget seg litt lenger fram i livsløpet og de har gjort mer alvorlige handlinger enn guttene i undersøkelsen til Bjørke og Gutterud. Ved å tegne noen bilder fra en periode i deres liv, vil vi kunne få noen inntrykk av måter unggutter gjør seg større på. Å ha dette utviklingsblikket, at de *gjør seg større*, på det guttene forteller, gjør det mulig å utforske hva de ser som viktig for seg i overgangen til nesten voksne, hva de forstår som noe som bidrar til å styrke motivasjonen for å ville det " riktige", hva som bidrar til å endre motivasjonen til å bevege seg i den «riktige» retningen og hva som bidrar til at motivasjonen endres lite i retning av å ville det «riktige» og sosialt aksepterte. Gjennom det de forteller vil en kunne få et inntrykk av miljøarbeidernes bidrag til at det gikk som det gikk.

Metode for innhenting av data

Jeg var opptatt av de prosesser miljøarbeidere sto midt oppe i som deltakere i guttenes og foreldrenes hverdagsliv. Hvordan virksomheten som miljøarbeiderne utøvde fant sted parallelt med mødres og fedres utøving av foreldreskap og hvordan forhandlinger pågikk om forståelse av miljøarbeideres oppgaver. Jeg var dessuten opptatt av de prosesser guttene sto midt oppe i, med foreldre, miljøarbeidere, i delkulturer (ungdomsmiljøer) og i samfunnskultur. Deres forståelse av seg selv og forandringer med dem i møtet med bilder av hva som er vanlig og sosialt akseptert, de forhandlinger og den kontekst de er en del av i sin søkende virksomhet i bevegelse mot det mer vanlige og sosialt aksepterte. Omsorgsarbeid er dynamisk, det utvikles i rommet mellom partene, og oppgaver skapes eller synliggjøres i pågående spillprosesser. Hvordan "noe" blir til en omsorgsoppgave, og hvordan dette "noe" så ivaretaes og fordeles mellom foreldre og miljøarbeidere er av interesse i en undersøkelse om miljøarbeid hjemme hos familier.

Med et teoretisk perspektiv som anerkjenner guttenes, mødrenes, fedrenes og miljøarbeidernes erfaringsbaserte kunnskap som viktig kilde til informasjon, vil undersøkelsen kunne bidra til en utvidet forståelse om ”gutter på skråplanet” og om hva miljøarbeidere kan bidra med i forhold til foreldrene og direkte i forhold til guttene. Intervjupersonenes erfaringsbaserte kunnskap kan kaste lys over hva ”gutter på skråplanet” trenger i sine bevegelser mot det mer vanlige og sosialt aksepterte.

Intervjuguide

Temaer på intervjuguiden fungerte som en operasjonalisering av spørsmålene knyttet til formålet med undersøkelsen.

Jeg hadde temaer relatert til foreldre, guttene og miljøarbeiderne som jeg ønsket belyst i intervjuene:

- I forhold til miljøarbeidere: Formaliteten rundt tiltaket. Tilgjengelighet for guttene og foreldrene. Områder i guttenes og foreldrenes liv som miljøarbeiderne forholdt seg til.
- I forhold til foreldre: Organisering av hverdagen til inntektsgivende arbeid, husholdsarbeid, egne interesser, omsorgsarbeid og utviklingsstøttende arbeid. Kontakt med privat og offentlig nettverk. Deling av oppgaver og ansvar mellom mødre, fedre og miljøarbeideren.
- I forhold til guttene: Organisering av hverdagen: skole, arbeid, eventuelle aktiviteter og jevnaldningsmiljø. Innholdet i kontakten med foreldrene og med miljøarbeideren.

Det som ble sagt ved starten av intervjuet til miljøarbeiderne var at jeg var interessert i å høre om hvordan det var å være miljøarbeider nært på guttenes og foreldrenes hverdagsliv. Hvilke områder i guttens og foreldrenes liv de forholdt seg til. Til foreldrene sa jeg at jeg var interessert i å høre om hvordan det var å være mor og far i deres hverdag. Hvilke foreldreoppgaver miljøarbeideren forholdt seg til og hva de var involvert i vedrørende sønnen. Til guttene ble det sagt at jeg var interessert i å høre hvordan de hadde det i hverdagen på skole, arbeid og i fritida: i aktiviteter og med jevnaldrende og hva miljøarbeideren deltok i.

Livsformintervjuet

I tillegg til temaene på intervjuguiden måtte jeg finne en intervjuform hvor jeg fikk informasjon som kunne belyse det jeg var interessert i. For å få innblikk i hva miljøarbeidere

gjør, hvilke områder de inngår i, både i guttenes og foreldrenes hverdagsliv, var det nødvendig med en intervjuform som legger til rette for beretninger om dagliglivet. Inspirert av Hanne Haavinds, Agnes Andenæs` og Liv Mette Gulbrandsens livsformintervjuer (Haavind 1987, Andenæs 1996b og Gulbrandsen 1998) ble en tilpasset form av denne metoden valgt fordi den tidligere har vist seg å hjelpe informantene til å ”være til stede” i sitt hverdagsliv mens samtalen pågår. I livsformintervjuet er løpende tid brukt som organiserende prinsipp for utspørringen og en ber informanten om detaljert gjennomgang av for eksempel gårsdagens handlinger, hvem som inngår i disse og hendelser og om overveielsene over disse.

Det var vanskelig i samtalen å holde fast på en bestemt dag. Men ved å la hendelser og handlingssekvenser være knyttet til morgensituasjon, fram og tilbake til skole/arbeid, middag, ettermiddag, kveld og natt, fikk jeg tak i det som vanligvis skjedde i løpet av døgnet så vel som det uvanlige. Å spørre etter hendelser i løpet av en dag, er noe konkret og ufarlig. Informanten blir ekspert. Forskeren vet ikke noe om den konkrete hverdagen. Ved å være genuint nysgjerrig kan en få tilgang på hva disse konkrete hendelsene betyr for intervjupersonene, en kan få tilgang på den subjektive forståelsen.

Livsformintervjuet gav innblikk i hvordan mødre og fedre, utformet rutiner for å få hverdagslivets oppgaver med egen jobb, husholdsarbeid og omsorg for sønnen og evt. andre barn til å henge sammen. Med oppfølgingsspørsmål forfulgte jeg mødres og fedres beskrivelse av egeninnsats, sønnens og miljøarbeiderens innsats. Jeg fikk tak i mødres og fedres tanker om sønnens bevegelse gjennom døgnet, hjemme, på skole, arbeid, i fritid med miljøarbeideren og med jevnaldrende. Gjennom samtalene med guttene hvor jeg også gikk igjennom hverdagens rutiner fra morgen til kveld, deres bevegelse gjennom døgnet, hjemme, på skole/arbeid, i fritid med miljøarbeideren og jevnaldrende, fikk jeg også innblikk i guttenes beskrivelse av mødres, fedres, miljøarbeideres og deres egen innsats. Livsformintervjuet ble også anvendt i samtalen med miljøarbeiderne ved å be dem beskrive guttenes og foreldrenes bevegelse gjennom døgnet, ut fra kunnskapen de har om det gjennom kontakten med dem. Med oppfølgingsspørsmål ble de utfordret til å fortelle om hvilke områder i guttenes og foreldrenes hverdagsliv de involverte seg i.

Ved gjennomgang av alle intervjuene før andre intervjurunde, laget jeg en "huskeliste" over temaer som fremsto som sentrale i de første samtalene og som jeg ønsket å følge opp. Jeg laget en skissemessig framstilling av handlingssekvenser og involverte aktører på et ark

som vi hadde mellom oss. Denne tegningen virket konkretiserende for situasjonen for et år siden, og gav et konkret utgangspunkt for det andre intervjuet. Jeg startet med å be informanten om å beskrive situasjonen nå. Det viste informanten at det var konkret levd liv jeg var interessert i. Intervjuet beveget seg omkring de samme temaene som i forrige samtale. Også denne gangen med døgnet igjennom (livsformintervjuet) som struktur for samtalen, med mulighet for utdyping av temaer fra forrige gang og rom for beskrivelser av forandringer..

To intervjuer med alle informantene gir et utfyllende bilde og det gir mulighet for å få tak i prosesser. Fortellingene legges opp på hverandre. Da ungdommene og de voksne utgjør hverandres hverdag og betingelser, kan jeg også se deres fortellinger i lys av hverandre. I begynnelsen eller i løpet av intervjuet passet jeg på å få innsamlet nødvendig biografiske data:

- For foreldre: Sivil status, økonomisk grunnlag, boform, avtaler med den andre forelderen.
- For guttene: Alder, skolegang, arbeid, bosted nå og tidligere; hos mor, far, evt. annet sted.
- For miljøarbeiderne: Faglig bakgrunn, erfaring, ansettelsesforhold til barneverntjenesten, annet lønnet arbeid, vedtaket som gjaldt den konkrete gutten; antall timer og mål med tiltaket.

Design

Designet for oppleggene rundt intervjuene var så ensartet som mulig og ble gjennomført i samarbeid med intervjupersonene hvor jeg også tok hensyn til deres ønsker om tid og sted for intervjuene. Mitt design var å intervju guttene og den voksne de bodde hos i deres hjem, den andre forelderen og miljøarbeiderne på mitt kontor. Slik ble det også i de fleste tilfellene. Da noen av guttene satt i varetekt eller var plassert på institusjon ved andre intervju, ble samtalen med dem gjennomført der de bodde på intervjutidspunktet. Før vi gikk i gang med intervjusamtalen gjentok jeg spørsmålet om bruk av båndopptaker, som også var med i informasjonsbrevet de hadde fått før de gav samtykket til deltakelse. Informasjonsbrevet som ble gitt til miljøarbeiderne, foreldrene og guttene tilfredsstilte de formelle kravene om informasjon som skal gi grunnlag for å samtykke til deltakelse i forskning.^{10 11}

---

¹⁰ De formelle kravene gjelder informasjon om hvem forskeren er, hensikten med undersøkelsen og hva en ønsker å snakke med dem om. Det informeres om at undersøkelsen vil bli publisert i en rapport hvor de som deltar ikke kan gjenkjennes. Et eventuelt nei til deltakelse vil ikke innvirke på kontakten med personer i hjelpeapparatet. Videre at det

Når tre aktører som står i nær kontakt med hverandre intervjues, er det viktig å opplyse ved første møtet at det som fortelles i intervjusituasjonen ikke bringes videre til de andre. Særlig en av guttene som ble intervjuet mens han satt i varetekt, var opptatt av dette. Han sa ved slutten av intervjuet at jeg måtte ikke nevne for foreldrene alt det han hadde fortalt. Jeg sa også i den første samtalen at selv om jeg ikke bringer informasjon fra det ene intervjuet til det andre, kan de andre få informasjon fra intervjuene dersom de senere leser forskningsrapporten. Jeg forklarte at selv om de som har deltatt i undersøkelsen anonymiseres, er det nesten umulig og vel heller ikke ønskelig at intervjupersonene selv ikke kan gjenkjenne sine utsagn og de to andre aktørenes utsagn.

Fortellinger er en viktig form for både å formulere og formidle erfaringer og derfor har det vært viktig å få til intervjusituasjoner hvor informantene fikk fortelle om sine erfaringer. Den kunnskapen som oppnåes gjennom intervjuet er en kunnskap som er produsert av intervjupersonene og intervjuer i fellesskap. Det er snakk om en medrefleksjon, en tilrettelegging av intervjusituasjonen hvor informantenes forståelse blir utfordret. Den endelige fortellingen som formidles til et publikum har forskeren ansvar for.

Intervjuet utgjør råmaterialet for den senere meningsanalysen. Kvaliteten på det opprinnelige intervjuet er avgjørende for kvaliteten på den etterfølgende analyse, verifisering og rapportering av intervjuene. Hvis en skal avdekke hvordan andre ser verden, er det avgjørende at en bruker et åpent opplegg. Fortellinger, eksempler og beskrivelser sier ofte mer og er mer informative om intervjupersonenes erfaringer og måter å strukturere verden på, enn synspunkter og holdninger (Mishler 1991). Som nevnt fikk intervjupersonene innledningsvis vite hvilke temaer jeg ville snakke med dem om. Det var noe mer utdypende informasjon om temaer som var nevnt i informasjonsbrevet. Når først temaene var blitt introdusert, løp samtalen ofte fort av sted av seg selv. Intervensjonen fra min side gikk primært på å holde dem fast i deres egne erfaringer fra hverdagen og innenfor deres egen forståelse av de temaene som var i fokus. Jeg var interessert i deres hverdagsliv, døgnet igjennom, deres egne konkrete erfaringer og måter å skape mening på. Intervensjonene hadde derfor ofte form som:

---

selvfølgelig er frivillig å delta i undersøkelsen og at det er mulig å trekke seg underveis. At lydband og navnelister som brukes i forbindelse med intervju vil bli slettet når undersøkelsen er slutt. Det opplyses om hvor lang tid samtalen antas å ta og at det vil være fint å snakke med dem 2 ganger med ca. et års mellomrom. (NESH, 1999) Brevet er kortfattet, med svarslippen er det på en side.

"jammen, hva tenker, føler, synes *du* om det - eller " hvordan har du opplevd det, fortell om et tidspunkt, hvor du opplevde det du beskriver". I tillegg til slike bestrebelser på konkretiseringer, besto intervjuene også i å ta hensyn til tidsrammen, passe på å introdusere temaer og ta hensyn til båndopptakeren.¹²

Forskeren som forskningsredskap

I dette avsnittet reflekteres det over hvordan intervjueren ved bruk av egen erfaring blir en medskaper av datamaterialet.

Det var ikke alle som kom i gang med å prate engasjert med det samme. Noen var velformulerte og samarbeidsvillige og andre knappe og avvisende. Det siste gjaldt særlig et par av guttene. Uansett så var det min oppgave å motivere intervjupersonene til å gi rikholdige beskrivelser og bruke meg selv som forskningsredskap. Det er mange kvaliteter en intervjuer skal ha for å gjøre gode intervjuer, blant annet stille klare spørsmål, la intervjupersonen gå fram i eget tempo, hjelpe intervjupersonene med å utvikle sine fortellinger og stille kritiske spørsmål. For å få fram fortellinger må intervjupersonen både være villig til og i stand til å fortelle, og intervjueren må være i stand til å etablere en relasjon til intervjupersonene.

Jeg opplevde det enklere å få kontakt med foreldrene og miljøarbeiderne enn med ungguttene. I forhold til foreldre brukte jeg egen erfaring som mor til tenåringsgutter, for eksempel når temaet var guttenes oppgaver hjemme. Når foreldre fortalte om gutter som ikke gjorde det de ble bedt om, kunne jeg forstå det og si for eksempel noe generelt om at jeg vet hvordan gutterom kan se ut. Med miljøarbeidere kunne jeg ha litt "small talk" om fag og referere til egen erfaring som tidligere barnevernsarbeider. En av de mannlige som var miljøarbeider i tre av familiene, tok et par ganger kontakt med meg for å drøfte noen aktuelle situasjoner i arbeidet med noen andre familier enn dem min undersøkelse omfattet. Henvendelsene opplevde jeg som uttrykk for at det var etablert et tillitsforhold mellom oss.

Jeg bruker meg selv som medium, mine erfaringer både som mor med tenårings sønner og min sosialfaglige kompetanse og erfaring for å prøve å forstå og komme nært inn på det

---

¹¹ Forskningsetiske tema med blant annet fokus på når mindreårige deltar i forskning behandles i boka til Repstad og Ryen (red.) Verneverdig, Barnevern og etikk, bl.a i kapitlet til Solveig Sagatun: Kvalitativ forskning med barnevernsungdom. Ethiske problemer i en intervjuundersøkelse.

som skjer i det feltet som jeg undersøker. Innenfor sosialantropologi har forskere reflektert over betydningen av egen biografi både for valg av forskningstema og for hvordan en bruker seg selv som medium både under feltarbeidet og i skriveprosessen. En rimelig grad av refleksivitet over egen biografis betydning for valg av tema og for arbeidet i de ulike fasene i forskningsprosessen, er i følge dette faglige synet ikke selv-eksponering, men en vital del av systematisk vitenskapelig arbeid.

De fleste guttene var pratsomme og interessert i å fortelle om sine erfaringer, mens et par syntes det var kjedelig å prate med meg. Et utsagn som Inge kom med, hjalp meg til å tenke at jeg ikke så lett skulle la meg avvise. Han sa at slike plakater som henger i barnehager også gjelder ungdommer og deres kontakt med foreldre. Han refererte teksten på plakaten: " Når jeg sier at jeg hater deg så ikke tro meg, hvis du slutter å bry deg, er jeg død".

Jeg brukte egen erfaring som mor til tenåringsgutter og erfaring med samtaler med ungdom fra min praksis i barneverntjenesten. Den erfaringen tilsier at det dreier seg også om å vise at det de forteller er viktig ved ikke å la seg avvise. Helge var avvisende da jeg skulle intervju ham første gangen. Jeg hadde vært med ham og miljøarbeideren på dykkertur for å bli kjent med ham. På den turen satt han mye inne i kahytten på båten og prata livlig med meg. Da jeg traff ham til den første samtalen, inviterte han meg inn på rommet sitt. Han hadde datamaskinen på og da jeg spurte om han ville slå den av mens vi prata, ville han ikke det. Han vek ikke fra skjermen, mens jeg satt ved siden av ham. Mens han så på skjermen, kom han med betroelser og snakket sammenhengende om temaer som opptok ham. Når jeg utfordret ham til å utdype, hendte det han kasta et avvisende blick på meg og sa: "Jeg gidder ikke å prate om det ", og hoppa over på et tema relatert til det han holdt på med ved skjermen. Og jeg fulgte ham, han informerte og fortalte og jeg tipsa ham. Etter noen runder med nettsøking, prøvde jeg meg på nytt med tema fra intervjuguiden og han hang på et godt stykke på veg. Jeg tillot meg ikke å tenke at det var meg det var noe galt med, men tok avvisningene som naturlig. Det er slik tenåringer er, tenkte jeg. De avviser og er kontaktsøkende og åpne skiftevis i en og samme samtale. Generaliseringen hjalp meg til å fortsette samtalen og jeg satt igjen med ganske mye informasjon og en gutt som virket fornøyd da jeg gikk.

---

¹² Jfr. Søndegård (2000) som også anvender denne form for intervju.

Etter hvert som jeg fikk erfaring med intervju med guttene som deltok i prosjektet, formidlet jeg mer trygghet til dem. Tryggheten i intervjusituasjonen økte fordi jeg nært i tid hadde snakket med andre unggutter om de samme temaene. Erfaringene og kunnskapene guttene formidlet i intervjuene gav større mulighet til forståelse av situasjonen til de neste som ble intervjuet. At guttene er eksperter og formidlere av kunnskap til forskeren gir dem en status som er verdifull for kontakten med forskeren.¹³ Christian brukte mange spesielle uttrykk som jeg ikke skjønnte. "Hva betyr det?" sa jeg flere ganger. Til slutt var han helt oppgitt: Hvis du skal snakke med flere ungdommer fra anti-rasist miljøet, så må du vite hva disse ordene betyr. Det nytter ikke å snakke med folk uten å kunne det! (Nei, det har du sikkert rett i. Nå er du den første jeg snakker med som bruker de ordene. Du må forklare meg hva de betyr, så slipper jeg å være så dum neste gang). Han forklarte ivrig og hans utlegning om hva forskjellige ord betydde gav mye informasjon om det som foregikk i anti-rasist miljøet som han identifiserte seg med.

Medrefleksjon

Vi skal se litt nærmere på hvordan forskeren også har en rolle som medskaper av datamaterialet når intervjupersonene blir spurt om mye de tidligere ikke har hatt et reflektert forhold til. Informantene kjenner sin sosiale verden og ved hjelp av eksempler viser de hvordan de også har oversikt over betingelser og sammenhenger. Mye av dette handler imidlertid om dagliglivets selvfølgeligheter, det som bare er sånn. Det er kunnskap som de fleste av oss har på et ikke-reflekterende nivå. I intervjusituasjonen stilles det spørsmål ved og krav om begrunnelse av dagliglivets selvfølgeligheter. Intervjupersonene blir bedt om å gjøre rede for sammenhenger de tidligere ikke har vært klar over på et språklig artikulert nivå. De sitter derfor ikke med ferdige tanker og velformulerte svar på slike spørsmål. Sammenhenger de tidligere ikke har gjort eksplisitt, klargjøres der og da. Denne prosessen tydeliggjør intervjuerens rolle som medskaper av datamaterialet (Gulbrandsen 1998).

En sekvens fra samtalen med Christian viser at samtidig som han synes det er litt vanskelig å snakke om ting som "egentlig bare er sånne hverdagslige ting som en opplever", så forstår han mer om det han har opplevd mens han prater. Christian hadde lange spontane

---

¹³ Per Olav Tiller beskriver barnet som ekspert på sin egen situasjon, og at det dreier seg om å be barnet om å dele (med-dele) sin kunnskap med den som vet mindre (den voksne). Denne status gir barnet en selvtilit som også er verdifull for selve kontakten med forskeren (Tiller 1991).

beskrivelser, etter korte spørsmål fra meg. I samtalen gjenopplevde han tidligere opplevelser og han knytta dem sammen med situasjonen han var i da intervjuet foregikk. Han så nye sammenhenger i livet sitt på bakgrunn av egne spontane beskrivelser. Fra han var 12 år bodde han halvannet år hos faren på en annen kant av landet. Før det hadde han aldri bodd sammen med sin far. Han kunne ikke fortsette å bo der, sa han, for faren var så aggressiv og slo ham. Like etter at han hadde prata om dette sa han:

"Jeg syns det er litt vanskelig å bli intervjuet sånn på den måten for det er litt vanskelig å forklare masse, sånn, hvis du skjønner hva jeg mener(ja) for det er jo bare hverdagslige ting egentlig, som du opplever (ja) på den måten (ja og så skal du ..) det er ikke så veldig enkelt liksom, du tenker ikke på at du skal bli intervjuet om to måneder og skal si akkurat det liksom, (nei, når vi snakker om dette her, så må du plutselig tenke på hvordan du skal forklare ting) ja (i samtalen kommer du og på ting..) da kommer du på ting som har skjedd, du gjør det, ikke sant (ja, så det gir deg på en måte en anledning til å tenke igjennom noe som du tar som selvsagt) ja (du kan faktisk komme til å bli mer klar over hvordan det er mens du prater) ja (sånn er det ofte når en prater om viktige ting, så skjønner en mer av det en prater om når en begynner å sette ord på det) mm, men du gjør jo det. (ja) det merker jeg jo allerede nå det, egentlig(ja, du gjør det?) ja".

Edvard Bruner skriver om å gjenfortelle og gjenleve historier: "Den neste fortellingen gjenoppliver tidligere erfaring, som da blir gjenoppdaget og opplevd på nytt ettersom historien knyttes sammen med en ny situasjon. Historier kan ha avslutninger, men historier tar aldri slutt"(Bruner 1986: 17). Det var vel noe slikt Christian opplevde da han fortalte om en situasjon som lå noen år tilbake i tid. Historien ble bundet sammen med en ny fortelling som dreide seg om at miljøarbeideren hadde bidratt til at samværet med far var gjenopptatt. Samme dag som vi snakket sammen, skulle han ut og spise pizza med faren. Guttene skal forholde seg til et her og nå, et før og et nå, til et omfattende nettverk av relasjoner og de skal forholde seg til hvem de selv skal være i forhold til alle disse relasjonene. De skal få kjeden av hendelser til å henge sammen i historien om dem selv. Intervjuerens innspill, ledende spørsmål, måter å styre samtalen på, utløser intervjupersonenes refleksjoner og styrer retningen på dem. Ledende spørsmål betyr i denne sammenhengen både at intervjuer styrer samtalen inn i relevante baner og legger inn aktuelle perspektiver og at spørsmål utformes på måter som leder i ulike retninger slik at intervjupersonene både kan bekrefte og avvise intervjuerens innspill (Gulbrandsen 1998: 62). Interaksjonen mellom intervjupersonen og intervjueren bestemmer hvordan fortellingen blir. Fortellingen ligger ikke klar til å fortelles den blir til i samtalen. Det er mens intervjupersonen forteller fortellingen at det skapes mening (Bruner 1990). Det foregår en *medrefleksjon*, en tilrettelegging av intervjusituasjonen hvor

intervjupersonens forståelse blir utfordret. Meningen fremkommer i interaksjonen (i diskursen) mellom intervjueren og intervjupersonen (Mishler 1986).

Forskningssamtale og hjelpesamtale

Vi skal så avslutte med å se på noen likheter og forskjeller mellom forskningsintervju og hjelpesamtale. De overforstående beskrivelsene av erfaringene fra intervjuene, viser at forskningsintervju har fellestrekk med hjelpesamtale. Det kan være snakk om en hårfin balansegang for å ikke å overskride grensen til hjelpesamtalen. En type terapi, kalt narrativ terapi, handler om å gjenfortelle og gjennomleve historier. Når folk gjenforteller sin historie i terapi, hender det at de opplever det som de allerede deltar i en alternativ historie gjennom selve fortellingen (Lundby 1998). En særlig likhet kan det være mellom den terapiformen og en forskningsundersøkelse, lik denne.

Når designet på en forskningsundersøkelse er slik at intervjupersonene oppmuntres til å fortelle om temaer som kan omfatte personlige og emosjonelle spørsmål, er det viktig å ha klart for seg *hva slags forhold forskeren har* til intervjupersonene. Forskningsintervjueren kan lære mye av arbeidsformer i terapeutiske samtaler, men det er viktig å kunne skjelle mellom intervjuformene og ikke gå inn i hjelperollen i forskningsintervjuet. Kanskje er det særlig viktig for en forsker som tidligere har vært i ulike hjelperoller. I intervjuene brukte jeg noen redskaper fra hjelpeintervju ved å være søkende, utforskende, samarbeide med intervjupersonene om å få fram meningsstrukturer og ved å ha oppmerksomhet på deres tilstand, at han eller hun ikke skulle oppleve personlig ubehagelig i særlig grad. Det siste hensynet er ikke et prinsipp i terapisaamtaler. Der ansees det å oppleve et visst ubehag i enkelte perioder i en terapeutisk bearbeidelsesprosess som hensiktsmessig og nødvendig. Forskjell fra hjelpesamtaler markeres på flere måter. Hovedformålet med det terapeutiske intervju består i forandring hos klienten. Det er ikke formålet med forskningen, men å få kunnskap om den spesielle situasjonen intervjupersonene er i. Hovedformålet med forskning er å vinne ny kunnskap. En annen viktig forskjell er også at i terapisaamtaler har personene selv bedt om for å få ny innsikt om seg selv og sin kontekst, mens i forskning er det intervjueren som oppsøker intervjupersonene. Det er forskeren som har behov for informasjon til sin forskning. Det vil være uetisk i et forskningsintervju å tilskynde nye selvfortolkninger eller emosjonelle forandringer som personen ikke har bedt om (Kvale 1997).

Premissene for denne undersøkelsen var to intervju samtaler med ca. et års mellomrom og forskeren var avtakeren av informasjonen. Den undersøkende generering av erfaringer og betydningssammenhenger foregikk kun lokalt på informantenes premisser og i løpet av den avsatte tid til de to intervjuene (sml. Søndegård, 2000: 72). Intensjonen var ikke og det lå heller ikke i kontrakten at det skulle settes i gang bearbeidingsprosesser i forhold til de erfaringer og meningssammenhenger som ble generert. At forskningssamtalene likevel virket inn på bearbeidelsesprosesser hos den enkelte intervju person, som vi så i eksemplet over med Christian, anså jeg som helt legitimt. Men i slike situasjoner tilbød jeg meg ikke å delta videre i slike prosesser, noe jeg ville ha gjort dersom det hadde vært en klient- hjelper relasjon. Jeg opplevde ingen situasjoner med problemer og ubehag i den grad at jeg tilbød min støtte. Når det er snakk om forskningsintervju hvor personlige og følsomme temaer berøres, kan det være aktuelt å gjøre avtale med en profesjonell hjelper som forskeren kan henvise til. I denne undersøkelsen anså jeg det som lite aktuelt da ungdommene og deres foreldre allerede var i kontakt med det offentlige hjelpeapparatet i klient- hjelper relasjoner.

Litteratur

- Alvesson, Mats og Kaj Sköldbberg(1994). *Tolkning och reflektion, Vitenskapsfilosofi och kvalitativ metod. Studentlitteratur, Lund.*
- Andenæs, Agnes (1996a). *NOU 1996:13. Offentlige overføringer til barnefamilier, Vedlegg 10*
- Andenæs, Agnes(1996b). *Foreldre og barn i forandring. Pedagogisk forum.*
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1996). *Den samfundsskabte virkelighet. Viborg, Nørhaven A/S,*
- Bjørke, C. Og K. Gutterud (2000): *"Gutter i trøbbel". En analyse av gutter i 12-14 år alder med fokus på problemskapende handlinger. Hovedoppgave ved Psykologisk institutt Universitetet i Oslo.*
- Bruner, Edvard (1986). Experience and its expressions, i V. Turner E. Bruner (red.) *The Anthropology of Experience, Chicago: University og Illonois Press.*
- Bruner, Jerome (1990). *Acts of Meaning. Cambridge, MA: Harvard University Press.*
- Gulbrandsen, Liv Mette (1998). *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og Gutters utvikling. Universitetsforlaget.*
- Henggeler, S.W.m.fl. (1998). *Multisystemic Treatment of Antisocial Behavior in Children and*

- Adolecents. Treatment Manuals for practitioners.* . New York: The Guilford Press.
- Haavind, Hanne (1987). *Liten og stor, Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter.* Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne og Gulbrandsen, Liv Mette (1996): Prosjektbeskrivelse: *Barns sosiale utvikling i overgangen fra 12- 14 år alder: "vanlige" og "vanskelige" utviklingsprosesser.* Stensil. Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Kvale, Steinar (1997). *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview.* København: Hans Reitzels forlag.
- Lundby, Geir (1998). *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historie.* Tano Aschehoug
- Mishler, Elliot G.(1986). *Research Interviewing, Context and Narrative,* London: Harvard University Press.
- Mishler, Elliot G.(1991).Representing discourse: The rhetoric of transcription. *Journal of Narrative and Life history,* 1:255-280.
- Rudie, I. (1984): «Innledning.» I I. Rudie (red.): *Myk start - hard landing.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Sagatun, Solveig (2001) Kvalitativ forskning med barnevernsgdom, Ethiske problemer i en intervjuundersøkelse i Repstad, Pål og Anne Ryen (red.) *Verneverdig, Barnevern og etikk.* Fagbokforlaget.
- Søndergaard, Dorte Marie (2000). *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruksjoner blant unge voksne i Akademia.* København: Museum Tusulanums Forlag.
- Tiller, Per Olav (1991). Forkningens gjenstand som objekt. Om etikk, validitet og verdivalg. I *BARN* nr.4/1991. Trondheim: NOSEB.
- Toverud, R., K. Thorsen, L.M. Gulbrandsen, A. Andenæs, H. Hjort, T. K. Jensen, O.S. Ulvik (2002): Kulturpsykologi, mål og framkomstmidler i Thorsen, K. og R. Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp.* Universitetsforlaget
- Wærness, Kari (1978). *Omsorgsarbeid i den private og offentlige sfære.* Stensil. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen 1978.

Siri Søftestad

Arbeid med overgrep utsatte barn- en overkommelig utfordring?

Artikkelen er publisert i Nordisk Sosialt Arbeid 2/2003

Artikkelen tar utgangspunkt i forskningsprosjektet "Fra nybegynner til kompetent praktiker" og formidler erfarne fagfolks opplevelser av hva som har vært avgjørende for at de har holdt ut over flere år i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn. Fagfeltet innebærer særlige utfordringer både for de som selv er direkte berørt og for de fagfolk som engasjerer seg i beskyttelse, ivaretagelse og hjelp til barna og deres familier.

Seksuelle overgrep mot barn er et fagfelt med store utfordringer. Flere fagfolk har beskrevet vanskene med å bli over tid i dette feltet (Furniss 1991, Toverud 1998, Killèn 1991, Myers 1994). Det fører til at oppbygging av systematisk kunnskap og kompetanse blir vanskelig, både innenfor den enkelte etat og i fagfeltet som helhet. Dette får konsekvenser for de tjenester som tilbys barna og deres familier. For mennesker som opplever overgrepstragedien nært innpå livet, er det viktig å bli møtt av fagfolk med bred kompetanse, omfattende praktisk erfaring, samt stor grad av faglig og menneskelig trygghet.

I Vest-Agder er det fra 1988 utviklet et tverretattlig samarbeid med fokus på barnemishandling og seksuelle overgrep. I dette samarbeidet satses det på kompetanseutvikling, konsultasjonsvirksomhet, behandlingsopplegg og kvalitetssikring av samarbeidsrutiner. Et særtrekk ved dette arbeidet, er at flere fagfolk fra ulike etater; barne- og ungdomspsykiatri, voksenpsykiatri, familiekontor, sykehus, politi, barnevern og helsetjeneste, har "holdt ut" i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn over flere år. I denne artikkelen beskrives resultatene fra et forskningsprosjekt med informanter fra dette fagmiljøet. Målsetting med prosjektet var å innhente kunnskap om hvilke forhold som har hatt betydning for deres langvarige engasjement (Søftestad 2001).

Jeg vil først beskrive det jeg mener er særtrekk ved arbeidet med seksuelt misbrukte barn; problemet er tabuisert i vår kultur, temaet er faglig kontroversielt, kunnskapsgrunnlaget er i stadig utvikling, samt at praksis ofte innebærer utfordrende traumearbeid. Etter en kort beskrivelse av informantene, beskrives de endringsprosesser disse har gjennomlevd over tid. Det vil si; veien fra å være nybegynnere i fagfeltet, til i større grad å være kompetente praktikere. Denne endringsprosessen synes å ha foregått på flere arenaer i informantenes liv; på den faglige, den strukturelle og den personlige arena. I artikkelen beskrives forhold ved de ulike arenaene som har hatt betydning for informantenes langvarige engasjement i overgrepssakene.

Særtrekk ved arbeidet med seksuelle overgrep mot barn

Et karakteristisk trekk ved dette arbeidet er at det er et arbeid i et kontroversielt kunnskapsfelt som er i stadig utvikling. Benektning av overgrepsomfanget, vegring mot kunnskap og stigmatisering av den som eksponerer kunnskap om overgrep, er sentrale problemer (Furniss 1991, Toverud 1998). Herman (1992) mener at det psykiatriske og psykologiske fagfeltet har vært preget av periodisk amnesi når det gjelder dette temaet. Leira (1990) hevder at det sentrale problemet for barn og unge som har vært utsatt for familievold er at de har vært utsatt for tabuiserte traumer. Tabu er et kulturelt fenomen og betyr et sosial forbud mot å synliggjøre eller fortelle. Kulturen opprettholder sine tabuer med forakt som en mulig sanksjon. Forakt kan føre til skam. Denne selvtillitsvrakende følelsen ønsker de fleste å unngå. I følge Leira underordner derfor de fleste mennesker seg den kulturelle normen om at det usynlige ikke skal bli sett. Hun velger å bruke begrepet ugyldiggjøring, når hun beskriver tabuiseringsprosessen:

Ugyldiggjøring er mer presist enn usynliggjøring. De varme potetene under teppet kan være usynlige, men like fullt eksisterer de (Leira 1990 s.7).

Ugyldiggjøring gjør at fenomenet totalt forsvinner, ikke bare subjektivt sett, men også for omgivelsene. Furniss (1991) tydeliggjør dette ved å beskrive seksuelle overgrep mot barn som "a syndrom of secrecy"- et hemmelighetssyndrom. Fagfolk som arbeider med seksuelle overgrep mot barn inviteres med andre ord inn i en "ikke-virkelighet". De utfordres til å tro på denne og å handle i forhold til fenomener som i følge kulturen ikke skal finnes.

Et annet særtrekk ved dette arbeidet har sin årsak i at en del av barna og deres familier bærer preg av å ha vært utsatt for traumatiske hendelser og derfor har ulike symptomer på posttraumatisk stress-syndrom (PTSD). Det vil si; symptomer som blant annet frykt, angst, minner om eller flashbacks av traumene, søvnforstyrrelser, depressive reaksjoner, skyldfølelse, regresjon, eksplosiv aggresjon (Goodwin 1985). Toverud (1998) poengterer at traumbegrepet har en ubestridt posisjon i forståelsen av følgene av seksuelle overgrep.

Det har tidligere vært rettet liten oppmerksomhet mot de profesjonelle som arbeider med mennesker som har vært utsatt for traumer. Nyere forskning har imidlertid funnet at praktikerne selv kan utsettes for ”secondary”- eller ”vicarious traumatization” (Schauben&Frazier 1995, Pearlman&Saakvinte 1995, Blanchard&Jones 1997, Sexton 1999, Illiffe 2000). Symptomene som er funnet hos praktikere som arbeider med traumeutsatte, har oversteget symptomene på det vi kjenner som utbrenthetssyndromet og likner mer symptomene på PTSD. De står i en utsatt posisjon til å få personlige og arbeidsmessige problemer, for å bli utstøtt av ”det gode selskap” fordi de setter ord på en virkelighet ingen vil ha, eller for å bli en av dem som benekter at seksuelle overgrep forekommer. Disse særtrekkene skulle tilsi at fagfolk enten ville vegre seg mot å ta tak i overgrepssakene eller begrense sitt arbeid på grunn av konsekvensene. Flere fagfolk i det tverretatlige miljøet i Vest-Agder har imidlertid bevart sitt engasjement og blitt i arbeidet over flere år.

Beskrivelse av informantene¹⁴

I utvelgelsen av informanter var jeg ute etter fagfolk som hadde direkte kontakt med barn, foreldre, søsken og/ eller overgriper. Den direkte kontakten ble ansett som særlig viktig, fordi det er to forhold som beskrives som svært belastende i dette arbeidet. For det første;

---

¹⁴ 1. Prosjektet ”Fra nybegynner til kompetent praktiker. Hvordan få fagfolk til å bli over tid i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn” (Søftestad 2001) er finansiert av Regionssenteret for barne- og ungdomspsykiatri (R-BUP) Helseregion Øst og Sør og Fylkesbarnevernet i Vest-Agder. Informantene er ansatt i kommunal barneverntjeneste, politi, barne- og ungdomspsykiatri, voksenpsykiatri, sykehusets barneavdeling og på familiekontor. Fem er kvinner og fem menn, alle mellom 40 og 60 år. Ni av ti er gift og har egne barn, to har barnebarn og en har hatt flere fosterbarn. Tre av intervjupersonene var på intervju tidspunktet ledere av sin avdeling, der de også jobber i direkte kontakt med klienter. Alle har en eller annen form for videreutdanning, og har i større eller mindre grad deltatt på kurs, seminarer og større konferanser i forbindelse med seksuelle overgrep mot barn. Arbeidserfaringene strekker seg fra 8 – 22 år, med et gjennomsnitt på 14 år. Intervjupersonene har vært personlig involvert i fra anslagsvis 9 – 400 ulike saker. Størst antall saker har politietterforskerne og legen som tar de medisinske undersøkelsene. Færrest saker har de to ansatte i barneverntjenesten, det vil si; mellom 9-15 saker. De fem terapeutene har arbeidet med slike saker mellom 16 – 22 år og har jobbet med anslagsvis 20 –70 ulike saker.

følelsesmessige prosesser i forbindelse med direkte møter med barna og familiene. For det andre; presset som følger av hvor avgjørende fagpersonens vurderinger og handlinger er for de involverte.

I prosjektet er ti infromanter informantene barnevernsarbeidere. To er barnevernsarbeidere, fem er terapeuter, to politietterforskere og en er lege med ansvar for de medisinske undersøkelsene ved mistanke om overgrep mot barn. Alle har andre arbeidsoppgaver enn det å jobbe direkte med mennesker som er involvert i mistanker om eller avdekkede seksuelle overgrep. Disse arbeidsoppgavene fyller en vesentlig større del av arbeidsdagene til informantene enn arbeidet med seksuelle overgrep. Videre jobber halvparten av dem med overgrepssproblematikken både innenfor egen etat og i et tverretattlig tiltak. Dette betyr at de har erfaring med overgrepssaker fra to ulike ”arbeids-settninger” (forskjeller i kultur, myndighet, ansvarsforhold, økonomi), og at de har forskjellige posisjoner i organisasjonen (selvstendig terapeut / en av flere likeverdige terapeuter). Videre at de har ulike oppgaver (terapeut / co- terapeut / observatør) og at de jobber etter ulike metoder (individualterapi, familierapi, konsultasjon, med flere). Arbeidsoppgavene til politietterforskerne og barnelegen består av møter med mennesker i en kort og tidsmessig avgrenset periode. Barnevernsarbeiderne og terapeutene kan ha kontakt med sine klienter i alt fra én enkeltsamtale til flere års oppfølging. I hver sak er det som oftest flere familiemedlemmer å forholde seg til; barnet, foreldre, overgriper, søsken, øvrig slekt og nettverkspersoner.

Endringsprosesser i et før-nå-perspektiv

I arbeidet med dette prosjektet ble jeg slått av hvordan det ene intervjuet etter det andre hadde form av en historie. Informantene fortalte om hvordan ulike sider av deres profesjonelle og private liv var berørt av arbeidet med seksuelle overgrep. Historiene besto av beskrivelser av langvarige endringsprosesser, og av hvilke forhold og hendelser som hadde hatt betydning underveis:

Når det gjelder seksuelle overgrepssaker, så er det sånn at jo mer jeg jobber med det jo mindre sterkt personlig press føler jeg. Det er en forskjell fra for ti år siden. Jeg kan glemme det når jeg går hjem. Det kunne jeg ikke i de første sakene jeg hadde. Jeg kunne ligge våken om nettene og være helt ansent. Jeg kunne tenke på sakene hjemme. Nå gjør jeg det veldig sjeldent.

Endringsprosessen synes blant annet å ha konsekvenser for hvordan de opplever arbeidet med overgrepssaker:

De første innblikk i seksuelle overgrep mot barn var rystende. I konkrete saker opplevde jeg sterkt ubehag og jeg ble skremt. Jeg ble konkret truet av familiemedlemmer og skremt av den sterke kraften som seksualiteten er. Og da jeg ble ”tatt” av denne stormen, så handlet jeg jo ut fra den. Ut fra det presset som jeg følte selv, ikke sant? Så jeg tror nok det er en fordel at når man har jobbet så lenge, så har en opplevd at det går an å komme gjennom disse krisene selv også. Jeg blir ikke så følelsesmessig ”tatt” lengre og dermed tror jeg at jeg kanskje kan handle mer rasjonelt. Jeg har sittet i såpass mange krevende saker og kommet gjennom dem, så i dag føler jeg meg mye tryggere under jobbingen. Jeg er ikke redd for å se overgrep eller å samtale med barn og foreldre om dette for å vise at jeg tåler denne problematikken.

Utviklingen synes imidlertid ikke å ha påvirket den følelsesmessige påkjenningen det er å stadig få kjennskap til nye, konkrete overgrepshistorier:

Bearbeidingsprosessen har vært vellykket på et vis. Jeg er ”kommet i mål” på den måten at jeg har lært ganske mye. Og jeg merker respekt fra de andre terapeutene. Jeg er blitt kjent med landskapet, på en måte(..) Men det er fortsatt blant de tunge tingene. Jeg har et sånt lite sukk inni meg hver gang jeg får spørsmål om å gå inn i en ny sak. Og jeg får jo enda et sånn ”ramle gjennom gulvet”-inntrykk når jeg opplever et barn som er sterkt skadet.

På tross av at utfordringene ved å jobbe med overgrepssaker ikke synes å ha blitt mindre belastende, har disse praktikerne fortsatt i sitt arbeid. De forhold som synes sentrale for at de ”holder ut”, vises i endringsprosesser på det jeg kaller den faglige, den strukturelle og den personlige arena. På den faglige arena beskrives kompetanseutviklingen, på den strukturelle arena beskrives endringer innad i egen organisasjon og i samarbeidet mellom instansene, og på den personlige arena beskrives ulike personlige forhold i forbindelse med arbeidet. Til sammen utgjør de en helhet som viser hvordan intervjupersonene beretter om endringer som har pågått over tid, og hvilken betydning dette har hatt for dem.

Den faglige arena

Alle informantene kom inn i fagfeltet som nybegynnere. Det vil si; ingen hadde fått undervisning i temaet på grunnutdanningen. Ingen av informantene hadde ledere eller kolleger som kunne gi opplæring eller veiledning. De møtte denne type saker mer eller mindre tilfeldig, noe som gjorde at de plutselig befant seg i situasjoner med ukjente problemstillinger. Beskrivelsene fra overgrepssarbeidet på 80-tallet, bærer preg av et tverretattlig fagfelt med lite kompetanse og erfaring, preget av bagatellisering, distansering og projisering. Informantene jobbet som oftest alene i egen etat, og kontakten etatene imellom besto først og fremst i at den

ene virksomheten henviste, meldte eller anmeldte saker til den andre. På den måten fikk man ingen nytte av hverandres kompetanse og man fikk heller ikke utviklet kompetanse på hvordan man kunne samarbeide i slike saker. Arbeidet var preget av mangel på ansvarsavklaring og rolleforvirring. Hva som var den enkeltes faglige ansvar og oppgave var uklart. Et eksempel på dette er legen som hadde oppdraget med å utrede barn medisinsk. Han var usikker på hva en slik utredning skulle inneholde; Skulle han foreta avdekkingsamtaler i tillegg til den fysiske undersøkelsen? Snakke med barnet? Snakke med foreldrene, eller den som fulgte barnet?

De første årene var det usikkert hvem som skulle ta seg av hva. Det betød at jeg også gikk inn i avdekking.(...) Jeg følte at det òg var min rolle og at jeg burde få barn til å fortelle.(...) Det var selvfølgelig vanskelig. (...) Og etter noen år kuttet jeg det ut, fordi ble vi enige om at det var andres oppgave.

Fordi han ikke visste om, og eventuelt hva, fagfolk i andre etater gjorde for barnet, stod han i fare for å strekke seg utover sin kompetanse og myndighet.

På 90-tallet skjedde det en markant endring. Tiåret var preget av et mangfold av tilbud om kurs og konferanser, utgivelse av bøker, samt erfaringsutveksling fra et økende antall saker. Informantene gjennomgikk en omfattende kompetanseutvikling via kunnskapstilegnelse, praktisk erfaring fra overgrepssaker (prøving-og-feiling) og via generell arbeidserfaring. En av dem understreker betydningen av den lærdommen han har fått av barna:

Ungene har selv vist at det går an å gå andre veier enn det læreboka sier. (...) Selv i terapi kan du bruke ungene som veivisere. Selv om du har erfaring fra mange liknende saker og kan være en slags kjentmann på det, så er det ofte ungene selv som går opp stien, velger metoden, uttrykksmiddelet. Så det er først og fremst i terapirommet at det har skjedd ting som har påvirket meg, tror jeg.

Endringsprosessen, fra de første sakene via en utstrakt kompetanseheving, har ført til at alle informantene opplever å ha tilegnet seg en større grad av faglig trygghet i arbeidet. De ser ”sporene”. Det vil si; de gjenkjenner reaksjonsmønstre og forstår sammenhenger. De er ikke redd for å slippe barnet og foreldrene inn på seg, lytte, være i dialog med klientene og snakke om det de ser. Erfaringen har ført til større fleksibilitet i valg av metoder og framgangsmåter. De har større toleranse for å bruke lengre tid før alvorlige avgjørelser tas. På den andre siden fører økt kunnskap og innsikt til at kompleksiteten i sakene blir tydeligere. Jo mer kunnskap og kjennskap man har, jo flere ulike perspektiv må vurderes før man tar en beslutning. I min undersøkelse er det barnevernarbeiderne som gir uttrykk for at de opplever

dette særlig utfordrende. Jeg mener dette er en konsekvens av at barnevernloven gir dem en dobbelt oppgave, nemlig hjelp og kontroll hånd- i-hånd. De skal ha barnets totale omsorgssituasjon i fokus, til forskjell fra andre profesjoner som har avgrensede oppgaver i forhold til barnet.

Det synes sentralt at praktikerne har erkjent og er forsonet med at de må leve med redusert måloppnåelse i overgrepssakene. Videre; at de ikke er avhengige av å oppnå faglig status eller anerkjennelse fordi de har spisskompetanse på dette feltet. De må tvert imot være forberedt på det motsatte:

Og så er det jo de sakene; du får jo ikke noen anerkjennelse på at du har vært dyktig eller at du er kommet i mål. For du gjør jo faktisk ikke det. Det er alltid noe som står igjen. (...) Vi må på en måte lete etter deler av den jobben vi har gjort bra og holde fokus på det, tror jeg. For å holde motet oppe.

I tillegg til endringene på den faglige arena, har det foregått endringer innad i informantenes egne etater og i samarbeidet mellom instansene. Det vil si; på den strukturelle arena. Dette er av vesentlig betydning for fagfolkenes engasjement og arbeid med overgrepssaker.

Den strukturelle arena

I de første årene satt informantene alene med ansvaret. I dag er det lagt opp til internt samarbeid; til oppgave- og ansvarsfordeling i enkeltsaker. Den faglige og personlige støtten fra kolleger beskrives av de fleste informantene som avgjørende for at de fortsatt jobber med disse barna.

Det er noen kolleger som en har et bedre forhold til enn andre. Som er veldig gode til å sortere.(..) Og vi er jo ikke alene med disse oppgavene. Jeg har vært heldig og hatt veldig gode medarbeidere i de tunge sakene.(..) Vi har virkelig tatt ut det følelsesmessige kaoset.

Opplevelse av reell støtte er imidlertid avhengig av at kollegene har egenerfaring og kunnskap på dette feltet. Det er fortsatt slik at bare et fåtall fagpersoner innenfor de ulike virksomhetene har kompetanse på overgrep mot barn. Dette til tross for at alle kan møte denne problematikken i sitt arbeid, uavhengig av hvilken etat man jobber i.

Når det gjelder forholdet til ledelsen, synes det å ha mindre betydning for informantene i denne undersøkelsen om støtten er aktiv eller om ledelsen gir ”taus aksept” til praktikernes engasjement.

På tross av at flere undersøkelser betoner viktigheten av veiledning, viser studier at praktikere som jobber med traumatiserte klienter ikke nødvendigvis får tilbud om jevnlig veiledning (Pearlman& Saakvitne 1995). Informantene i dette prosjektet har ulike erfaringer. Tilbud om veiledning innad i egen etat har vært og er generelt mangelfullt. Informantene fra barneverntjeneste og politi forteller imidlertid at de har et faglig fellesskap på egen arbeidsplass, noe som kan tolkes som en form for gjensidig kollegaveiledning. Behovet for veiledning i barneverntjenesten søkes i tillegg dekket av tilbud om ekstern veiledning.

Når den faglige og emosjonelle støtten innad på egen arbeidsplass har manglet, har flere av informantene skaffet seg drøftingspartnere utenfor organisasjonen. En av politietterforskerne forteller at hun, på grunn av kollegaer og enkelte sjefers negative holdning til andre fagfolk, ”lurte seg ut” til samtaler med barnevern og sosialkontor. I dag er samarbeid på generell basis (ikke drøftinger av enkeltsaker) mellom politi og hjelpeapparat akseptert som en del av politiets arbeid i disse sakene.

Betydningen av at det ble startet en systematisk utvikling av tverretatlig samarbeid i Vest-Agder i 1988, understrekes av alle informantene. For det første fremheves betydningen av ansvars- og rolleavklaring:

Du lærer hva som er din plass, hva du kan yte, hvor du er best, men du lærer også hvor du skal holde deg utenfor og hvor de andre etatene er viktige. Dette er et felt hvor absolutt ingen er best. Jeg har ikke vært borti noe felt hvor det er så markert som her.

For det andre fremheves felles opplæring og kunnskapsutvikling. Dette har gjort det mulig å bygge en felles faglig plattform for forståelse av fagfeltet, for hverandres oppgaver og for anvendelsen av tverretatlig samarbeid. For det tredje beskrives hvordan de ulike etats- og profesjonskulturene ble synlige, og hvordan man via informasjon, kunnskap og personlig kjennskap utviklet forståelse og respekt. Sist, men ikke minst, løftes det tverretatlige samarbeidet fram som drivkraft og inspirasjonskilde. Det er en motiveringsfaktor, og det har sosial verdi; man opplever seg som del av et større fellesskap. Enkelte informanter beskriver deltakelse på kurs og konferanser, samt medvirkning i samarbeidstiltak som det mest lærerike og mest inspirerende i arbeid med overgrep mot barn.

Den personlige arenaen

Traumer oppstår i mellommenneskelige relasjoner, og det er innenfor en slik kontekst bearbeiding og helbredelse kan oppnås. Fordi relasjonen mellom den utsatte og den

profesjonelle er avgjørende, vil jeg nå rette oppmerksomhet mot hvordan arbeidet påvirker praktikerens på det personlige plan, samt se etter eventuelle endringer over tid.

Ingen av informantene opplever oppgavene som pålegg de ikke kunne ha frasagt seg. Når de beskriver hva som driver dem til å fortsette, bruker de blant annet uttrykk som engasjement, glød, lyst, interesse, spenning, nysgjerrighet, stahet, omsorg og ideologi. Jeg har over beskrevet at drivkraften for å arbeide med overgrepssaker over mange år, synes dels å ligge i de faglige utfordringene og dels i det tverretatlige arbeidsfellesskapet. I tillegg forteller informantene om drivkraften som finnes i den enkelte praktiker selv, samt den som utløses i møte mellom praktiker og klient.

For det første ser det ut som at informantene har personlige egenskaper som gjør at de har ”holdt ut” over tid i et utfordrende felt; blant annet utholdenhet, stabilitet og stahet. For noen er omsorgsaspektet fremtredende, andre liker barn som av andre karakteriseres som ”gatas skrekk, foreldrenes fortvilelse og lærernes magesår”. Ballasten i en god bakgrunn poengteres av en av informantene. En annen beskriver seg som rolig, avbalansert og ”ikke et følelsesmenneske”. En tredje sier hun er tøff. Det vil si; hun lar seg ikke knuse av stor dramatik, fordi hun gjennom livserfaring har bearbeidet mange vonde opplevelser. Humor og lett humør preger informantene. To av dem uttrykker eksplisitt nødvendigheten av galgenhumor og sosial moro sammen med dem man deler gravalvoret med. For det andre har informantene det til felles at de tar ansvar for overgrepssproblematikken når den presenteres i egen virksomhet:

Jeg ser noe i de sakene som ikke må gå i glemmeboka, som vi ikke må legge lokk på eller ikke orker å se. Jeg tror at jo mer motstand det er mot disse sakene, jo mer sta blir jeg og vil videre i arbeidet. Det er ikke så mange som taler de små barnas sak, forstår dem og jobber med dem.

For det tredje finner vi fortellinger om skjellsettende opplevelser som start på arbeidet med seksuelle overgrep mot barn. På ulike måter fikk informantene på et tidspunkt innsikt i en virkelighet som de siden ikke har kunnet lukke øynene for. Opplevelsene er preget av dramatik, har gitt sterke følelsesmessige reaksjoner og har etter mange år fremdeles en plass i beretningene om hvordan arbeidet med seksuelle overgrep oppleves.

Pearlman&Saakvitne (1995) beskriver hvordan arbeidet med mennesker som har vært utsatt for seksuelle overgrep kan føre til at praktikerens opplever seg fremmedgjort i forhold til

familie, venner og kolleger. I min undersøkelse har jeg funnet enkelte forhold som kan samsvare med fremmedgjøring på det kollegiale plan, slik det er nevnt i avsnittet over. I undersøkelsen finner jeg også beretninger som kan tolkes som fremmedgjøring i sosiale sammenhenger. Det er et stort sprik mellom den virkeligheten intervjupersonene møter på jobben og den verden mange av vennene er kjent med og lever i. Dette betyr ikke at intervjupersonene har behov for at seksuelle overgrep skal være tema i sosiale sammenhenger. Tvert imot. Flertallet av informantene nevner eksplisitt at de unngår samtaler, diskusjoner eller spørsmål som dreier seg om dette. Opplevelsen av å være utenfor i noen sammenhenger går mer på hvilket fokus man har i livet; bekymring over gardinlengden kontra takknemlighet for et godt liv. En annen side ved å inneha kunnskap på dette felt, er at man - på helt andre arenaer enn på jobben - kan møte mennesker som har forgrepet seg på barn. Dette er ikke et stort problem for informantene, men flere forteller om hvordan de har utviklet ”antenner” som gjør dem våre for signaler som kan gi mistanker om for eksempel seksualitet på avveier. Dette er ”antenner” som ikke kan slås av ved arbeidstidens slutt.

Å avgrense seg mot tema etter arbeidstid, synes viktig for mange av informantene. En forteller at han ikke leser om overgrepssaker i avisene, en annen om hvordan han bevisst unngår vold, barnemishandling og destruktiv seksualitet på TV og kino.

Jeg orker ikke filmer med perversiteter, særlig visst det har med unger å gjøre. Mishandling av barn eller kvinner. Sånne filmer orker jeg ikke i det hele tatt. Ungene ler av meg hjemme,(..) men jeg får nok av grusomheter på jobben.

Å arbeide med seksualitet som er på avveier, er ikke ukomplisert. Praktikerne i dette prosjektet har, gjennom lang erfaring, fått informasjon og viten om former for seksualitet som er ukjent for de fleste, som virker sjokkerende og uforståelig ut fra egen seksuell utvikling. Kvinnelige informater forteller om personlige reaksjoner på å arbeide med seksuelle overgrep, om hvordan *arbeidet med den unormale sexen forflytter seg over på det private*.

Andre beskriver hvordan arbeidet har utvidet deres forståelse for at seksualitet kan utspilles i et utall former i alle lag av befolkningen:

Jeg har fått øynene opp for at vi er forskjellig. Vi må ta høyde for at sånn er det bare. Noen liker det og andre det. Og så får vi prøve å forholde oss til hva som er vondt, skadelig, galt og ulovlig.(..) Du får en utvidet horisont, kanskje litt mer forståelse, blir litt mer romslig og mindre fordømmende.

Erfaringene fra arbeidet får også følger for forholdet til egne barn. Grad av engstelse for at de skal utsettes for overgrep varierer. Et par av de mannlige informantene mener at erfaringen har gjort dem mer våkne og observante for både jevnaldrende og voksne som barna omgås. En mannlig praktiker reflekterte rundt sin egen økte bevissthet på å være tydelig i forhold til fysisk kontakt med barn og deres kroppslige grenser. En annen sier han vil gi råd til sine tenåringer for å forberede dem på hva som kan skje, og gi tips på hvordan de kan forebygge risikosituasjoner.

Mestringsstrategier

Informantenes reaksjoner på møtene med barna og deres familier er et sentralt tema. mangelen på erfaring, kompetanse og fellesskap i de første sakene gjorde at praktikerne følte seg usikre, nølende og redde for oppgavene. Alle informantene er eksplisitte på endringen fra utrygghet til større personlig trygghet. Det synes imidlertid ikke som om reaksjonene har avtatt. det synes mer som om de underveis har forsonet seg med, blitt fortrolig med, at sterke følelser og reaksjoner er en del av disse oppgavene. de har fått lang erfaring for at de kan takle egne reaksjoner, overleve krisen og leve i det følelsesladde minefeltet som overgrepssakene som oftest er. Å leve med tvil, å vite at egne vurderinger og avgjørelser får store konsekvenser for barns liv, redselen for å ha tatt feil og bekymringen for at man er blitt så vant med overgrepssaker at man ikke reagerer adekvat, preger dette arbeidet.

Det er heller ingenting i intervjumaterialet som tyder på at fagfolkene slutter å la seg sjokkerte over hva barn kan utsettes for, selv etter å ha møtt flere hundre barn der det har vært mistanke om overgrep. Enkelte bruker uttrykk som ”avskyelig”, ”de svarte sidene” og ”ondskapen i tilværelsen”. De forteller om vegring, angst og redsel, nummenhet, skjelving og gråt, opplevelser av å miste hukommelsen om beskrivelser av overgrep, om sinne, raseri og kaosfølelse. Å se overgrepene i relasjon til egne barn og å sammenlikne de utsatte barna og deres reaksjoner med egne og andre barn som står dem nær, er vanlig for intervjupersonene.

Det er jo det verste. Når de er redde.(..) Og så overfører du det på dine egne barn, ikke sant? Min datter er like gammel som den jenta vi jobbet med.(..) Da lå jeg ei natt og ”kverna” og så for meg denne jenta. Og så så jeg min egen datter. Og så kom alle andres døtre. Du ser det for deg i bilder.

De fleste informantene forteller at de i perioder har tenkt på å slutte med overgrepssaker, at de ikke orker problematikken lenger. Det synes som om denne reaksjonen kommer som følge av at flere kompliserte saker har vært aktive på samme tid eller i tett rekkefølge.

Mestringsstrategiene som beskrives av informantene i denne undersøkelsen, sammenfaller i stor grad med andre undersøkelser (Schauben& Frazier 1995), og kan samles slik:

- Utblåsing (bearbeiding av følelsesmessige reaksjoner via samtale, gråt, galgenhumor, fysisk utfoldelse)
- ”Private” strategier (bønn, meditasjon, skriving)
- Grensesetting (begrenset antall saker, variasjon i arbeidsoppgaver, engasjerer seg ikke i temaet i fritiden)

Arbeidet med overgrepssaker involverer med andre ord flere arenaer i praktikerens liv. Forhold ved arbeidssituasjonen kan utfordre forhold ved familielivet, de sosiale relasjonene og fritiden. Det synes viktig å være bevisst på dette, slik at ikke eventuelle problemer blir ”privatisert” i betydningen: ”Det må være noe galt med meg, som ikke takler dette”. Problemene må, slik jeg ser det, tvert imot bli tydeliggjort som en faglig utfordring ved arbeid med overgrepssaker og derfor bli drøftet og bearbeidet i et faglig fellesskap.

Faglig trygghet i kjent landskap

Jeg mener at spørsmålet i artikkelens tittel: ”Hva får fagfolk til å bli over tid i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn?” kan besvares med følgende: Utvikling av kompetanse innenfor feltet seksuelle overgrep mot barn tar tid. Det kreves teoretisk kunnskap, samt generell praksis, samt praksis fra et større antall overgrepssaker. Det er stor forskjell på de belastninger fagfolk opplever ved å jobbe alene med saken og det å kunne jobbe i et fellesskap. Dette gjelder både ansvars- og rollefordeling mellom etatene, og arbeidsfellesskap innad i egen etat.

Holdningene blant egne ledere og kolleger har innvirkning på hvordan arbeidet oppleves i hverdagen. Tverretattlig samarbeid, synes å være av stor betydning. Overgrepssakene innebærer både kompliserte faglige dilemma og gir ofte sterke følelsesmessige reaksjoner. Muligheter for å dele dette i et fellesskap med andre erfarne fagfolk på feltet, synes sentralt. Like viktig synes mulighetene for å utvikle og utøve personlige mestringsstrategier å være. Fordi informantene i denne undersøkelsen har holdt ut

over flere år i dette arbeidet, finner jeg grunn til å fokusere på betydningen av praktikerens personlige egenskaper og drivkrefter. Det kan synes som om de er personer med høy grad av faglig nysgjerrighet og faglig ærgjerrighet, høy ansvars- og pliktfølelse, samt evne til å utholdenhet og stabilitet på tross av belastninger, motgang og store faglige utfordringer.

Jeg har ikke grunnlag for å hevde at dette er nødvendige eller tilstrekkelige årsaksrelasjoner (det vil si; dersom en bestemt betingelse eksisterer, vil den alltid frembringe en bestemt hendelse). Det er også usikkert om resultatene kan generaliseres til andre personer (som arbeider med overgrepssaker) eller situasjoner (andre typer arbeidsoppgaver) enn de som her er spesifikt undersøkt. Jeg mener imidlertid å ha vist hvordan ulike fagfolks opplevelse av arbeidet med seksuelle overgrep i stor grad er sammenfallende. Jeg har også beskrevet forhold som synes betydningsfulle for at fagfolk skal leve med belastningene, og kunne utvikle seg fra usikre nybegynnere til trygge, kompetente praktikere. Dette synes å være fellestrekk som er uavhengig av praktikernes utdanning, profesjon, arbeidssted og kjønn. I tillegg er disse fellestrekkene i stor grad gjenkjennbare fra teori og annen forskning.

Jeg vil avslutte med å illustrere det jeg oppfatter som grunnholdningen i informantenes beretninger, ved å sitere en av informantene i prosjektet:

Jeg synes at det har vært spennende. Jeg synes det er utrolig spennende. Hadde jeg gått til en annen jobb så hadde jeg følt at jeg forlot noe. Det er noe med sirkushesten. Vi møter jo utrolig mange spennende mennesker. Det er ikke bare en floskel! Men det er ikke alltid jeg ser det sånn. Noen uker synes jeg kan være tunge, fordi da klarer jeg ikke se det spennende ved disse menneskene. Men andre ganger tenker jeg: Så heldige vi er som får oppleve dette. Det er i grunnen ikke en roman eller en novelle som kan matche dette.

Litteratur:

Blanchard, Ellen A. og Jones, Mirta.(1997): "Care of Clinicians Doing Trauma Work" i

Harris, M.(red.): *Sexual Abuse in the Lives of Women Diagnosed with Serious Mental Illness*, Harwood Academic Publishers

Fürniss, Tilman (1991): *The multiprofessional handbook of child sexual abuse – integrated management, therapy and legal intervention*, London: Routledge

Goodwin, Jean (1985): "Post-Traumatic symptoms in Incest Victims" i Eth S. og Pynoos R.S

- (red.): *Post-Traumatic Stress Disorder in Children*, American Psychiatric Press, Inc.
- Herman, Judith L.(1992): *Trauma and Recovery. From Domestic Abuse to Political Terror*, London: Harper Collins Publishers
- Iliffe, Gillian (2000): "Exploring the counselor`s experience of working with perpetrators and survivors of domestic violence", *Journal of Interpersonal Violence*, Vol.15, Issue 4, s.393-401
- Killèn, Kari (1991): *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*, Kommuneforlaget
- Leira, Haldis (1990): "Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del I Om arbeide med barn som har erfart vold i familien", *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 27, s.16-22
- Myers, John E.B. (red.)(1994): *The Backlash – Child Protection under fire*, CA: Sage publications
- Myers, John E.B. (1994a): "Definition and Origins of the Backlash Against Child Protection" i Myers, John E.B. (red.): *The Backlash – Child Protection under fire*, CA: Sage publications
- Pearlman, Laura A. & Saakvitne, Karen W.(1995): "Treating therapist with vicarious and secondary traumatic stress disorders" i Figley, C.R. (red.): *Compassion Fatiugue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorders in those who treat the traumatized*, Brunner/Mazel, s. 150-177
- Schauben, Linda J.& Frazier, Patricia A.(1995): "Vicarious Trauma – The effect on Female Counselors of Working with Sexual Violence Survivors", *Psychology of Women Quarterly*,19, s. 46-64
- Sexton, Leo (1999): "Vicarious traumatization of consellers and effects on their workplaces", *Britisch Journal of Guidance&Counselling*, vol.27, issue 3, s.393-403
- Søftestad, Siri (2001): *Fra nybegynner til kompetente praktiker. Hvordan får vi fagfolk til å bli over lang tid i arbeidet med seksuelle overgrep mot barn?.* Prosjektrapport, Fylkesbarnevernet i Vest-Agder
- Toverud, Ruth (1998): *Barn, terapi og seksuelle overgrep – en studie av psykoterapeuters beretninger*, Tano Aschehougs Fonteneserie

Åse Vagli

Utforskning av samtaler og samhandlinger i barnevernets praksisrom¹⁵

Introduksjon

Jeg vil starte presentasjonen av mitt forskningsprosjekt med å si litt om den *forsknings-*
tradisjonen jeg arbeider innenfor. Den tradisjonen kan påklistres en merkelapp som
fenomenologisk- interaksjonistisk med bruk av deltagende observasjon (etnografisk metode)
og analyse av samtaler. Jeg vil også si litt om noen sammenhenger mellom denne
forskningstradisjonen og faget sosialt arbeid.¹⁶ Deretter vil jeg presentere mitt
doktorgradsprosjekt. Først ved å si noe om hvorfor jeg utviklet akkurat *dette* prosjektet.
Hvilken bakgrunn prosjektet hadde i min erfaringsverden og hvilke spørsmål som var
utgangspunktet for prosjektet. Så vil jeg si litt generelt om erfaringer fra feltarbeidet på
barnevernskontoret og om fortolkningssituasjonen som oppstår når en kommer en slik
virksomhet inn på livet. Jeg stiller også spørsmål om hva en slik studie inne på et
barnevernskontor egentlig kan brukes til å si noe om. I siste delen av presentasjonen vil jeg ta
fram et eksempel fra mine observasjoner og representasjoner av samtaler mellom
barnevernsarbeiderne på barnevernskontoret og drøfte hva eksempelet kan si noe om.

Forskningstradisjonen

Tanken bak å trekke linjene til forskningstradisjoner og tenkemåter er å klarlegge og
tydeliggjøre hvilke grunnleggende tenkesett *mitt* forskningsprosjektet hviler på. Jeg håper
med dette også å kunne si noe om hva denne tilnærmingen kan tilføre forståelsen av
yrkesutøvelsen i barnevernet.

---

¹⁵ Artikkelen er basert på en presentasjon gitt på et seminar i regi av Barnevernets Praksisretta Utviklings- og
Forskningsforum (PUFF) ved Høgskolen i Agder 7. mai 2001.

¹⁶ Metodefaget i barnevernutdanningen i Norge har betegnelsen 'sosial- pedagogikk'. Uten å gå inn i det her kan
det etter min mening argumenteres for at de grunnleggende tenkesettene i "sosialt arbeid" og "sosialpedagogikk"
som metodefag i sosialarbeiderutdanningene har grunntenkning og tilnærming felles.

Jeg vil vel også hevde, noe som nok er en av mine kjepphester, at det er for lite av en slik tydeliggjøring av grunnleggende utgangspunkt i mange forskningsbidrag innenfor feltet. Jeg mener at det er for mye forskning som presenterer ”resultater” uten i tilstrekkelig grad å ha redegjort for og diskutert de grunnleggende tenkesettene og de premissene som resultatene hviler på.

Chicagoskolen i sosiologien, interaksjonisme, fenomenologi og forbindelsen til sosialt arbeid.

Jeg vil starte med å ta dere med til et meget kort besøk i byen Chicago i USA på slutten av attenhundretallet og begynnelsen av nittenhundetallet. Her var et nyetablert universitet som skulle bety mye for de framvoksende samfunnsvitenskapene i hele den vestlige verden. Det er en spennende historie med miljøet som utviklet seg her. Jeg skal nevne noen få navn og trekke noen linjer til de tenkemåtene de representerte.

George Herbert Mead, som er blitt kjent som en grunnlegger av den symbolske interaksjonismen¹⁷ arbeidet her ved Universitetet i Chicago på ’Departement of Philosophy and Pschychology’, fra 1894 fram til sin død i 1931¹⁸. Mead hadde før tiltredelse i Chicago studert i Tyskland og blitt påvirket av tyske tenkere som Wilhelm Dilthey, Edmund Husserl og senere Martin Heidegger som er filosofiske grunntenkere og utviklere av fenomenologien. Sammen med Mead ved instituttet i Chicago arbeidet også sosiologen Jane Addams. Jane Addams kan sies å være grunnleggeren til samfunnsarbeidstradisjonen i faget sosialt arbeid ved hennes etablering av ’settlement- bevegelsen’¹⁹ (fattighus-bevegelsen). For en grei beskrivelse av interaksjonisme og av Jane Adams og hennes arbeid kan jeg anbefale Levin og Trost (1996). Irene Levin har skrevet en rekke artikler og holdt foredrag om Jane Addams og på den måten gjort kjent forbindelsen mellom sosialt arbeid, sosiologi og interaksjonisme.

---

¹⁷ Dette er nok en svært upresis formulering. G.H Mead selv ville vel aldri sagt at han var en grunnlegger. Det er også andre navn som kunne vært trukket inn sammen med han. Men det vil bli for omstendelig i denne sammenhengen å gå inn i nærmere presiseringer. Jeg vil ellers vise til Willy Guneriusen (1996) for en utmerket framstilling av grunnlagstenkingen som interaksjonismen bygger på.

¹⁸ Kilde her er: Hans Joas (1980): *G.H Mead A Contemporary Re- examination of his Thought*. Polity Press-translated by Raymond Meyer

¹⁹ Addams,Jane, 1938: *Twenty years at Hull-House : with autobiographical notes* New York : MacMillan

Noen grunnleggende trekk ved den interaksjonistiske tilnærmingen

Den interaksjonistiske tenkemåten bygger som sagt på en rekke filosofers forutgående arbeid. Jeg nevnte Dilthey som en av dem. Willy Guneriussen (1996:113) lister 7 prinsipper for det generelle grunnlaget for interaksjonisme i sin redegjørelse for Dilthey. De viktigste prinsippene for oss her i denne sammenhengen er:

- Kultur, menneskelige aktiviteter, ytringer og produkter kan bare studeres på en adekvat måte fra *innsiden*.
- Menneskenes forestillinger, begreper og verdier og normer er produkter av *historisk-kulturelle betingelser*
- Det vi erfarer som *kulturelle fenomener er ikke isolerte sansedata, men meningsfulle sammenhenger og helheter*
- Vi kan *erfare kulturelle fakta som meningsfulle fordi disse fakta allerede er meningsbærende* – det vil si uttrykk for aktørens intensjoner, ideer og interpretasjoner

Oppsummert og grovt sagt kan en si at dette er et grunnlag for den forskningsretningen som med en samlebetegnelse kan kalles interaksjonisme.

Denne retningen tenker altså at menneskene er aktive meningssøkende aktører som former sin ”verden” ved kontakt med andre mennesker. En legger altså hovedvekten på menneskene som fortolkende, meningssøkende aktører i stadig utveksling med sine omgivelser. I denne tenkemåten avviser en at det er faste utenforliggende faktorer som determinerer menneskenes handlinger. Mennesket er skapende, dynamisk, og har derfor valg og kan forme sin verden. Men menneskene er påvirkelige av omverden. Og derfor kan vi også påvirkes på en negativ måte. Denne tenkningen vil jeg hevde er en hovedpilar i faget sosialt arbeid som praksisutøvelse. Samme tenkning danner også grunnlag for etnografisk arbeid (deltagende observasjon) og mye av den kvalitative forskningen innen sosiologien. Et viktig utgangspunkt er altså å *forstå* hvordan mennesker former sin verden. Hvilke bestanddeler som inngår i konkrete menneskers konstruksjon av *sin* ”verden” på godt og vondt.

Jeg nevnte Jane Addams som arbeidet sammen med George Herbert Mead på Universitetet i Chicago. De var begge to opptatt av den praktiske anvendelsen av sine tanker

og av etisk og politisk ansvar og handling. Addams satte disse tankene ut i livet i form av det som ble kalt settlement - bevegelsen. Ved å bo sammen med 'de fattige' og arbeide sammen med dem for å påvirke forhold i livet deres som var negativt skulle samfunnsendring og personlig endring skapes. Her ser vi altså den interaksjonistiske tankegangen satt ut i praksis. Og samfunnsarbeidstradisjonen i sosialt arbeid som særlig var aktiv på 1960 og 70- tallet i Norge tok opp denne tilnærmingen.

I Chicago utviklet det seg en retning innen sosiologien som er knyttet til samme grunnlagstankegang. Chicago- skolen i sosiologien er den blitt kalt. Sosiologene Herbert Blumer²⁰, Everett Hughes²¹, Howards Becker²² og Erving Goffman²³ er kjente navn som er knyttet til denne retningen. Særlig med Becker og Goffman kommer en interesse for avviksgrupper og avviksprosesser. Det blir en politisk standpunkttagen for de marginaliserte grupper i samfunnet og hvordan de forblir marginaliserte. Det blir også en interesse for arbeidsorganisasjoner og hvordan yrkesgrupper sosialiserer sine medlemmer inn i en egen "verden".

På 1960 tallet i Norge fikk vi det som i etterkant er kalt gullalderen i norsk sosiologi, hvor det ble foretatt en rekke forskningsstudier i Chicago-skole- tradisjon. For eksempel Yngvar Løchen's studie fra et psykiatrisk sykehus²⁴ og Odd Ramsøy som blant annet skrev om livet blant uteliggere og alkoholikere i Oslo²⁵. Cecilie Høygård sin studie fra prostitusjonsmiljøet er et godt eksempel på senere forskning i denne tradisjonen²⁶.

Innenfor arbeidsorganisasjoner i velferdsstaten har vi studier av Sune Sunesson²⁷ fra svenske sosialkontor og for eksempel Marianne Ranger fra et norsk sosialkontor.²⁸ Og for å

---

²⁰ Blumer, Herbert, 1969: *Symbolic interactionism : perspective and method* Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall

²¹ Hughes, Everett Cherrington, 1958: *Men and their work* London : Collier-Macmillan

²² Becker, Howard S., 1963: *Outsiders : studies in the sociology of deviance* London : Free press of Glencoe, c1963. Og av samme forfatter: *Boys in white : student culture in medical school* / Howard S. Becker ... [et al.]. Originalutg. Chicago : University of Chicago Press, 1961.

²³ Asylums : essays on the social situation of mental patients and other inmates / Erving Goffman Harmondsworth : Penguin, 1968.

²⁴ Yngvar Løchen, 1965: *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus : en sosiologisk fortolkning* Oslo : Universitetsforlaget.

²⁵ Ramsøy, Odd .. [et al] , 1971: *På livet: Fra filleproletariatet i Oslo*. Universitetsforlaget

²⁶ Cecilie Høygård og Liv Finstad : *Bakgater : om prostitusjon, penger og kjærlighet* Oslo : Pax, 1986

²⁷ Sunesson, Sune, 1981 : *När man inte lyckas : om hinder, vanmakt och oförmåga i socialt arbete*. En bok för socialarbetare Stockholm : Almqvist & Wiksell

²⁸ Ranger, Marianne Neverland, 1986: *Er det bare meg som roter sånn?" : klientsamtaler på et sosialkontor*. Oslo: Universitetsforlaget

nevne noe ferskt så har vi den nordiske artikkelsamlingen *Listening to the Welfare State* (Seltzer et al, 2001) som følger opp Marianne Rangers tilnærming med å kombinere deltagende observasjon og samtaleanalytisk tilnærming.

De sist nevnte eksemplene tar i bruk samtaleanalyse som metodiske verktøy. Samtaleanalyse i sosiologien kan sees som en sidegren fra Chicago-skolen og er knyttet til navn som Harold Garfinkel, grunnlegger av etnometodologien, Harvey Sacks, grunnlegger av konversasjonsanalyse og Erving Goffman, som i sine siste arbeider også arbeidet med teoretiske analyser av samtalen.

Med denne vendingen mot analyse av samtaler kommer en mer detaljert fokusering på *språket og det talte* enn det den "gamle" Chicago - skolen hadde. Samtaleanalysen bragte med seg en interesse for konkrete studier av hvilke praktiske *metoder* mennesker bruker i konkrete situasjoner for å skape orden og mening i tilværelsen og i konkrete situasjoner.

Oppsummering av generelle trekk ved forskningstradisjonen

Stikkordene for forskningstradisjonen er:

- Bruk av *kvalitativ* metode – gjerne deltagende observasjon og samtaler med de en observerer. Dette kalles etnografisk metode.
- En ser forskeren som deltaker og som informant i egen forskning – forskeren er subjektiv, men arbeider med å bevisstgjøre seg sin subjektivitet slik at subjektiviteten kan brukes systematisk og reflektert. Slik at en blir seg bevisst de forutsetningene fortolkningene bygger på.
- En interesse for hvordan mennesker definerer og forstår sin situasjon
- En søking etter forståelse for de prosesser som fører til og former handlingene
- Interesse for det folk gjør og det de sier som uttrykk for deres meningsforståelse
- Dermed en interesse for det hverdagle, det dagligdagse, det som gjentar seg
- Interesse for prosesser – det som foregår her og nå
- Studerer naturlig forekommende - spontane situasjoner.

Denne holdningen er kompakt uttrykt i det såkalte Thomas teoremet :

«If men define situations as real, they are real in their consequences» (Thomas & Thomas 1928: 572)²⁹. (Hvis menneskene definerer eller oppfatter situasjonen som virkelig, er den også virkelig i sine konsekvenser.)

I forordet til boka *Listening to the Welfare State* uttrykker man denne holdningen til forskning på praksis i velferdsstatens mange praksis-rom slik:

Bidragstyperne i denne boka har undersøkt de hverdagslige, naturlig forekommende situasjonene på mikro nivået i velferdssystemet. Det er her velferdsstaten og de mange institusjonelle områdene blir til gjennom ”snakk” og kommunikasjon i de mange møtene mellom mennesker som finner sted her³⁰(Til norsk ved meg).

Presentasjon av eget arbeid - en studie av det indre hverdagslivet på et barnevernskontor

Mitt doktorgradsarbeid er en studie innenfor den tradisjonen som jeg her har skissert noen grunnleggende trekk ved. La meg begynne med bakgrunnen for prosjektet. Utgangspunktet mitt for å gjøre en deltakende observasjon av det daglige livet på et barnevernskontor var et tidligere forskningsprosjekt (Vagli m,fl. 1991). Undersøkelsen tok utgangspunkt i 223 barn og unge i alderen 7 – 19 år som på et visst tidspunkt var klienter i ”hjelpesystemet” med ”diagnosen” adferdsavvik - det vil si at de var henvist til PPT/ skolens hjelpesystem eller barnevernet fordi det var reagert på måten disse barna oppførte seg på. Vi ba barnevernet og PPT, som hadde anvist barna, om å fylle ut et spørreskjema om bakgrunnen til barna, og om hvilke problemer hjelpeapparatet mente de hadde og hvilke konkrete tiltak som var satt i verk. Disse spørsmålene utgjorde et spørreskjema med mange variabler og mange alternativer. Undersøkelsen var altså en *kvantitativ* spørreskjema-undersøkelse hvor formålet var å beskrive sentrale trekk ved det hjelpesystemet man har overfor barn og unge med vanskelig oppvekstvilkår. Vi var også interessert i å få kartlagt eventuelle sammenhenger mellom det som hjelpeapparatet selv mente var problemene til disse barna og det hjelpeapparatet konkret hadde gjort.

---

²⁹ Thomas, William I & Dorothy S. Thomas, 1928. *The Child in America*, New York:Knopf

³⁰ This book's contributors have investigated the mundane, naturally occurring situations at the micro- level of the welfare system .It is here the Welfare State and its many institutional branches is 'talked' into being in the many encounters taking place..

Stor var vår forbauselse da vi etter mange ulike statistiske krysskjøringer på materialet ikke kunne finne noen sammenhenger mellom det hjelpeapparatet beskrev som barnas problemer og de tiltakene som var satt i verk. Det typiske var for eksempel at hjelpesystemet beskrev at det var problemer i hjemmesituasjonen til barnet, mens tiltaket som var satt i verk var hjelpetiltak i skolesituasjonen. Vi konkluderte derfor med at vi her hadde observert et fenomen hvor problemstruktur og tiltaksstruktur befant seg i to verdener. Beskrevet av tiltakssystemet selv.

Resultatet fortonte seg på mange måter som en gåte. Senere fant jeg ut at slike trekk ved hjelpesystemet også var beskrevet av forskere i andre land. Packman, Randall & Jacques (1986), fant for eksempel i en undersøkelse av 361 barn, som var meldt til barnevernet i England, at det ikke var mulig å finne systematiske forskjeller mellom de barna som det ble satt i verk omsorgsovertakelser overfor og de som det ikke ble grepet inn overfor.

I Norge har Kristoffersen og Slettebø (1992) og Kristoffersen (1996) påvist store forskjeller i antall omsorgsovertakelser fra kommune til kommune, og fra distrikt til distrikt i større kommuner. Noe som også peker i retning av at det *ikke er* problemene som barn har som styrer tiltakene. Dette bygger da på et resonnement om at behovene til barn neppe er så forskjellig fra kommune til kommune eller distrikt til distrikt som tiltakstypeprofil skulle tilsi.

Konklusjonene går altså i retning av det samme som vi så, nemlig en tilsynelatende *tilfeldighet* i tiltakssystemet. Eller kanskje det heller var riktigere å forstå det slik at det var karakteristika ved det enkelte tiltakssystemet som formet tiltaksprofilene?

Mitt spørsmål ble på den bakgrunnen: Hvilken logikk er det som utspiller seg på barnevernkontor og som *former* barnevernsarbeidet?

Den undersøkelsen jeg hadde gjort kunne ikke gi svaret på det spørsmålet. Vi hadde, med de metodene vi tok i bruk, bare kunnet beskrive grovstrukturen eller overflaten i praksis. I søken etter andre typer undersøkelser og forskning som tok opp praksis på barnevernkontor, fant jeg ikke noe som undersøkte prosesser eller hvordan arbeidet foregikk i det daglige. De fleste hadde gjort det jeg hadde gjort tidligere, nemlig å se på *hva som kom ut av* arbeidet i barnevernet. Hvor mange saker, hvilke type saker og hvilke typer tiltak. Eller en beskrev teoretisk eller ideelt hva som burde skje, hvordan praksis *burde* være.

Jo mer jeg leste av forskning og lærebøker på feltet jo mer engasjert ble jeg. Hvordan kunne en fortsette med en virkelighetsbeskrivelse av barnevernsarbeid basert på en forståelse av at arbeidet styres *utenifra* av lover, forordninger og regler når en hadde en rekke beskrivelser som tilsa at det ikke kunne være slik barnevernsarbeid foregikk? Lovene og reglene var jo der, men praksis så jo ikke uansett ut til å være styrt av disse? Så hvorfor en stadig gjentok at botemiddelet mot manglende samsvar mellom problemstruktur og tiltaksstruktur skulle være mer regler og forordninger eller mer kunnskap virket ulogisk på meg. Og da jeg så uttalt i et skriv at barnevernet manglet normer og at det skulle være årsaken til de beskrevne problemene, da steilet hele min grunnholdning.

Jeg fant også andre forskere som reagerte på den dominerende tenkemåten som kommer til uttrykk i forskningsprosjekter på feltet i Norge. Clifford og Tiller kommenterer de dominerende forståelsesperspektivene innenfor norsk barnevernsforskning slik (1988: 6):

”Skolerings- og forskningstradisjonen innenfor norsk barnevern har i stor grad vektlagt et forvaltningsperspektiv på virksomheten... Den underliggende, om enn noe tvilsomme forutsetningen som ligger implisitt i dette, er at barnevernets mål kan sikres ved en forsvarlig saksbehandling, og en iherdig innsats for å finne ut hvordan loven kan anvendes i det bestemte tilfellet”.

Jeg tenkte slik - ut fra en interaksjonistisk posisjon: Hvorfor blir barnevernsarbeidere forstått som annerledes enn andre mennesker? Hvorfor forstår vi barnevernsarbeidere som eksternt regelstyrte og normstyrte, mens vi forstår oss selv og klientene mer som ”internstyrte”, som meningssøkende, fortolkende og skapende individer. Er ikke barnevernsarbeider og andre yrkesutøvere mennesker som oss andre da? Er ikke de også satt i en bestemt situasjon og formes av hvordan de forstår situasjonen?!

Dette ble derfor utgangspunktet min som førte meg til å gjøre en lengre deltagende observasjon på et barnevernkontor. Jeg ville prøve å se hvordan dette arbeidet *faktisk* ble formet. Og hvilken praksislogikk som *faktisk* gjør seg gjeldende slik det indre livet spiller seg ut i et daglige, i hverdagen. Jeg ville som Chicago-skolens forskere komme det indre livet i denne spesielle arbeidssituasjonen på et barnevernkontor nært, for å forsøke å forstå hvordan arbeid blir til og prøve å forstå hvilke prosesser som former dette arbeidet.

Hovedregelen er å stille så åpent som mulig og jobbe med sine forutanelser eller fordommer³¹. Jeg stilte åpne og undrende spørsmål i tråd med tilnærmingen jeg har skissert tidligere:

- Hva er det som foregår her?
- Hva er det menneskene gjør her?

Og så etter hvert:

- Hvorfor gjør de det de gjør?
- Hvilke sammenhenger inngår *det som skjer* i?
- Hva er resultatet av det de gjør?

En fenomenolog tenker at vi ikke har noen erfaring uten å stille oss spørsmål. Og poenget med å stille spørsmål er å etablere en fortolkningsposisjon som holder mulighetene åpne for hvilke svar spørsmålet gir³². Spørsmålene vil i neste omgang gi retning for en *beskrivelse av* erfaringen hvor forutanelser (fordommer) søkes bevisstgjort.

Erfaringer etter deltakelse på barnevernskontoret

Det som raskt fanget min interesse i det daglige livet på det barnevernskontoret jeg oppholdt meg på var at barnevernsarbeiderne pratet mye seg imellom. Det ble pratet på møter og også mellom møter. Og det en pratet om var stort sett de sakene en jobbet med og om klientene og om sine opplevelser *der ute*.

Disse samtalene gjorde et sterkt inntrykk på meg. Det var mange side ved det som var gripende og spesielt. Det var *måten* det ble snakket på. Og det var det en snakket *om*. Det var åpenheten. Det var følelsene. Det var direktheten. For meg ble disse samtalene et inntak til å forstå logikken i arbeidet.

---

³¹ Den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer sier det slik i boka *Truth and Method* (1975:236): “All correct interpretation must be on guard against arbitrary fancies and the limitations imposed by the imperceptible habits of thought and direct its gaze ‘on the things themselves’”.

³² Denne tenkemåten er knyttet til en fenomenologisk tilnærming. For en god beskrivelse av denne tilnærmingen i praktisk forskningsinnretning se for eksempel Van Maanen (ed) : *Qualitative Methodology* 1973, 1983 Sage Publications. Mens for eksempel Gadamer gir en grundig innføring i det teoretiske grunnlaget for denne tilnærmingen (Hans-Georg Gadamer: *Truth and Method* Sheed and Ward London 1975, 1979 Reprinted 1981)

I en artikkel jeg har skrevet har jeg blant annet gjort følgende beskrivelse (Vagli 2001: 82):.....

We are inside the child protection agency.
It is ten o'clock in the morning. It is quiet in the room. A kind of solemn atmosphere. Three women are sitting around a little coffee table talking to one another in a kind of intimate atmosphere. The women are quietly. They look down often while they talk. Sometimes they look up into each other's faces. They have grave and concentrated looks on their faces. A man's voice is in the background, talking quietly behind a half wall. Sitting near the coffee table, one can hear what he is saying.
The women around the table stand up. The talk around the coffee table continues in the room for another minute and then stops.
What kind of a place is this? The heavy, locked doors towards the outside and the calm and quietness inside. The suffering and helplessness in the entrance outside the room and the warm and intimate atmosphere inside the room. First sad and frightening, then comforting. And this quietness and solemn atmosphere inside the room. It seems as if it is as there's something sacred going on here.
What is going on here? Why all this talk? What are the people doing here? What are they talking about?
Listening to what they say, it seems that the people are telling stories about themselves. They are also telling stories about parents, children and other people in the village. There are no children or families to be seen here on the inside, but here are being produced images of and reflections about people outside of the room.
.....

Jeg har her søkt å uttrykke akkurat den åpne fenomenologiske holdningen jeg har beskrevet ovenfor og vise hvordan jeg dukker ned i stemninger, atmosfære og dermed selv føler på kroppen det som foregår³³. Denne holdningen er å forholde seg til kroppen som et instrument som stemmes inn til en bestemt frekvens. Goffman (1989: 125-6)³⁴ bruker denne uttrykksmåten :

(Participating observation).. 'tunes your body up' and with your 'tuned up body' and with the ecological right to be close to them, you are in the position to note their gestural, visual, bodily response to what's going on around them. To me that's the core of observation. If you don't get yourself into that situation, I don't think you can do a serious piece of work.

Den etnografiske tilnærmingen tar utgangspunkt i at forskerens tilstedeværelse i situasjonen gir et godt inntak til å oppleve situasjonen slik aktørene *selv* opplever den. Forskeren bruker denne nærheten til å iverksette tolkningsprosesser hvor egen implisitt kunnskap aktiveres og artikuleres. Slik som i det eksempelet jeg her har lest opp. Da jeg kom inn i barnevernets praksisrom ble jeg først opptatt av stemningen der. Jeg oppfattet en hellig

---

³³ Som den franske fenomenologen Maurice Merleau – Ponty uttrykker det:..” The evidence of the perceived thing lies in its concrete aspect, in the very texture of its qualities, and in the equivalence among all its sensible properties – which caused Cézanne to say that one should be able to paint even odours”.

eller sakral stemning. Denne opplevelsen utvikler jeg så videre og stiller meg spørsmål om *hvorfor* jeg opplever det jeg opplever. Er det noe ”aktørene” gjør? Er det noe de sier? Og hva betyr denne helligheten? Hva er helligheten knyttet til? Hvilken betydning har den i denne sammenhengen?

Slik bruker jeg altså min egen erfaring og forfølger denne erfaringen ved å stille meg selv spørsmål: Hva er det som får meg til å føle det jeg føler? Slik jobber jeg med observasjonene og følelsene som aktiveres i møtet med barnevernets praksis. Jeg sitter der sammen med barnevernsarbeiderne dag etter dag i uker etter uker og hører og skriver ned det de sier og det jeg opplever, tenker, føler. Og prøver å *beskrive*.

*Nærhet og distanse*³⁵

Det at jeg satt der og var der, snakket med folk og deltok i dette samme praksisrommet som barnevernsarbeiderne opphold seg i og konstruerte sammen dag etter dag gjorde at noen av de samme kreftene virket på meg som på barnevernsarbeiderne. Det er i hvert fall slik jeg tenker om det. Og det er i tråd med etnografisk tilnærming. Jeg involverer meg og blir involvert. Jeg kjenner meg igjen i situasjoner de snakker om. Jeg kjenner meg igjen i de reaksjonene de snakker om. Jeg blir mistenksom når jeg ser folk jeg kjenner på gangen utenfor: Jøss er *de* slik. Jeg blir mer følsom overfor barneskjebner. Hører og ser sårede barn hvor jeg ikke så det før. Sensitiviteten min i forhold til barnevernets gjenstandsområde øker, kan en kanskje si. Og den øker fordi jeg er omsluttet av dette gjenstandsområde dag etter dag. Slik tenker jeg om det som skjedde med meg. Jeg sitter der dag ut og dag inn og hører fortellinger om familier som lever i det som blir beskrevet som uorden og kaos. Jeg hører om voldelige menn og svake kvinner. Jeg hører om barn som må ordne opp som voksne. Jeg hører om barn som foreldrene ikke tar ansvar for eller som ingen vil ha. Slik kommer jeg barnevernsfeltet inn på livet. Jeg føler barnevernsarbeidet på kroppen. Det er et viktig skritt på veien mot en forståelse. Det gir meg innsikt i *krefter* som virker i barnevernsfeltet – i dette kraftfeltet ³⁶ som forholder seg til

---

³⁴ Goffman, E (1989): On fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol 18:123:132

³⁵ Denne overskriften minner meg om tittelen på en bok av Pål Repstad, 1993: *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* Oslo: Universitetsforlaget

³⁶ Jeg bruker her den franske sosiologen Pierre Bourdieus tenkemåte på en fri og implisitt måte. Bourdieu sitt ’feltbegrep’ er forklart på følgende måte i Broady 1990:270: ”Et sosialt felt er karakterisert av spesialiserte agenter og institusjoner og en spesifikk art av symbolsk kapital som ligger til grunn for tros-forestillingene innen feltet.” Broady, Donald, 1991 *Sociologi och epistemologi : om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* Stockholm: HLS förlag Avhandling (doktorgrad) - Stockholms universitet

barn, familie og hvordan folk lever livet sitt. Så i dette feltet, dette kraftfeltet kommer en i møtet med hvordan en typisk tenker i vår kultur stilt overfor barn og familier og levd liv som ikke leves på en slik måte som vi tenker er riktig, normalt og tilpasset.

Men tolkningen må bringes videre. Forståelsen må videre. Dette er bare første skrittet på vei mot en analyse og mot en forståelse. En må videre fordi en kan drukne i subjektiviteten. Subjektiviteten kan bli en selvopptatt og fordomsfull subjektivitet. Men det som er målet er en subjektivitet som er orientert mot *feltet*. Det vil si at en bruker sine subjektive opplevelser når en har sin fulle oppmerksomhet rettet mot det en observerer og ikke bare mot sin egen opplevelse. Den egne opplevelsen er første skritt. Deretter må en stille spørsmål til denne egne opplevelsen³⁷. Gjennom slike refleksjonsprosesser får en innsikt i feltet og de kreftene som virker i feltet.

Konkret har det vært nyttig for meg å bruke elementer fra samfunnsvitenskaplig samtaleanalyse i refleksjonsprosessen. Jeg skal ikke her gå inn i en lang avgrensning av hva samtaleanalyse er og ikke er. Det er så mange distinksjoner og detaljer innen det en kan kalle samtaleanalyse. For meg holder det stort sett å si at samtaleanalyse, slik jeg bruker det, er å gå i nærkontakt med skrevne utdrag av samtaler som jeg har lyttet til og skrevet av fra observasjoner. Jeg ser da etter detaljer. Hvordan folk uttrykker seg. Se etter ordene, hvilke ord de bruker. Og hvordan ord settes sammen. Så ser jeg etter det dialogiske. Det vil si at jeg ser etter sammenhenger: Når en sier noe, hva sier så de andre? Og så ser jeg etter om det er noe som gjentar seg. Om det er noe typisk. Og så tenker jeg at ved å se så nøye og lete så langt ”ned” i det folk sier når det står der som stivnet tegn på et hvitt papir så kan jeg lytte enda mer, enda nøyer på det som sies. Så stiller jeg meg spørsmål som for eksempel: Hvorfor var det nødvendig for henne å si det *nå*? Jo fordi det er *noe* som krever at hun må si det.. Og hva kan så dette noe være, som krever at hun sier dette *nå*?

Når jeg har holdt på en stund slik for meg selv og lyttet til mine egne fortolkninger kan jeg også vise samtaleutskriftene til andre. Og så kan jeg høre hva de legger merke til og

---

³⁷ Max van Manen sier følgende om subjektivitet og objektivitet i fenomenologisk tilnærming (1990: 20): “*Objectivity* means that the researcher is oriented to the object, that which stands in front of him or her. Remains true to the object while trying to describe it, interpret it. *Subjectivity* means that one needs to be as perceptive, insightful, and discerning as one can be in order to show or disclose the object in its full richness and greatest depths. Subjectivity means that we are strong in our orientation to the object of study in a unique and personal way – while avoiding the danger of becoming arbitrary, self-indulgent, or of getting captivated and carried away by our unreflective preconceptions”.

hvordan de resonnerer. Og slik kan en holde på og se på det igjen og igjen. Dermed kan en møte sine egne fortolkninger gang på gang med nye spørsmål og dermed bringe refleksjonen videre. På den måten får en avstand og et refleksjonsrom som er nødvendig for å unngå den nærsynte subjektiviteten.

Men for å understreke. Det selvopplevde, det å ha vært der og kjent på kroppen er utgangspunktet. Bare utskrifter fra samtaler uten å ha vært tilstede når samtale blir til er to forskjellige ting. Tenker jeg. Jeg støtter meg til den franske fenomenologen Maurice Merleau Ponty i dette. Som sier på sin karakteristiske poetiske måte i boka *The Prose of the World* (1973:65)³⁸:

“The conversation reproduced exactly is no longer what it was while we were living it. It lacks the presence of those who were speaking, the whole surplus of meaning yielded by the gestures and faces that especially give the impression of something happening, of a discovery and continuous innovation. The conversation no longer exists.....- it *is*, flattened out in the single dimension of sound. Instead of summoning our whole being, it does no more than touch us lightly by ear”.

Samtaleavskrift

Nå tror jeg at det er på tide at også dere får se på et utdrag av samtale mellom barnevernsarbeiderne fra det barnevernskontoret jeg var på. Slik at dere kan komme med *deres* opplevelser av det som foregår. Poenget med å se nærmere på konkrete samtaler er også å komme nærmere en forståelse av hva slike samtaler kan fortelle oss noe om.

Siden mange av dere har konkret erfaring fra arbeid på barnevernskontor stiller dere jo med kroppserfaringen latent. Dermed kan dere forhåpentligvis lett kan se for dere situasjonen og hvordan dette foregår. Så kan vi jo etterpå sammen diskutere våre opplevelser av det som blir sagt.

Jeg vil vise dere en kort samtale og en situasjon som plutselig oppstod etter morgenmøtet en dag i februar. Alle barnevernsarbeiderne som var der hadde reist seg fra stolene sine og det lille kaffebordet hvor de pleide å sitte på disse daglige morgenmøtene. C, lederen hadde enda ikke gått til kontoret sitt. Hun stod ved siden av arkivet, hadde åpnet en skuff og stod med noen pærer i hånden og leste. A, som ikke hadde vært på morgenmøte kom

---

³⁸ Først publisert på fransk med tittlen *La Prose du monde* Edition Gallimard, 1969

plutselig, men sakte gående inn i rommet utenifra. Hun stoppet opp omtrent midt i rommet og sa følgende på en svevende måte ut i lufta:

1 A *"Jeg vet ikke mer hva jeg kan gjøre..."*

Så fulgte en pause.. Det var ikke som om hun henvendte seg til noen bestemt. Hun snakket sakte og innadvendt. Som om hun snakket til seg selv. Så fortsatte hun, mens hun fremdeles stod der midt i rommet og snakket ut i luften.

2 A *"Jeg har ingen bekymring for gutten"*

C, lederen som hadde stått ved arkivet og lest i papirer stod der fremdeles mens A snakket. C stod delvis vendt mot A, med siden mot henne. Det vil si at A hadde stoppet litt bak C, men slik at C så henne fra siden. Jeg satt like ved. Ved det lille kaffebordet. De så ikke på meg. Det var som om jeg var usynlig.

Da A kom inn i rommet og begynte å snakke trodde jeg at hun henvendte seg til C fordi hun var den eneste bortsett fra meg som var synlig i rommet. C stod heller ikke så langt fra der A stoppet opp. Det fikk meg til å oppfatte det slik at det A sa var henvendt til C. Men da C fortsatte å se i papirene sine mens A snakket, ble situasjonen litt uvanlig. Det virket da ikke som om C var innstilt på å snakke med A.

Men så, mens C fortsatte å se i papirene, løftet hun blikket opp et øyeblikk, så rett fram for seg – ikke på A og sa:

3 C *"Jeg har hatt mange telefoner – naboer og bekjente av mor -*

4 *De er bekymret for hennes oppførsel*

5 *Far og mormor er også bekymret*

6 *Vi må følge opp flere av disse meldingene*

7 *Har du snakket med Valgerd sin bror*

8 *Vi trenger hjelp*

9 *Det vil være katastrofalt for Mikael om vi tar feil"*

C snakket også på en måte ut i lufta. Hun så ikke på A mens hun snakket. Det var nesten som hun snakket til seg selv hun også. Dette skapte inntrykk av noe spontant og tenksomt. Som en refleksjon sånn i forbifarten. Men jeg oppfattet det de sa også som en drøfting av sentrale trekk ved en undersøkelsessak

Og inntrykket av at det nå var en helt klar drøfting eller meningsutveksling ble forsterket da A fulgte opp:

- 10 A *”Men jeg har snakket med så mange i denne saken*
11 *Hvor langt skal jeg gå i å være politietterforsker*
12 *Kari Killén snakker om å skille etterforsker og*
saksbehandlerrollen
...
13 *Jeg er sånn i tvil*
14 *Men jeg finner ingenting*
15 *Alle ser ut til å se problemet, bortsett fra meg*
16 *Men hva om jeg tar feil*
17 *kanskje noen andre burde ta over denne saken”*

Jeg vil gjerne at dere ser på denne utskriften, sitter hver for dere en stund og kjenner etter hva dere oppfatter dette som. Prøver å se for dere situasjonen. Gå inn i den. Still dere selv spørsmål om hva som foregår her.

- Hva opplever dere at A sier?
- Hva opplever dere at C sier?
- Bruker de spesielle ord, vendinger, metaforer/ bilder som dere legger merke til?
- Er det en samtale eller er det to som snakker med seg selv? Hva er det som får dere til å tenke at det er det ene eller det andre?
- Hva er det de snakker om?
- Hva vil dere si at denne situasjonen er - Kan dere si noe om situasjonen?
- Hvordan utvikler situasjonen seg? Er det noen brudd eller endringer som dere legger merke til?
- Hva fører situasjonen til?

Og så tar vi en runde på deres opplevelser etter noen minutter.

For at denne artikkelen ikke skal utvikle seg til et rent referat av det som ble sagt videre på seminaret kan jo leseren gjøre seg sine egne tanker om samtaleutskriften.

Videre skal jeg prøve kort å si litt om mulige fortolkninger på grunnlag av denne samtalen. Det var aspekter av disse fortolkningene som kom fram og ble drøftet på seminaret.

Hva er det som foregår?

A begynner sterkt, slik jeg oppfatter det. Først sier hun at hun ikke vet mer hva hun skal gjøre. Måten hun sa den første setningen på rommet oppgitthet, oppraddhet og fortvilelse. Hennes måte å si dette på og kroppsposisjonen hennes da hun sa det gjorde inntrykk på meg. Jeg fikk et sterkt inntrykk av hennes usikkerhet og hennes opplevelse av å være i en vanskelig situasjon.

Men så kommer neste setning som et brudd med det første uttrykket: 'Jeg har ingen bekymring for gutten'. Det høres bastant og skråsikkert ut. Så hun går fra å uttrykke usikkerhet til å uttrykke bestemthet. Dette kan tolkes som et uttrykk for ambivalens, at hun har en blandet reaksjon.

Når C så sier noe går også hun sterkt ut med å vektlegge at det er *mange* som er bekymret og at C har fått telefoner hvor folk forteller om denne bekymringen. Og C deler tydeligvis bekymringen. Hun bruker også sterke ord for å uttrykke sin bekymring: "Det vil være katastrofalt for Mikael om vi tar feil". Katastrofalt er et sterkt ord. Det er et "følelsesord" som signaliserer engasjement og innlevelse. Vi ser også at C bruker fornavnet til gutten, mens A brukte tredjeperson. "gutten". Bruk av fornavn signaliserer nærhet. Det er retorisk middel og en vanlig måte å vise nærhet på.

Når C snakker bruker hun pronomenet "vi". .."hvis /om vi tar feil" kan det sees som å uttrykke et institusjonelt ansvar. Her er det Barnevernet som snakker. C skaper med sin tale inntrykk av alvor, sterk grad av nødvendighet av oppdraget. Hun etablere både en institusjonell og et personlig ansvar for barnet Mikael. Måten hun snakker på skaper inntrykk

av henne selv som en som tar det offisielle oppdraget som leder av en institusjon for beskyttelse av barn, svært alvorlig. Det C gjør her, det hun sier og ordene hun bruker, oppfatter jeg som identitetsarbeid på flere plan- både på et personlig og på et profesjonelt plan. Det at C uttrykker at de trenger hjelp understreker også enda mer alvorret i situasjonen. Det er nesten som om hun tilkaller hjelp fra høyere makter... Og med et så stort ansvar er det ikke å undre seg over at de sier de trenger hjelp.

Når så A kommer inn igjen (fra linje 10) er det på nytt hennes fortvilelse og opprøddhet som kommer sterkest til uttrykk. Det er som om C sin bruk av sterke ord og sterke følelser også bringer A til å uttrykke sterkere følelser. A sier nå at hun også tar saken alvorlig. Hun bekymrer seg egentlig også. Hun har slitt og snakket med så mange. Når hun uttrykker tvil (linje 13) viser hun at hun også har følelser. Nå viser hun ikke skråsikkerhet lengre, men hun viser seg som et menneske som tviler. Og tvilen fører til at jeg opplever henne som en som bryr seg, som tar ansvar. Men hun finner ikke noe, sier hun. Og hun føler seg trengt inn i en rolle som ikke stemmer med hennes oppfatning av hva barnevernsarbeid er eller skal være. Hun bruker ”politi” som en kontrast til saksbehandler. Hvor langt må hun gå i retning av å være politi, sier hun. Så A uttrykker vekten av ansvaret hun er satt til å forvalte. Ansvaret er å finne et bevis for bekymringen. Men hun finner altså ikke dette beviset. På denne måten etablerer hun seg som en som tar ansvar, og som føler byrden ved dette ansvaret svært tungt. Hun tar ikke lett på saken. Hun viser fortvilelse og åpner opp for at hun tar feil. Hun stiller seg åpen og sårbar og innrømmer sin begrensing. A påfører seg åpenbart en sterk smerte ved å stå i denne situasjonen. Hun uttrykker dette i hele sin opptreden her. Ambivalensen er sterkt til stede. Og hun kjemper med ambivalensen. Kanskje andre heller skal ta saken? Det er nesten som Pilatus når han sier: Ta dette ansvaret (skålen) fra meg.

Som vi vet så vasker Pilatus hendene sine og handler. Og barnevernsarbeiderne må også handle. Hun må bestemme seg for å gjøre det ene eller det andre. Hun uttrykker at det er denne handlingstvungen som ligger og tynger. Det er handlingstvungen som er byrden hun sliter med. Hun vet ikke hva hun skal gjøre. Hun finner ikke noe. Hun er trengt opp i et hjørne. Men hun må finne noe. Hun må handle. Gjøre mer. C presser henne egentlig videre. Hun må snakke med flere. Gjøre mer. Ikke gi seg i søken etter ”å finne noe”.

Ja, slik opplever jeg samtalen.

Nå er dette jo bare er et lite eksempel eller et lite utdrag av én samtale på barnevernkontoret. Men for meg har denne samtalen i seg mye av det jeg ble opptatt av etter å ha vært på barnevernkontoret i perioder over ett år. Dermed blir samtalen for meg ganske så typisk og fungerer som en fortettet framstilling av sentrale elementer ved barnevernsarbeidet. Og jeg har også erfart at barnevernsarbeidere fra andre kontor kjenner seg igjen i både situasjonen og måten A og C snakker på.

Jeg skal prøve å oppsummere noen av de generelle trekkene som jeg ser i denne korte samtalen og som jeg mener går igjen i mange typer situasjoner og samtaler inne på kontoret. Jeg vil også antyde litt om i hvilken retning disse trekkene kan forstås. Og hva vi kan lære av barnevernsarbeid ut fra denne samtalen og lignende samtaler.

Hardship talk

Det jeg tenker på at den samtalen vi her har sett uttrykker er det jeg på engelsk har kalt "hardship talk". "Frustrasjonssnakk" kan kanskje være en parallell norsk beskrivelse. Og den type snakk er det mye av på barnevernkontoret. "Hardship talk" handler om å vise at en har det tøft, at en strever og gjør det en kan. "Hardship talk" handler også om å vise hvor ambivalent arbeidet er.

Det er en heltmodig opptreden og aktivitet som utvises. Det står ikke på innsatsen og strevet og den menneskelige smerten og innlevelsen. Dermed etablerer en et moralsk grunnlag for å gjøre det som må gjøres når en kommer til det punktet.

Og for all del: dette gjøres ikke bevisst. Dette er ikke en kalkulert "opptreden". I den forstand som vi vanligvis bruker uttrykket ³⁹. Jeg ser på denne "opptreden" som en reaksjon

---

³⁹ Goffman har i boka *The Presentation of Self* (1969) en god beskrivelse av hvordan vi i vår kultur tenderer til å oppfattet autentisitet. Vi tenker et skille mellom ekte, ærlig og den falske, kyniske, manipulerende. At det er et enten eller. Han sier side 76 under overskriften : REALITY AND CONTRIVANCE

"In our own Anglo-American culture there seem to be two commonsense models according to which we formulate our conception of behaviour: the real, sincere, or honest performance; and the false one that thorough fabricators assemble for us, whether meant to be taken unseriously, as in the work of stage actors, or seriously, as in the work of confidence men. We tend to see real performances as something nor purposely put together at all, being an unintentional product of the individual's unselfconscious response to the facts in his situation. And contrived performances we tend to see as something painstakingly passed together, one

på den situasjonen som barnevernsarbeideren er satt i via det mandatet og den oppgaven de skal utføre. Det er kreftene i feltet som utløser denne logikken og gjør det nødvendig å snakke om hvor vanskelig arbeidet er. Det er krefter som alle som fyller rollen vil oppleve.

Så ”frustrasjonssnakket”(hardship talk) er slik jeg ser det, en form for *moralsk arbeid* som hjelper barnevernsarbeideren til å overleve som ”et skikkelig menneske” i en jobbsituasjon som nettopp utfordrer ”skikkeligheten”.

Jeg tenker altså at samtalene og lignende samtaler fungerer som et identitetsarbeid. I denne samtalen og mange andre blir det et viktig poeng for barnevernsarbeideren å vise seg selv og andre hvem de er som personer, og som barnvernsarbeidere. Og vi kan også se at deres identitet som privatpersoner og som barnevernsarbeidere smelter sammen. Det ser ut til å bli aspekter ved samme sak. Og det de vil vise er at de er følsomme, snille, ansvarstakende og seriøse mennesker som tar oppdraget sitt svært alvorlig. Dette gjør de ved å snakke om følelser, bruke følelsesspråk og tildels et svært sterkt følelsesspråk også.

Og hvorfor er dette identitetsarbeidet så viktig og nødvendig? Først og fremst tenker jeg at identitetsarbeidet blir nødvendig og viktig på grunn av mandatet og selve arbeidet og dets iboende usikkerhet⁴⁰.

Dobbelhetsituasjon

Å utøve mandatet som beskytter av barn og inngriper i privatlivets sfære innebærer at barnevernsarbeiderne er satt i en maktrolle. Denne makten er farlig og vanskelig for barnevernsarbeiderne fordi hele deres grunnholdning (ethos) er å hjelpe og være snille. Barnevernsarbeidere er barnevernsarbeidere fordi de vil hjelpe. Men så blir de satt i et mandat som blander makt og hjelp. Så mandatet i seg selv setter barnevernsarbeideren i en dobbelsituasjon, en schizofren situasjon. Mandatet er i seg selv også dobbelt og uklart. Mandatet er illegitimt i sin natur. I vårt samfunn er det sterke normer knyttet til at det er

---

false item on another, since there is no reality to which the items of behaviour could be a direct response. It will be necessary to see now that these dichotomous conceptions are by way of being the ideology of honest performers, providing strength to the show they put on, but a poor analysis of it.”

familien som skal ta seg av barna. Barnevernsarbeideren balanserer dermed på en tynn linje i forhold til legitimiteten av det de gjør i forhold til befolkningen generelt – allmennheten, som vi jo har sett at de har tett inn på seg. Folk ringer og gir uttrykk for hva de mener. På det kontoret jeg observerte var det også slik at de traff folk ute på bygda i mange sammenhenger. På postkontoret, i butikken og på Puben. Og folk tok kontakt med dem. De kunne ikke skjule seg bak en byråkratisk beskyttet rolle.

Derfor, de som er satt til å gjøre et slikt skittent arbeid som å gripe inn i det hellige forholdet mellom foreldre og barn må derfor ha særlig grad av moralsk opphøyethet. Det er det jeg tenker at barnevernsarbeiderne strever med å skaffe seg der inne på kontoret. Det er det identitetsarbeidet dreier seg om: Å etablere en moralsk plattform for å kunne gripe inn. Og den moralske plattformen eksisterer i det å være snill, det å ta ansvar, det å ha gode intensjoner med det en skal gjøre. Å vise at det en gjør påfører en selv lidelse og smerte og er en byrde tung å bære er derfor en måte å håndtere denne situasjonen på. En må også balansere en annen side av mandatet. Nemlig barnet og barnets situasjon. I vår kultur har vi en sterk grad av ømskinnethet i forhold til barn som har det vondt. Dette må også barnevernsarbeideren balansere. Nærheten og følelser i forhold til barnet er derfor et viktig aspekt av seg selv som de også må vise. Nærheten og innlevelse blir en garantist for at de har det riktige sinnelaget for å gjøre dette arbeidet.

Moralsk renselse

Så ved å vise at ”vi har følelser, vi er jo mennesker”, som en barnevernsarbeider sa i et møte, lettes byrden. Følelsesarbeidet blir en renselse, et moralsk bad. Slik vannet symboliserer Pilatus sin renselse. Og dermed kan det som *må* skje, skje. Den moralske renselsen som det brukes så mye tid på kan derfor sees som å føre til en rettferdiggjøring av *enhver* avgjørelse. Dette kan da igjen føres i retning av en forståelse av barnevernsarbeidsprosesser som preget av å lukke seg inn i morallegitimerende prosesser. Så det gode er det den gode gjør til enhver tid.

---

⁴⁰ Uttrykket iboende usikkerhet har jeg fra Lise Kjølørød, 1994.

Faktaetablering

Det ligger også andre generelt viktige momenter i det C uttrykker i denne korte samtalen. Hun tar for eksempel opp fakta, det ”å finne noe”, som hun uttrykker det (linje 14). Det å finne *bevis*. Noe hun må for å kunne presentere bekymringen og gå videre med den i systemet. Her ligger også et viktig aspekt ved den logikken som barnevernsarbeidet kretser rundt – det å etablere fakta som holder i forhold til å kunne avgjøre om en skal gå videre med saken i forhold til omsorgsovertakelse. Det er også en del av den byrden barnevernsarbeideren er pålagt: å finne akseptable fakta som kan føre til en konklusjon som kan aksepteres *der ute*.

I ukene som fulgte etter at denne samtalen mellom A og C fant sted var det mange samtaler internt på barnvernet om denne saken. Og spørsmålet om hva som var legitime fakta i en barnevernssak ble et sentralt og opphetet tema i disse samtalene. På overflaten virket det som de delte seg i fraksjoner hvor noen fremhold sine magesfølelser og ubehagsfølelser og sine følelser overfor gutten og morens adferd som grunnlag for bekymring, mens andre manet til rasjonalitet og at barnevernsarbeid handlet om ’å finne en paragraf som man kunne knyttet bekymringen opp til’ eller ’noe konkret å knytte bekymringen til’, som andre uttrykte det. Andre igjen ville at en skulle kvantifisere de opplysningene som kunne kvantifiseres. Hvor mange ganger så og så hadde skjedd.

Jeg syns dette er interessant og viktig. Og det kan kanskje forklare noen av de gåtene som jeg startet ut med å beskrive og som satte meg i gang med dette arbeidet. Hvorfor barnevernsvedtak virker så styrt av tilfeldigheter. At det ikke ser ut til å være samsvar mellom problembeskrivelse og tiltakene de iverksetter.

Slik eksemplene gir oss innsyn i her kan det se ut som det er det som det går an å argumentere for i systemet *der ute* som blir grunnlaget for hva en bestemmer seg for å gjøre. Og i og med at en har skaffet seg sterk moralsk legitimitet gjennom alt strevet og ”the hardship” en har gjennomgått så er den ene avgjørelsen like god som den andre. Det moralske arbeidet har skaffet en generell handlingslegitimitet i en demonstrasjon overfor seg selv og andre at en *er* oppriktig og *vil* det gode.

Så en kan her se at det er flere samvirkende faktorer eller prosesser som fører i retning av at det er tilfeldig hvilke tiltak som besluttet. En kan også se ut fra beskrivelsen av logikken

som gjør seg gjeldene, at det er lettest for barnevernet å føre saker videre hvor de finner *konkrete* bevis som holder i juridiske og byråkratisk forstand. Det vil si at det er de sakene som det er mulig å bevise med konkrete tegn som føres videre i systemet som omsorgsovertakelsessaker. Dette kan føre til at saker utsettes og utsettes fordi barnevernsarbeiderne sitter på gjerdet og venter og håper at det skal skje noe slik at de kan gå videre med saken. Hvis noe slikt ”konkret” oppstår så kan det utgjøre et *dreiningspunkt* for saken. Den får da en retning der det er mulig å argumentere for inngripen i systemet utad. Jeg mener å finne i mine observasjoner og nedtegning av samtaler en rekke eksempler på en slik logikk.

Noen oppsummerende punkter

Framstillingen her har tatt sikte på å illustrere hvordan utforskning av den interne kommunikasjonen på et barnevernkontor kan fortelle noe om hvordan barnevernsarbeid blir til. Og at samtalene intern på barnevernkontor er vitnesbyrd på skapelsesprosesser som gjør det mulig å forstå generelle trekk som former barneverns beslutninger og vedtak. Ved å anta et internt utkikkspunkt får en mulighet til å få innsyn i hvordan yrkesutøverne *selv* forstår mandatet de har. Dette gir igjen en forståelse av *hvilke krefter* eller logikk som virker på dem i utøvelsen av arbeidet.

Det jeg har vist til av eksempler her, illustrerer at barnevernsarbeiderne oppfatter arbeidet som vanskelig og risikofyllt. Barnevernsarbeideren er satt i en handlingstvangssituasjon. Hun *må* handle. Hun *må* gjøre noe. Men hva? Det er vanskelig å vite hva som er det riktige å gjøre. Det blir dermed en sterkt *personlig risiko* de opplever i arbeidet fordi kunnskapen en skal bygge beslutningene på er usikker og ambivalent. Barnevernsarbeidet stiller altså den som skal gjennomføre mandatet om offentlig beskyttelse av barn i en sterk sårbarhetssituasjon. Vi har sett at i den situasjonen blir den enkelte barnevernsarbeiders identitetsarbeid sentralt. Og at det identitetsarbeidet består i å beskytte arbeideren ved å etablere henne som moralsk høyverdig, slik at hun kan gjøre det hun gjør. Ut fra dette mener jeg en kan forstå at beslutningene virker tilfeldige og uten en logisk struktur med sammenheng mellom problemstruktur og tiltaksstruktur.

Slik barnevernsarbeidet ser ut for meg etter å ha observert barnevernsarbeidere i slitende, opprivende og endevendende samtaler over lengre tid, er at barnevernsarbeiderne blir satt i en meget kompleks situasjon ved å skulle gjennomføre det offentlige mandatet for beskyttelse av barn. Og plassert i en slik situasjon kan tendensen se ut til å bli at en velger den *letteste* utvei, ikke den riktige. Spørsmålet jeg stiller meg er derfor om det ikke er andre og bedre måter å organisere offentlig beskyttelse av barn på. Måter som ikke har i seg en slik vanskelig posisjon for de som skal utøve beskyttelsen. Og som dermed forhåpentligvis kan føre til klokere beslutninger for barnets beste.

Bøker som det er referert til i selve artikkel- teksten

Clifford, Graham & Tiller, Tom (1988): *Barnevernet: Sosiale omgivelser, organisering og yrkesfunksjon* Rapport nr.14 Trondheim: Norsk Senter for Barneforskning/ Universitetet i Trondheim

Guneriusen, Willy (1996): *Aktør, handling og struktur : grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene Oslo* : Tano Aschehoug

Lise Kjølrsrød (1994): Å forvalte risiko på barnets vegne. Artikkel i Tordis Dalland Evans, Ivar Frønes, Lise Kjølrsrød (red.) *Velferdssamfunnets barn*, Oslo: Ad Notam Gyldendal

Kristofersen, Lars B og Slettebø, T (1992): *Til barnets beste. Regionale variasjoner i barnevernstiltak*. Oslo: NIBR-rapport 1992:6

Kristofersen, Lars B (1996): *Regionale variasjoner i barneverns - Norge 1990-1993: Norges Barnevern, nr. 2*

Packman, J. Randall, J & Jacques, N (1986). *Who needs care?: social-work decisions about children*. Oxford: Blackwell

Levin, Irene og Jan Trost (1996). *Å forstå hverdagen: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Tano A.S

Vagli, Åse m.fl. (1991): *Atferdsproblemer og tiltak for barn og unge En undersøkelse fra Finnmark*. NIBR-rapport 1991:1. Oslo: Norsk Institutt for By- og Regionforskning

Vagli, Åse (2001): The Social Organisation of Legitimate risk Assessment in child Protection. A Study of Backstage Talk in A Child Protection Agency in Norway in Seltzer, M et al (ed): Seltzer, Michael (2001) *Listening to the Welfare State*. England: Ashgate

Trygve Wyller

Etikk og biologiske foreldres samvær med barn etter omsorgsovertakelse

(foredrag for kurs hos Barne-og familieetaten, Oslo kommune, august 2001, og brukt som bakgrunnstoff på seminar i Barnevernets PUFF mars 2003)

Litteraturen om barnevern og etikk er etter hvert i ferd med å vokse og bli både omfangsrik og nyansert. Lars Gunnar Lingås har lenge vært i bransjen med en rekke bøker, Elisabeth Backe-Hansen har nylig tatt en doktorgrad på emnet med den imponerende tittelen ”Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barnevernstjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn”. Det er sannelig både lærd og krevende lesning. Den tredje viktige studien av barnevern og etikk jeg vil nevne er Erik Oddvar Eriksen og Mari Skivenes som i 1998 skrev artikkelen ”Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet”.

I dette foredraget skal jeg kommentere noen av de synspunktene disse ovenfor nevnte og noen andre har utviklet og diskutere dem med særlig henblikk på dagens tema: Ethiske dilemmaer ved samværsrett for biologiske foreldre ved omsorgsovertakelse. Og jeg skal gjøre det ved å knytte an til praksis og diskutere hva praksis i barnevern og dette helt spesielle feltet egentlig betyr. Det er et ofte hørt krav at etikken i barnevern og helsearbeid også skal være praksisnær. Det er jeg nok enig i og synes for eksempel at deler av den litteraturen jeg har nevnt ovenfor blir relativt langt unna. Ikke fordi svært kreative forskere som Backe-Hansen og Eriksen geografisk er for langt unna, men mer fordi det er visse aspekter ved praksis som ikke i noen særlig grad blir drøftet i deres arbeider. Det handler om praksisfeltets betydning som etisk kilde og som utgangspunkt for å øve et godt etisk skjønn. Dette skal være tema for foredraget gjennom en drøfting av noen aspekter ved det sikkert usedvanlig sårbare feltet biologiske foreldres samværsrett ved omsorgsovertakelse. Hva vil en praksisnær etikk si i dette konkrete tilfellet og kan denne praksisnære etikken være til barnets beste?

II

Jeg skal begynne med å streke opp dilemmaet slik alle dere som er her i dag kjenner fra både klientkontakt, saksbehandling og juridiske avveininger. Dere kjenner jo dette stoffet, men jeg har behov for å peke på hva dilemmaet ofte handler om. Så langt jeg kan bedømme det, er dette fra et perspektiv godt dokumentert og drøftet fra en rekke aspekter i boka ”Barnevern og fylkesnemnd” som Sturla Falck og Toril Havik redigerte for noen få år siden. Toril Havik selv drøfter forholdet mellom Fylkesnemndenes og det lokale barnevernets synspunkter på besøksretten i en oversiktlig artikkel: ”Beslutninger om samvær når barn blir tatt under omsorg”. Utgangspunktet er § 4 – 19 i Lov om barneverntjenester:

”Barn og foreldre har, hvis ikke annet er bestemt, rett til samvær med hverandre. Når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse, skal også fylkesnemnda ta standpunkt til omfanget av samværsretten, men kan også bestemme at det av hensyn til barnet ikke skal være samvær. Fylkesnemnda kan også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er. Fylkesnemnda kan bestemme at andre enn foreldrene skal ha rett til samvær med barnet.”

Sterke saker og stor makt. Altså sagt på etikkmåten: § 4-19 argumenterer regeletisk først. Det skal være samvær mellom foreldre og barn. Dernest argumenteres det konsekvensetisk ”kan bestemme at det av hensyn til barnet ikke skal være samvær”. Altså: regelen er viktigst, men den kan fravikes dersom omkostningene for ”barnets beste” etter fylkesnemndas syn blir omfattende for barnet.

Toril Havik har gjennomgått flere saker om samværsrett i en rekke fylkesnemnder og funnet ut at fylkesnemndene oftere argumenterte til fordel for samværsretten enn det saksbehandlerne i barnevernet gjorde. Veldig kort sagt, ser det ut til at saksbehandlerne i barnevernet argumenterer med psykologiske og sosiale konsekvenser for barnet dersom samværsrett blir fastholdt, mens fylkesnemnda i langt høyere grad holder fast ved at regelen om samværsrett skal gjelde. Man kunne si: det ser ut til å være et dilemma i feltet mellom regeletikk og konsekvensetikk. Og jeg ville gjette på at det er en viss oppgitthet i saksbehandlerfeltet - i praksis – over at fylkesnemnda er mer restriktiv enn det de selv er. Her høres implisitt et krav om en mer praksisnær og saksvarende etikk, en etikk som saksbehandlerne kjenner seg mer igjen i.

III

Jeg vet ikke om jeg kan imøtekomme en slik forventning, men jeg kan nok i alle fall skape noen provokasjoner og litt ettertanke og kritisk forståelse av hva en praksisnær etikk nå egentlig skal være. For å komme i gang med det, skal jeg litt ondsinnet ta utgangspunkt i noen ”case” jeg fikk tilsendt fra arrangøren av dette kurset da jeg ble bedt om snakke her. Jeg sa som sant var, at jeg jo ikke visste stort om det konkrete feltet, og ba den som da hadde ansvaret om å lage noen case og sende meg. Jeg skal ta frem et av de casene som da ble sendt meg, overhodet ikke for å henge ut vedkommende avsender, men for å problematisere en slags ubestridt tenkning i deler av barnevernet. Det ser ut til at den argumenterer praksisnær, men gjør man det med gjennomarbeiding av alle de forskjellige forhold praksis innebærer?

Slik er caset: -5 åring som fungerer dårlig med en psykisk syk mor. Spørsmål om hvor ofte mor skal besøke når hun er uforutsigbar og vanskelig for institusjonen å møte. Hun er truende fysisk og psykisk. Kaller personalet drittkjerring, hore, geiper til de ansatte osv. Snakker via barnet til dem, for eksempel kan hun si til sønnen: Tror du de der vet hva som er best for deg? Hva gjør det med gutten å se moren slik, se at hun behandler de som skal ta vare på han på den måten, hvordan skal en legge opp samvær for at det skal bli bra for gutten, bør han se henne i det hele tatt og hvor ofte?

Jeg forstår veldig godt at dette er et eksempel på et klassisk dilemma i forhold til samværsrett i forhold til barn i institusjon. Og i og for seg kunne vi selvsagt ha gått rett videre og laget en samtale om hva som skal gjøres. Jeg regner med at dette er en type konkret situasjon der personalet i institusjonen ville vært sterkt skeptiske til samværsrett og at de ville anbefalt at fylkesnemnda skulle legge sterke begrensninger på morens mulighet til å møte sin sønn. Og de ville helt sikkert argumentert med at det så absolutt ville vært til ”barnets beste” å unngå den psykisk syke moren. Men jeg synes at dette ikke ville være en klar og tydelig etisk argumentasjon. I beste fall ville en argumentasjon til fordel for innskrenket samværsrett fordi moren er psykisk i ubalanse, være en psykologisk forankret argumentasjon, ikke en etisk. Jeg tror det er viktig å lære seg forskjellen på fag. Det er ikke det samme at noe psykologisk og etisk er barnets beste. Men mer om det etter hvert. Først altså en kommentar til selve caset. Jeg bruker selv ofte case i min egen undervisning, men i denne sammenhengen synes jeg det er grunn til ettertanke. Casebasert undervisning og utdanning er en viktig metode, ikke minst i profesjonsfagene slik som barnevern og sosialt arbeid. Men hva gjør egentlig disse sterkt forenklete casene med oss? Fører de ikke til at vi rett og slett fanges inn av dem og regner med at det er de som er den faktiske virkeligheten? Er det ikke en alvorlig fare for at case av den typen som her er presentert bidrar til å fiksere en måte å snakke om andre mennesker på

som er det etisk mest problematiske i hele saken. Altså: Satt på spissen: det mest etisk relevante og det mest tydelige etiske dilemma er ikke knyttet til en vurdering av om denne gutten på 5 år skal få se moren sin eller ikke. Men det etisk mest utfordrende er måten vi gjennom dette caset blir skrevet inn i en virkelighet, får en virkelighet konstruert for oss for å si det med nyere teori.

I en morsom og inspirerende artikkel i boken ”Barnevern på barns premisser” (Backe-Hansen og Havik) (red.) bruker Nicole Hennem termer fra den franske sosiologen Pierre Bourdieu til å kommentere den tendensen jeg mener er en tendens i slike case. Man skriver inn bestemte menneskesyn og holdninger allerede i måten caset blir presentert på. Bourdieu skiller mellom doxa og opinion i fremstillinger av virkelighet. Doxa er den måten å fremstille en virkelighet på som får kulturelle og sosiale fenomen til å fremstå som uforanderlig natur. Det lar seg ikke gjøre å reise noen diskusjon om selve fremstillingsformen for den hviler på premisser som ikke skal og må anfektes. Det er noe som er helt ubedtridelig og det er selve det aktuelle casets fremstillingsform. Det viktigste trekk ved dette caset, som ved nesten alle andre case er fraværet av en fortellerstemme. Det mangler et ”jeg” som snakker og som viser at dette er mine vurderinger. Når et slikt jeg mangler, skjer to ting: For det første utvikles en objektiverende fremstilling av en bestemt situasjon som om denne formen for objektivering er dekkende for det som faktisk foregår. For det andre skapes det en doxa-situasjon som ikke kan diskuteres. Det motsatte av doxa er på den andre siden opinion, dette er de forhold som kan diskuteres og der man gis anledning til å fremme sine synspunkter.

I forhold til det etiske dilemma samværsrett ved omsorgsovertakelse, mener jeg at dette skillet mellom doxa og opinion er fruktbart. Det jeg er blitt utfordret til er å gi et synspunkt på de etiske dilemmaer – skal barnet få være sammen med sin mor eller skal det ikke – kan kalles denne situasjonens opinion. Det er det forventet at jeg gir et synspunkt på. Men selve fremstillingen av caset – den objektiverende formen uten innslag av et fortellerjeg – er fortellingens doxa. Eller kanskje enda mer provoserende. Den symbolske makt (for å bruke enda et Bourdieu-uttrykk) i denne situasjonen er at det etiske dilemma i forhold til samværsrett diskuteres uten at selve måten man konstruerer dilemmaene på, overhodet står til diskusjon.

Dette er en tolkning av caset som selvsagt stadig ikke gir noen konkrete løsninger på dilemmaet eller foreslår hvordan man skal forholde seg til den ekstremt vanskelige

situasjonen. Men selv om mange sikkert allerede frustreres over mangelen på raske løsninger, vil jeg mene at det er både sunt og nødvendig for det meget vanskelige barnevernet å ta noen skritt tilbake og spørre seg om hva slags konstruksjon av virkelighet som ofte finner sted. Jeg mener det kan sies med Bourdieus uttrykk *doxa*. Noe står slett ikke til diskusjon. Jeg mener det er et bidrag til etikken i barnevernet, og også til det konkrete spørsmål om samværsrett, og stille noen grunnleggende spørsmål om menneskesyn og kulturelle konstruksjoner før de konkrete løsningene kommer på bordet. Uten tvil må både institusjonens personale, saksbehandlerne i barnevernet og medlemmene i fylkesnemnda til slutt treffe noen avgjørelser i disse vanskelige sakene. Men det faget etikk kanskje mest kan bidra med er å øke innsikten i situasjonens kompleksitet for det første og på den måten bidra til å styrke den enkelte aktørens dømmekraft. Dømmekraft er et annet ord for skjønn og alle som jobber i barnevernsfeltet vet at det er skjønn som må utøves og at det er det praksisnære som er skjønnets kontekst. Det nytter lite med store teorier i en ytterst vanskelig hverdag. Men det nytter kanskje enda mindre å være naiv i forhold til de sosiale konstruksjoner vi er fanget inn i og å tro at de bare må være på en bestemt måte.

For eksempel: Hvem er det som synes at moren er "uforutsigbar", hva er grunnen til at hun kaller personalet en drittkjerring? Er hun psykisk syk eller er personalet faktisk vanskelige? Og når caset spør: Hva gjør det med gutten å se moren slik? Hva betyr det spørsmålet? Er det ikke et spørsmål som også sier mye om den som spør om dette? Den som spør om hva det gjør med barnet, står følgelig selv i en relasjon til barnet, men denne relasjonen blir overhodet ikke trukket inn i caset. Den rapporterende barnevernsarbeideren er det stumme jeg'et i caset. Og alle de andre relasjonene barnet nødvendigvis må være i, er heller ikke trukket inn i beskrivelsen av situasjonen. Det er selvfølgelig mulig at den eneste relasjonen barnet er i, er til moren og at institusjonenes ansatte, andre barn på institusjonen og andre familiemedlemmer overhodet ikke spiller noen rolle for dette barnet. Men det er vanskelig å tro og ikke veldig sannsynlig. Det er allerede et eksempel på det jeg sa skulle være tema i dette foredraget: praksisnær etikk. Hva er det? Det er i alle fall ikke en etikk som bare ser på det som nytter. Jeg skal ikke her gå inn i en diskusjon med Elisabeth Backe-Hansens og hennes grundige doktorgrad om barnevernets beslutningsteori. Men Backe-Hansen ser ut til å representere et syn der etikk blir synonymt med noe som virker godt. Det tror jeg er en forenkling. Etikk er et fag som gir alle aktører muligheter for bedre å utøve dømmekraft på en ansvarlig måte i et vanskelig praksisfelt. Etikk er ikke psykologi og ikke sosiologi, men et eget fag som er der for å styrke vår profesjonelle dømmekraft.

IV

I en artikkel i en nylig utkommet bok om barnevernets etikk ”Verneverdig. Barnevern, forskning og etikk” (Repstad og Ryen 2001) presenterer jeg et syn på praksisnær etikk som legger stor vekt på relasjoner med utgangspunkt i Hans Skjervheim og K.E. Løgstrups filosofi. Særlig Skjervheim er sterkt opptatt av hva som skal for å sikre et menneskes subjektivitet. Og han innfører det som etter hvert er blitt kjent som den tre leddete relasjon; Et menneske anerkjennes som subjekt når det snakker med andre mennesket og det andre menneske interesserer seg for det som blir sagt. Enkelt og greit, men vanskelig, vanskelig i praksis. Derfor er relasjonene tre-leddet. Det er to ledd, det ene mennesket og det andre mennesket og det tredje ledd er det tema, den sak som de to har felles. Da skjer det en utvikling av subjektiviteten. Det motsatte er den to-ledette relasjonen. Da sier A noe til B, men B svarer ikke med å interessere seg for det jeg sa, men for årsaken til det. B tar meg ikke på ordet, men vil granske mine motiver. Da mener Skjervheim at det foreligger tendens til objektivisering. Jeg behandler en annen som om den andre var en gjenstand og ikke et medmenneske.

Selvsagt er Skjervheims lille modell en sterk forenkling. Men jeg mener den duger godt som utgangspunkt også for å utvikle dømmekraften når det gjelder samværsrett med biologiske barn i institusjon og den duger ikke minst godt for å peke på de sider som er sterkt problematiske i casefremstillingen. Jeg tror vi må begynne her en gang til. Det som mangler i casefremstillingen er den konkrete fremstilling av hvordan de relasjonene gutten er i, egentlig fungerer. Er de to-ledette eller er de tre-leddete? Det kunne vært en god måte å utvikle en bedre dømmekraft i dette caset. Skjervheims modell er en sterkt abstrahert modell og mange vil innvende at den er så abstrakt at den ikke kan brukes i praksisfeltet. Jeg tror tvert imot. Jeg tror det kan være en viktig etisk oppgave å utvikle Skjervheims modell empirisk. Hvordan ser de relasjoner til mor, familie, personale og venner som et barn på en institusjon egentlig er innfelt i ut? I artikkelen i boken ”Verneverdig” har jeg vist hvilke følger Skjervheims modell kan ha for et bestemt case.

I dag vil jeg gå et skritt lenger og si at det vil være en viktig oppgave for alle ansatte i barnevernet når spørsmålet om samværsrett for foreldre til barn i institusjoner kommer opp – å undersøke kvaliteten på alle de relasjoner barnet er innfelt på en kreativ måte. Det vil si at jeg mener man kan bruke Skjervheims modell til empirisk forskning og til utvikling av

dømmekraft og dette vil få konsekvenser for hvordan man til slutt konkret skal vurdere spørsmål om samværsrett fra et etisk perspektiv. Er det aktuelle barnet omgitt av relasjoner der dets subjektivitet blir godt ivaretatt, eller er relasjonene til barnet først og fremst to-leddete og objektiviserende? Dette mener jeg er viktige spørsmål som åpner for en spennende diskusjon om det som er ”barnets beste”. Alle dere som er her vet at § 4-1 i Lov om barnevernstjenester presiserer det som er barnets beste ”Det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen”. Det er sikkert en klok holdning til barnets beste, men den presiserer altså ikke hva det vil si å ha en ”stabil og god voksenkontakt”. Det er ikke bare psykologer som har et synspunkt på og slett ikke bare snusfornuftige jurister. Også etikere har synspunkter og Skjervheims tanke om den tre-leddete relasjon kan være et meget interessant bud på innholdet i det loven kaller en stabil og god voksenkontakt.

Da ville jeg følgelig ha spurt meg rundt i barnets verden på og ved institusjonen. Finnes det andre gode relasjoner som barnet er i, og som har mye av de kvaliteter Skjervheim etterlyser eller er det nesten ingen relasjoner som utvikler den subjektiviteten han beskriver? Er det andre voksne som snakker og er sammen med barnet på en måte som gjør at det ikke blir invadert eller objektivert? Hvordan er relasjonene til andre barn på institusjonen, til andre i familien? Hvordan er relasjonen til meg som undersøker dette på institusjonen? Møter jeg som ansatt dette barnet med den tillit det er å lytte til det barnet vil og følge med på det barnet antyder, sier og gjør? Eller er jeg som ansatt minst like opptatt med å utvikle rammer og holdninger til barnet fordi jeg i grunnen allerede veldig godt vet hva som er dets ”beste”? Slike undersøkelser ville jeg utvikle i ganske stor skala før jeg ga et råd til fylkesnemnda om hva man burde gjøre med samværsretten. For da vil det være ganske mange alternativer. Dersom det finnes mange gode relasjoner rundt barnet ved siden av moren, da vil kanskje en samværsrett for moren ikke spille den store rollen. Da kan hun vel kanskje få den? Og motsatt – kanskje det ikke finnes noen gode subjektiviserende relasjoner rundt barnet, da vil det bli ganske viktig å vurdere kvaliteten på den relasjonen barnet har med moren. Hun er kanskje psykisk syk, men det er vel ikke til hinder for at det kan utvikles en tre-leddet relasjon med henne. Etikk er ikke det samme som psykiatri? Og hva vil egentlig en tre-leddet relasjon til en femåring si? Det vet vi etisk sett veldig lite om, men burde nettopp etisk sett finne ut ganske mye mer.

V

Slike spørsmål er grunnen til at jeg mener at uttrykket praksisnær etikk har sin store betydning. Men som dere vil forstå er det den praksis der man lokaliserer og vurderer de forskjellige relasjoner mennesker er innfelt i, som gjør at jeg mener praksisnær etikk er viktig. Det praksisnære handler om å forankre hvert menneske i de relasjoner det virkelig er i og spørre etter kvaliteten på dem. Men samtidig innebærer dette også et menneskesyn. Det menneskesynet som ligger bak Skjervheims modell er et menneskesyn som tillegg erfaringen av subjektivitet en avgjørende rolle. Skjervheim snakker om voksne, men jeg mener det vil være en interessant oppgave å tenke videre på hva subjektivitet som etisk premiss innebærer for barn.

Litteratur

Elisabeth Backe-Hansen, *Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i barnevernet*, Oslo 1995

Elisabeth Backe-Hansen, *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestenes argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*, Oslo 2001

Elisabeth Backe-Hansen og Torill Havik, *Barnevern på barns premisser*, Oslo 1997

Lars Gunnar Lingås, *Til beste for barnet. Yrkesetikk for helse- og sosialarbeidere som arbeider med barn og unge*, Oslo 2001

Trygve Wyller, "Hva skal vi gjøre for/med/hos Jenny" i: Pål Repstad / Anne Ryen (red.), *Verneverdig. Barnevern, forskning og etikk*, Bergen 2001, s. 69-85.

Hans Skjervheim, *Deltakar og tilskodar og andre essays*, Oslo 1976

Sturla Falck og Torill Havik, *Barnevern og fylkesnemnd*, Oslo

Erik Oddvar Eriksen og Marit Skivenes, "Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet", i *Tidsskrift for norsk samfunnsforskning*, 3, 1998, s.353-379

Presentasjon av forfatterne:

Sigrud Nordstoga er cand.polit i sosialt arbeid og arbeider som høgskolelektor ved Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag ved Høgskolen i Agder. Hun har koordineringsansvar for Barnevernets PUFF. Sigrud Nordstoga har lang erfaring fra kommunalt og fylkeskommunalt barnevern, hun er nå knyttet til sosionomutdanningen ved HiA.

Inger Marie Gundersen er utdannet vernepleier med sosialpedagogikk i tillegg. Hun arbeider nå som miljøterapeut og teamleder ved Eikhaugen ungdomsinstitusjon og har tidligere erfaring fra Nyli gård barnehjem. Inger Marie Gundersen er også jazzsangerinne og skribent på fritiden.

Inger Haus er sosionom / diakon med videreutdanning i helse- og sosialadministrasjon og veiledning. Hun har arbeidet som sykehussosionom og har innehatt forskjellige stillinger innen sosial- og barneverntjenesten i Kristiansand kommune.

Arbeider nå som nestleder i fosterhjemstjenesten i fylkesbarnevernet (fra 01.01.04. statens regionale barnevern) i Vest-Agder.

Knut Hødnebo er barnevernpedagog med videreutdanning i ledelse og organisasjon. Han er for tiden prosjektmedarbeider i BRU-prosjektet (et samarbeidsprosjekt mellom fylkesbarnevernet og fylkeskommunens russektor som arbeider lokalbasert og mobilt med ungdom med rusproblemer i alder 15-22 år.) Knut Hødnebo har 38 år med variert arbeidserfaring fra barnevern og barne- og ungdomspsykiatri, deriblant fagstillinger og forskjellig type lederstillinger. Inn i dette inngår 4 år hos Fylkesmannen, utredningsarbeid for sosialdepartementet, 8 år som seksjonsleder i helse og sosialadministrasjonen i fylkeskommunen.

Thom Jakob Kleggetveit er utdannet barnevernpedagog med tilleggsutdannelse i helse- og sosialadministrasjon og administrasjon og ledelse. Han har arbeidserfaring fra Barne- og ungdomspsykiatrien og har vært institusjonsleder og fosterhjemskonsulent i det fylkeskommunale barnevernet. Arbeider nå som ledere av fosterhjemsavdelingen ved Nyli gård barne- og familiesenter.

Felix Kühn er spesialpedagog (utdannet i Sveits og Norge) og klinisk miljøterapeut. Han har bred erfaring fra arbeid med barn og ungdom både fra skolen og i ulike institusjoner (barne-

og ungdomspsykiatri og barnevernet). Gjennom sin utdannelse og yrkesutøvelse har han alltid vært opptatt av utvikling og kvalitet i pedagogisk og psykososialt arbeid. De siste fire år har han jobbet som kvalitetsrådgiver i fylkesbarnevernet i Aust-Agder

Anne Halvorsen er høgskolelektor, cand.polit./sosiolog har arbeidet som forsker i Agderforskning med evaluering som særlig interesse og arbeidsområde. Arbeider for tiden med et tre-årig prosjekt om evaluering i barnevernet.

Solveig Sagatun er førstelektor ved Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag ved Høgskolen i Agder. Hun er utdannet cand.socion og har vært knyttet til sosionomutdanningen ved HIA siden starten i 1991. Tidligere har hun lang erfaring som sosionom, blant annet som barnevernskonsulent. Hennes forskningsfelt er barnevern. Hun har hatt flere evalueringssoppdrag fra kommunal helsetjeneste, kommunal og fylkeskommunal barneverntjeneste. Hennes publikasjoner omfatter samarbeid mellom instanser, offentlige og frivillige, med barn og unge som ansvarsområde. Hun har også skrevet om foreldres, barns og unges erfaringer med offentlige og frivillige tiltak. Et pågående forskningsprosjekt handler om Miljøarbeid med gutter på "skråplanet" i alderen 14- 18 år. Datagrunnlaget er intervju samtaler med guttene, deres foreldre og miljøarbeidere.

Siri Sjøftestad arbeider som rådgiver i Fylkesbarnevernet i Vest-Agder. Hun har arbeidet i det tverretatlige samarbeidet med seksuelle overgrep og barnemishandling fra 1993. De siste 3 årene har hun hatt ansvar for utviklings-, evaluering- og forskningsarbeid på dette temaet.

Åse Vagli er utdannet cand sociol fra Universitetet i Oslo. Hun er førstelektor med arbeidserfaring fra Høgskole og Universitet. Har også arbeidet som oppdragsforsker. Åse Vagli er nå stipendiat ved Universitetet i Bergen i samarbeid med Høgskolen i Agder (såkalt nettverksstipendiat).

Trygve Wyller er dr. theol, professor og dekanus ved Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Han er faglig leder for masterstudiet i diakoni og helsefag. Wyller arbeider dels med en teologisk forståelse av forholdet mellom tro og modernitet og dels med etikk (teologisk og allmenn) i historisk og aktuelt perspektiv. Han har hatt flere seminardager i regi av Barnevernets PUFF ved HiA